

Den britiske afkolonisering af Afrika

- En komparativ analyse af Ghana og Kenya

Speciale Historiestudiet.....Aalborg Universitet

Morten Poulsen.....September 2009

Titelblad

Specialets titel (dansk)	Den britiske afkolonisering af Afrika - En komparativ analyse af Ghana og Kenya
Specialets titel (engelsk)	The British Decolonization of Africa - A comparative analysis of Ghana and Kenya

Der **skal** oplyses titel på både **dansk** og **engelsk**

Hvilken studieordning følger du (sæt kryds)

Kandidat i Historie, 2003 med tillæg 2007	☐
Kandidat i Historie, 2008 – Almen Historie	☐
Kandidat i Historie, 2008 , Historie som centralfag (Gymnasielæreruddannelsen)	☐

Navn(e) på specialeskriver(e) (fulde navn og fødselsdato):	
Morten Poulsen, 22/09 - 1982	
Underskrift(er):	
Vejleder: Marianne Rostgaard	
Antal sider i alt: 80 normalsider	Antal enheder: 218.632
Bilag:	Afleveringsdato: 15/09 - 2009

Billedet på forsiden er taget den 1. marts 1957 under festlighederne i forbindelse med Ghanas selvstændighed. På billedet står fra venstre Ghanas første præsident Kwame Nkrumah og Guldkystens sidste guvernør Sir Charles Arden-Clarke sammen med hertuginde af Kent (kilde: Life Magazine).

Indholdsfortegnelse

1. Problemstilling.....	6
2. Forskningsoversigt.....	8
2.1. Indenrigspolitiske årsager	10
2.2. Udenrigspolitiske årsager.....	13
2.3. Koloniale årsager	14
2.4. Polykausale forklaringsmodeller	17
3. Metodiske og teoretiske overvejelser.....	19
4. Det britiske Imperiums position efter 2. verdenskrig	21
5. Britisk kolonialpolitik og udviklingstendenser i det tropiske Afrika før 1945.....	26
6. Afkoloniseringen af Guldkysten	32
6.1. Den politiske, etniske og økonomiske opbygning af Guldkysten.....	32
6.2. Den nye elite og den politiske mobilisering i Guldkysten	34
6.3. Boykot og strejker inden 2. verdenskrig	36
6.4. Den britiske politik i Guldkysten	41
6.5. Uroligheder og strejker efter krigen.....	47
6.6. Nkrumah og CCP	50
6.7. Selvstændigheden	53
7. Afkoloniseringen af Kenya	56
7.1. Den politiske, etniske og økonomiske opbygning af Kenya.....	56
7.2. De hvide bosættere i Kenya	59
7.3. Den britiske koloniale politik 1945-52	64
7.4. Mau Mau-opstanden	69
7.5. Den politiske mobilisering	71

7.6. Selvstændigheden	75
8. Forskelle og ligheder i den britiske politik i Guldkysten og Kenya	80
9. Konklusion.....	82
10. Summary	86
11. Bibliografi	88
12. Liste over figurer.....	94

1. Problemstilling

En af de mange betydningsfulde omvæltninger som verden gennemgik i løbet af det 20. århundrede var opløsningen af de sidste store europæiske kolonimagters imperier. I første halvdel af århundredet var langt den største del af Asien og Afrika underlagt europæiske kolonimagters overherredømme, men i løbet af blot et par årtier efter afslutningen af 2. verdenskrig blev disse imperier opløst i deres gamle form. I to bølger over en kort årrække foregik en dramatisk afkolonisering af de tidligere kolonier i henholdsvis Asien og Afrika. Hermed blev bl.a. Det britiske Imperiums udstrækning i løbet af ganske få år mindsket ganske markant. Dermed mislykkedes også endeligt den politik Storbritannien igennem århundrede havde forfulgt – nemlig en bevarelse og beskyttelse af imperiet.

I britisk mellemkrigstænkning var det en ny storkrig, som blev anset for, at være den største trussel mod imperiet, og dermed var der stor fokus på eksterne trusler¹. Denne nye storkrig kom i form af 2. verdenskrig, men det var dog ikke i første omgang denne store krigen, som fik imperiet til at gå i opløsning og det overleve krigen intakt². Alligevel var langt størstedelen af det engang så imponerende imperium blot to årtier efter krigens afslutning blevet selvstændigt. Hovedparten af de asiatiske besiddelser opnåede selvstændighed i slutningen af 1940'erne, men selv kolonierne i Afrika, som efter 2. verdenskrigs afslutning stadig blev anset som fuldstændig afhængig af britisk styre og slet ikke parat til selvstændighed, gennemgik en hurtig afkolonisering hovedsageligt i årene omkring 1960. Der var på dette tidspunkt nærmest tale om et kapløb om at komme ud af Afrika for Storbritannien og de andre europæiske kolonimagter, og store dele af kontinentet opnåede selvstændighed i disse år. Hvad der lige efter 2. verdenskrig i britisk tænkning havde været utænkeligt var nu en realitet.

2. verdenskrig er med rette blevet anset som et afgørende brud, når årsagerne til afkoloniseringen skal identificeres, og på mange områder kan 2. verdenskrig da også ses som et sådant brud. Men samtidig var det ikke direkte krigen, der som sådan medførte afkoloniseringen i Afrika. Der var nærmere tale om, at Det britiske Imperium og de britiske beslutningstagere stod i en ny situation efter krigen, hvor krigen i høj grad havde været en udløsende faktor. Her tænkes på en ny verdensorden, en markant svækket økonomisk situation, en relativ svækket militær position samtidig med at der var politiske bevægelser i kolonierne. De britiske beslutningstagere stod med nogle markante udfordringer, men hvor skal de afgørende årsagerne til afkoloniseringen findes? Når

¹ Gallagher, 1982, s. 86, 108.

² Ibid., s. 141-142.

dette spørgsmål skal besvares kan det være gavnligt at undersøge afkoloniseringen i flere kolonier samtidig, for dels at få et mere nuanceret billede af afkoloniseringen, men også for at undersøgelsen kommer til at indeholde flere aspekter af den britiske politik i f.t. de forskelligartede kolonier. Samtidig er det ikke muligt indenfor dette speciales omfang at analysere den britiske politik i samtlige kolonier i Afrika. Derfor vil en afgrænsning af emnet være nødvendig for at opnå en tilfredsstillende detaljegrad i undersøgelse. Afgrænsningen i undersøgelsesfeltet er foretaget ud fra flere forhold: Først og fremmest udvælges to forskellige kolonier både med hensyn til deres førkoloniale historie, etniske opbygning, deres koloniale historie og deres på mange måder forskelligartede vej til selvstændighed. De to kolonier som er blevet udvalgt til denne undersøgelse er Guldkysten/Ghana, som var den første britiske koloni i det tropiske Afrika, der opnåede selvstændighed, og som på mange måder var en af de mest veludviklede kolonier i Afrika. Den anden er Kenya, som havde et indflydelsesrigt hvidt mindretal, og som oplevede en blodig og brutal vej hen imod selvstændigheden. Dette leder hen til undersøgelsesspørgsmålet:

Hvad var årsagerne til den hurtige britiske afkolonisering af de afrikanske kolonier Guldkysten og Kenya, og hvilke faktorer var afgørende i f.t., at afkoloniseringen forløb som den gjorde?

Specialet vil blive inddelt således, at der i første omgang vil blive redegjort for nogle rammebetingelser med hensyn til den britiske position efter 2. verdenskrig og den britiske kolonial politik og udviklingstendenser i kolonierne lige inden 2. verdenskrig. Hernæst vil der særskilt blive redegjort for Guldkystens og Kenyas vej hen imod selvstændighed, og de afgørende faktorer i f.t. at kunne forklare afkoloniseringen vil blive identificeret. Herefter kan forskelle og ligheder imellem de to kolonier blive fastslået med henblik på endeligt at kunne redegøre for den britiske kolonial politik i de afgørende år op til afkoloniseringen, og dermed kunne forklare og besvare ovenstående undersøgelsesspørgsmål.

2. Forskningsoversigt

I dette afsnit vil den historiske forskning vedrørende den britiske afkolonisering af dets afrikanske kolonier blive gennemgået. I den britiske forskning har spørgsmålet omkring afkoloniseringen ofte været meget tæt forbundet med forskning i Det britiske Imperium. Hvorfor Det britiske Imperium faldt fra hinanden, har været et gennemgående spørgsmål for britiske forskere, og deres undersøgelser har ofte, dog i særlig grad tidligere, taget udgangspunkt i en eurocentrisk forklaringsmodel, som har taget afsæt i og forklaret afkoloniseringen set fra et London-perspektiv. Derimod har dels amerikanske forskere, og især afrikanske forskere haft andre temaer i deres historiske undersøgelser af afkoloniseringen. De har i højere grad koncentreret sig om forklaringsmodeller, som tager udgangspunkt i kolonierne og udviklingen i disse, som f.eks. den lokale modstand imod imperialisternes indtog i de afrikanske lande, briternes overgreb i kolonitiden, de traditionelle institutioner eller den voksende nationalisme i kolonierne. Denne sammenhæng imellem historikernes nationalitet eller geografiske synsvinkel, og de temaer og forklaringsmodeller de arbejder med, er selvfølgelig ikke entydig, men samtidig er der tale om en klar tendens.

Denne forskningsoversigt tager udgangspunkt i 1950'erne, da den historiske forskning af afkoloniseringen herfra og frem gennemgik en dynamisk udvikling, som dels var drevet af begivenheder i verden, men også af udviklingstendenser i historieforskningen generelt. I mellemkrigstiden var de fleste britiske historikere, der arbejdede, med temaer indenfor imperium-historie, optaget af f.eks. det britiske styre af dets kolonier, Det britiske Imperiums relative svækkelse efter 1. verdenskrig eller koloniernes fremtidige status under britisk overherredømme. Der var stor fokus på den administrative, den politimæssige og den organisatoriske del af det britiske styre, og det blev taget for givet, at en mulig afkolonisering lå langt ude i fremtiden³. Men begivenhederne omkring de asiatiske koloniers selvstændighed i slutningen af 1940'erne var en afgørende årsag til, at der i 1950'erne skete en voldsom opblomstring i den historiske forskning omkring Det britiske Imperiums fald og afkoloniseringen generelt. En opblomstring der var drevet af britiske historikere. Samtidig bidrog en række ikke-britiske forskere i efterkrigstiden også med deres syn på afkoloniseringen, og hermed blev den eurocentriske synsvinkel på afkoloniseringen udfordret. Der blev stillet en række nye spørgsmål til afkoloniseringen, og hvad der drev den. Dette har været medvirkende til den meget dynamiske og til tider ophedede debat omkring de forskellige

³ Hargreaves, 1996, s. 6, 10.

forklaringsmodeller, som de sidste godt 50 år er blevet introduceret. Langt de fleste forskere arbejder i dag indenfor en forklaringsramme, som kan inddeles i tre hovedgrupper, og disse er opstillet nedenfor:

- 1) Indenrigspolitiske årsager: årsagerne skal findes i den indenrigspolitik, som var en konsekvens af Storbritanniens nye status økonomisk, socialt og militært. Andre indenrigspolitiske forklaringer kan være at se afkoloniseringen, som en direkte konsekvens af et massivt internt pres fra kritikere eller modsat en velovervejet og planlagt overdragelse af Storbritanniens internationale forpligtelser til nationale regeringer rundt omkring i verden. Samlet set er den første hovedforklaringsmodel, at afkoloniseringen var en konsekvens af beslutninger taget i Whitehall, og som var drevet af indenrigspolitiske grunde.
- 2) Udenrigspolitiske årsager: årsagerne skal findes i den relative svækkelse af Det britiske Imperium i form af politisk, økonomisk og militær formåen, men også den nye verdensorden, og den stærkt svækkede legitimitet et koloniimperium havde i efterkrigstiden. 2. hovedforklaringsmodel ser altså den internationale udvikling, og det pres som denne nye situation skabte, som hovedårsagen til afkoloniseringen.
- 3) Den koloniale udvikling: Den koloniale forklaringsmodel tager udgangspunkt i udviklingen i kolonierne og ser f.eks. en øget nationalisme i kolonierne eller intern dynamik i kolonierne imellem en fremvoksende national elite og kolonistytet som en hovedårsag til afkoloniseringen⁴.

Langt de fleste er enige om, at en så dramatisk og kompleks udvikling som afkolonisering naturligvis var en konsekvens af et samspil af flere faktorer, men der er samtidig stor uenighed om, hvilke forklaringer der skal tillægges størst vægt⁵. På trods af at de fleste forskere arbejder med flerkausale forklaringsmodeller, kan det være givtigt at introducere nogle af de monokausale forklaringsmodeller, som en del forskere har arbejdet med indenfor de tre hovedgrupper, fordi disse ofte indgår som større eller mindre dele af de polykausale forklaringsmodeller. Den efterfølgende gennemgang af den historiske forskning vil være inddelt i de tre hovedgrupper som ses ovenfor. I første omgang vil der blive set nærmere på de monokausale forklaringer på afkoloniseringen i den

⁴ Darwin, 1999, s. 545-552.

⁵ Darwin, 1988, s. 23-25.

historiske forskning indenfor de indenrigspolitiske, udenrigspolitiske og koloniale årsager. Senere vil de mere givtige polykausale forklaringsmodeller, som involverer flere af hovedgrupperne, blive diskuteret nærmere.

2.1. Indenrigspolitiske årsager

Den britiske afkolonisering efter 2. verdenskrig skete groft sagt i to bølger fra 1947-49 i Asien og fra cirka 1957-64 i Afrika, og Harold Macmillan, der var premierminister under den sidste bølge, stod som den øverste politiske ansvarlige for den britiske afkolonisering af Afrika. Efter de tidligere afrikanske kolonier havde opnået deres selvstændighed, kom han ligeledes til at stå som den fremmeste fortalende for, hvad der er blevet udlagt, som det ortodokse forsvar for den britiske afkolonisering. Macmillans og andres udlægning af afkoloniseringen var, at det britiske folk havde påtaget sig den opgave at lede mindre civiliserede folk indtil det tidspunkt, hvor de forskellige kolonier selv var i stand til at varetage deres eget styre. I slutningen af 1940'erne og omkring 1960'erne var det altså ifølge Macmillan muligt i god ro og orden at give de tidligere kolonier deres selvstændighed, da de havde opnået nok kompetencer til at overtage styret selv. Dermed kommer denne form for afkolonisering til at virke planlagt, frivilligt og ordentlig, og den var drevet af de engelske beslutningstagere, da de havde gennemført de reformer, som havde været nødvendige for at kolonierne kunne opnå selvstændighed⁶. Denne udlægning er ret tydelig i Macmillans memoirer fra 1972⁷. Det er dog ikke særlig overraskende, at Macmillan ønskede at forsvare den hurtige afkolonisering for en britisk offentlighed, og fremhæve at Storbritannien stadig var en stormagt på trods af afkoloniseringen. Men samme forklaringsmodel findes også i mere nuancerede udgaver, hvor hovedbudskabet om den frivillige og planlagte afkolonisering også er det gennemgående. Den kan f.eks. findes i en artikel af John Flint udgivet i *African Affairs* i 1983. Heri argumenterer han for, at der allerede før krigen var klare tegn på vilje til reformer, som senere skulle lede frem til en egentlig selvstændighed, og at afkoloniseringen startede i London og ikke i Afrika⁸. Det er imidlertid noget vanskeligt at opfatte afkoloniseringen, som hverken særlig planlagt, frivillig eller rolig. Godt nok undgik Storbritannien nogle af de voldsomme kolonikrige, som eks. både Frankrig og Portugal udkæmpede. Men meget tyder på, at det ville have været vanskeligt uden store økonomiske og militære omkostninger for Storbritannien at opretholde ro og orden i kolonierne,

⁶ Darwin, 1999, s. 544-545.

⁷ Macmillan, 1972, s. 116-117.

⁸ Flint, 1983, s. 389, 410-411.

hvis de ikke havde givet indrømmelser til de politiske ledere i kolonierne, som kunne føre til selvstændighed⁹. Samtidig havde man fra britisk side ganske få år før den endelige selvstændighed ikke anset det for realistisk, at kolonierne kunne blive klar til selvstændighed, og man havde været villig til at slå hårdt og brutalt ned på opstande som f.eks. Mau Mau opstanden i 1950'erne i Kenya. I dag er denne forklaringsmodel ikke den mest udbredte og mange forskere afviser, at der skulle have været tale om en sådan planlagt eller frivillig afkolonisering, men modellen har dog som nævnt haft nogen udbredelse specielt i mere nuancerede udgaver end Macmillans blandt britiske historikere, og denne fortolkning af afkoloniseringen har også haft stor indflydelse på den britiske selvforståelse i efterkrigstiden.

En anden forklaring på afkoloniseringen, som ligger lidt i forlængelse af ovenstående, og som blev introduceret af Labour politiker John Strachey i hans bog fra 1959 *The End of Empire*, er en model som tager udgangspunkt i den britiske opinion. I Stracheys bog redegør han for, at der efter 2. verdenskrig skete et politisk skifte i Storbritannien. Det britiske Imperium var blevet en pinlig byrde for Storbritannien. Den folkelige opinion kunne ikke længere acceptere den ofte brutale nedkæmpning af opstande og uroligheder i kolonierne og de hvide mindretals undertrykkelse af det sorte flertal. Derudover var det åbenlyse racistiske i et koloniale overherredømme blevet uacceptabelt for store dele af den britiske befolkning. Derfor slog beslutningstagerne ind på en kurs, som skulle føre til selvstændighed og demokrati i de tidligere kolonier¹⁰. Her er altså ligesom den ovenstående forklaringsmodel også tale om en model som tager udgangspunkt i en frivillig og til en vis grad planlagt afkolonisering, som blev drevet af den offentlige opinion og det politiske skift i prioriteringer efter 2. verdenskrig. Det er dog ligesom tidligere nævnt meget vanskeligt at karakterisere den britiske afkolonisering som særlig planlagt. Den afrikanske afkolonisering skete meget hurtigt efter 1957, og havde bestemt ikke karakter af en længere planlagt overgang til selvstændighed. Godt nok havde man fra britisk side accepteret behovet for ændringer i f.t. styret af kolonierne og evt. en senere afkolonisering, men ganske få år før den egentlige afkolonisering, havde man anset det, som noget der lå langt ude i fremtiden¹¹. Samtidig er der ikke meget, som taler for en udpræget anti-imperialistisk holdning i store dele af den britiske befolkning, hvilket også bliver underbygget af, at de britiske regeringer efter 2. verdenskrig alle forsikrede befolkningen om, at en britisk afkolonisering ikke ville medføre en faldende status for Storbritannien i verden¹².

⁹ Cooper, 2002, s. 66.

¹⁰ Darwin, 1999, s. 546-547.

¹¹ Darwin, 1988, s. 8.

¹² Darwin, 1999, s. 547.

En anden forklaringsmodel, som ligeledes tager udgangspunkt i indenrigspolitiske årsager og en fra de britiske beslutningstagere side frivillig afkolonisering, er den neo-kapitalistiske, som blev udfoldet af Paul Beran i 1957 i hans bog *The Political Economy of Growth*¹³. Det er en model, som tager udgangspunkt i, at den internationale kapitalisme ændrede sig i efterkrigstiden. Det koloniale styre i Det britiske Imperium var i mellemkrigstiden tilpasset kapitalens interesser, men efterhånden som storkapitalen blev mere transnational, kom det gamle kolonistyre til at virke som en hindring for deres økonomiske udfoldelser. Derfor kunne kapitalen se en interesse i en afkolonisering, hvor magten i kolonierne blev givet til en ny magtelite, der kunne varetage dens fremtidige økonomiske interesser bedre end det daværende koloniale styre, og dette ønske drev ifølge den neo-kapitalistiske forklaringsmodel afkoloniseringen¹⁴. Denne noget konspiratoriske og marxistisk inspireret forklaringsmodel kan ses som en direkte opfølgning og videreudvikling af økonomen J. A. Hobsons meget indflydelsesrige bog fra 1902 *Imperialism: A study*, hvor temaet også er anti-imperialistisk og anti-kapitalistisk, men denne gang baseret på et studie over det britiske engagement i Boerkrigen¹⁵. Ligesom det var tilfældet fra Hobsons bog fra 1902 kan det også i f.t. Berans bog være vanskeligt at identificere egentligt historisk bevis for, at private firmaers interesser havde den helt store indflydelse på afkoloniseringen¹⁶. Imidlertid havde anti-imperialistiske og anti-kapitalistiske strømninger stor indflydelse på den britiske historieforskning i 1960'erne og 1970'erne, men måske mere interessant fik disse generelle strømninger i historieforskningen også stor indflydelse på det spirende akademiske miljø i de tidligere afrikanske kolonier. For i takt med at de afrikanske kolonier blev selvstændige, skete der en opblomstring af afrikansk historieforskning i f.m. oprettelsen af en lang række historiske institutter i de tidligere kolonier. Disse forskere koncentrerede sig generelt om andre temaer end de britiske og havde et andet syn på det britiske styre af kolonierne. Her passede den marxistiske teori om en kapitalistisk udbytning, i dette tilfælde af kolonierne, rigtig godt i den generelle stemning i de nye lande, og i f.m. marxistisk inspireret historieforskning var temaerne for de afrikanske forskere ofte den britiske udbytning af dets kolonier, imperialismen og kapitalisternes indflydelse på de afrikanske kolonier¹⁷. Men samtidig blev også en lang række andre temaer taget op af de afrikanske forskere, og de har fået en stor indflydelse på den senere udvikling af, hvordan afkoloniseringen skal forklares og tolkes, men mere om dette senere.

¹³ Darwin, 1999, s. 545.

¹⁴ Ibid., s. 545-546.

¹⁵ Louis, 1999, s. 16-17.

¹⁶ Darwin, 1999, s. 546.

¹⁷ Ambler, 1999, s. 507-508.

2.2. Udenrigspolitiske årsager

Først skal der ses lidt nærmere på 2. hovedgruppe af forklaringsmodeller, nemlig de udenrigspolitiske. Der kan ikke være meget tvivl om, at Storbritannien oplevede en relativ svækkelse af dets internationale position efter 2. verdenskrig¹⁸, både industrielt, militært og økonomisk. Samtidig var efterkrigstiden en periode, hvor store koloniimperier var en anakronisme ikke mindst som en konsekvens af oprettelsen af FN. Disse to forhold er ofte blevet kædet sammen med afkoloniseringen, og den er blevet set som en uundgåelig konsekvens af Storbritanniens svækkede position på den internationale scene. Der er imidlertid nogle forhold, som gør det muligt at stille spørgsmålstejn ved denne direkte konsekvens af et relativt svækket Storbritannien. For det første har Wm. Roger Louis i sin indflydelsesrige bog *Imperialism at Bay* fra 1977 på glimrende vis redegjort for, at amerikansk modstand imod Det britiske Imperium mindskedes betydeligt efter afslutningen på 2. verdenskrig, efter at den nye militære og ideologiske trussel fra Sovjetunionen blev identificeret. Dermed forsvandt noget af det internationale pres på Storbritannien for at gennemføre en afkolonisering¹⁹. Derudover var der tale om en klar relativ svækkelse af Storbritannien, men effekten heraf skal ikke overdrives. Storbritannien havde stadig en position som en klar nummer tre efter de to nye supermagter, og det er desuden vanskeligt at påvise, at britiske beslutningstagere direkte drog konsekvensen af denne relative svækkelse og derfor gennemførte afkoloniseringen²⁰. Derudover var det muligt for et meget svagere land som Portugal at fastholde dets imperium i længere tid end Storbritannien. Med disse overvejelser i baghovedet synes det klart, at selvom den relative svækkelse af Storbritannien efter 2. verdenskrig og det nye internationale klima spillede en rolle i den britiske afkolonisering, så kan det være vanskeligt at se den internationale dimension som den eneste forklaring, men den skal i stedet benyttes i sammenspil med andre forklaringsmodeller²¹.

Som det allerede er blevet nævnt, så udviklede der sig i 1960'erne et nyt dynamisk forskningsmiljø i de tidligere kolonier, og disse forskere stillede generelt nogle andre spørgsmål end de britiske havde gjort. Dermed var de med til at ændre de tidligere så eurocentriske forklaringsmodeller, så der nu i langt højere grad også blev set på udviklingen i kolonierne, når afkoloniseringen skulle forklares. Hermed var der tale om et paradigmeskifte, hvor afrikanerne selv

¹⁸ Darwin, 1988, s. 21.

¹⁹ Darwin, 1999, s. 548.

²⁰ Darwin, 1988, s. 21-22.

²¹ Darwin, 1999, s. 548-549.

blev subjekter i deres egen historie²². Det var dog ikke kun i de afrikanske lande der skete en udvikling i den historiske forskning omkring afkoloniseringen, for også den britiske historieforskning var i bevægelse. Den mest markante udvikling i den britiske historieforskning i 1950'erne og begyndelsen af 1960'erne var fremvæksten af områdestudierne, med fokus på afrikanernes egen historie frem for udelukkende at se den historiske udvikling i Afrika som en konsekvens af europæernes historie. Tidligere havde store dele af det historiske etablisement i Storbritannien anset områdestudier som spild af tid, da Afrika ikke havde nogen historie udover den som omhandlede barbariske stammer, som Oxford-professoren Hugh Trevor-Roper udtrykte det så sent som i 1963²³. Imidlertid skete der altså en skred i denne holdning eksemplificeret ved udgivelsen af tidsskriftet *Journal of African History* i 1960, men også af udgivelsen af den yderst indflydelsesrige bog *Africa and the Victorians* i 1963 af Ronald Robinson og John Gallagher. Denne bog gjorde netop op med rene eurocentriske forklaringsmodel på afkoloniseringen, hvor hele udviklingen i kolonierne var en konsekvens af handlingsmønstre og begivenheder i London. Robinson og Gallagher mente netop, at også udviklingen i kolonierne var vigtig for at forstå afkoloniseringen²⁴. Hermed står denne udgivelse for et markant skillepunkt i den historiografiske udvikling i forskningen i afkoloniseringen, da udvidelsen med en kolonial synsvinkel på de allerede eksisterende indenrigspolitiske og udenrigspolitiske synsvinkler gav forskningen i afkoloniseringen en helt ny dimension.

2.3. Koloniale årsager

En af de første indflydelsesrige forklaringsmodeller, der tog udgangspunkt i kolonierne, blev introduceret af historiker Henri Grimal i hans bog fra 1965 *Decolonization: The British, French, Dutch and Belgian Empires 1919-1963*. Heri argumenterer Grimal for, at uden den koloniale modstand og til tider åbne oprør ville de europæiske imperier, til trods for pres forårsaget af indenrigspolitiske eller udenrigspolitiske årsager, ikke været faldet²⁵. Her er det altså begivenheder i kolonierne, som var den udløsende faktor for afkoloniseringen. De fleste af de forskere, som har lagt størst vægt på de koloniale årsager, har koncentreret sig om fremvoksende nationalisme i kolonierne, og hvordan denne nationalisme udviklede sig. En af de væsentligste bidrag blev

²² Ambler, 1999, s. 506.

²³ Louis, 1999, s. 38.

²⁴ Ibid., s. 38-40.

²⁵ Darwin, 1999, s. 549.

fremlagt af Immanuel Wallerstein, som i bogen *Africa: The Politics of Independence* fra 1961 argumenterede for, at den fremvoksende nationalisme i kolonierne var en ideologi, som den veluddannede elite udnyttede til at skabe en nationalistisk massebevægelse, som bl.a. i kraft af sociale og økonomiske problemer i kolonierne fik stor opbakning iblandt befolkningsgrupper indenfor de gamle koloniale grænser. Denne massebevægelse skabte et sådant pres på kolonimagten, at en afkolonisering blev uundgåelig. En alternativ forklaring til Wallersteins, blev fremlagt af Ronald Robinson i et essay i bogen *Studies in the Theory of Imperialism* fra 1972. Heri ses den fremvoksende nationalisme mere som et symptom på afkoloniseringen end den egentlige årsag. Det britiske styre af dets kolonier, havde været afhængig af kollaboratører og samarbejdspartnere både på lokalt og regionalt niveau, og disse blev nøje udvalgt af briterne. Men bl.a. på grund af den voksende nationalisme i kolonierne blev dette system af samarbejdspartnere til stadighed vanskeligere at opretholde og forny. Derimod blev det gradvist lettere for anti-koloniale kræfter i kolonierne at skabe opbakning til en afkolonisering og dette ser Robinson, som en afgørende faktor når afkoloniseringen skal forklares²⁶.

De nok mest fremtrædende temaer for afrikanske historikere har været lokal modstand imod kolonisterne, den fremvoksende nationalisme og selvstændigheden. Disse temaer er ofte blevet kædet sammen, så modstand og nationalisme ses som en fortløbende proces, der leder frem til selvstændigheden²⁷. I f.t. lokal modstand imod kolonimagten har specielt Mau Mau-opstanden i Kenya tiltrukket sig opmærksomhed fra både afrikanske og vestlige historikere. Der er skrevet flere endog meget kritiske værker omkring opstanden og ikke mindst den britiske håndtering af den. Nogle af de seneste og meget omdebatterede er Caroline Elkins' *Britain's Gulag* fra 2005 og David Andersons *Histories of the Hanged* ligeledes fra 2005. Førstnævnte værk bygger på næsten 10 års grundig indsamling af arkivalier i både London og Nairobi og orale vidnesbyrd blandt kikuyuerne og de hvide i Kenya²⁸. Netop kildematerialet stiller den anerkendte kenyanske historiker Bethwell A. Ogot dog spørgsmålstejn ved, da han er kritisk overfor især hendes orale kilder og deres validitet²⁹. Han er endvidere meget kritisk overfor Elkins' fremstilling og specielt hendes glorificering af kikuyuerne og deres opstand. Derudover mener han, at dele af hendes fremstilling af Mau Mau-opstanden mangler indsigt i kompleksiteten i kikuyusamfundet, og dermed også i selve

²⁶ Darwin, 1999, s. 549.

²⁷ Falona, 1999, s. 489, 495 og Ambler, 1999, s. 510.

²⁸ Elkins, 2005, s. ix-xiv og 371-375.

²⁹ Ogot, 2005, s. 493-494.

opstanden og dens årsager³⁰. Han er mere positiv overfor Andersons bog, som Ogot netop mener er mere nuanceret i f.t. hans redegørelse af kikuyusamfundet, men samtidig er Ogot også kritisk overfor Andersons bog og dens glorificering af Mau Mau-lederne og værkets fokusering på netop kikuyuerne og deres rolle i afkoloniseringen³¹.

Nogle af Ogots kritikpunkter i f.t. ovenstående værker bliver behandlet i det Ogot redigerede værk *Decolonization and Independence in Kenya 1940-1993* fra 1995. Her bliver der lagt mere vægt på flere befolkningsgrupper i Kenya i årene op til selvstændigheden, og i Ogots eget afsnit om afkoloniseringen understreger han netop, at det var faktorer som politik, økonomi og kulturelt initiativ i kolonien, som var de afgørende faktorer i afkoloniseringen. Det var kenyanerne som vandt deres selvstændighed – den blev ikke givet til dem af briterne, som han udtrykker det³². Hermed stiller Ogot og de andre forfattere i bogen sig i klar opposition til nogle af de tidligere forklaringsmodeller, som fokuserede indenrigs- eller udenrigspolitiske årsager set fra et britisk perspektiv.

I den ovenstående gennemgang af de monokausale forklaringsmodeller er en række vigtige historiografiske bidrag til forståelsen af afkoloniseringen blevet fremlagt. Som tidligere nævnt indgår en lang række af dem som større eller mindre dele af de mere givtige polykausale forklaringsmodeller, hvor der nu vil blive set nærmere på de vigtigste og mest indflydelsesrige af dem. Det vil være tydeligt ud fra de udvalgte bidrag, at det i høj grad er britiske og amerikanske forskere, som har været de toneangivende indenfor forskningen i afkolonisering, og dette skyldes flere forhold. For det første har britiske forskere, som tidligere antydte, haft en naturlig interesse i Det britiske Imperiums fald og dermed også interesseret sig i afkoloniseringen. Derudover skabte afkoloniseringen og dens sammenfald med borgerrettighedsbevægelsen i 1960'ernes og 1970'ernes USA en stor interesse i amerikanske forskningsmiljøer over i dette tilfælde briternes tilstedeværelse i Afrika og deres tilbagetrækning herfra. De amerikanske forskere har ofte været mere kritisk overfor Storbritanniens engagement i Afrika end de britiske forskere har været. Samtidig tiltrak både britiske og amerikanske universiteter også mange afrikanske studerende, som så senere ofte kom til at arbejde under disse vestlige universiteter³³.

³⁰ Ogot, 2005, s. 502, 498.

³¹ Ibid., s. 503.

³² Clough, 1997, s. 717-718.

³³ Falona, 1999, s. 489, 497.

2.4. Polykausale forklaringsmodeller

De fleste forskere arbejder med polykausale forklaringsmodeller, hvor de forklarer afkoloniseringen ved hjælp af flere forskellige modeller. John Darwin udgav i 1988 værket *Britain and Decolonization*. Heri argumenterer Darwin i indledningen til værket for, at afkoloniseringen skal ses som en konsekvens af flere forskellige hændelsesforløb som tog afsæt i både kolonierne, men også i Storbritanniens både indenrigs- og udenrigspolitiske forhold. Det var alle disse *interlocking*-faktorer, som interagerede og skabte en ”ond cirkel”, der medførte afkoloniseringen³⁴. Imidlertid lægger han dog størst vægt på Storbritanniens ændrede position på den internationale scene efter afslutningen på 2. verdenskrig, som den udløsende faktor, som i sammenspil med økonomisk og militær svaghed kombineret med kolonial politik gjorde en afkolonisering uundgåelig³⁵. Det er her vigtigt at understrege, at selvom Darwin både argumenterer for, at årsagerne til afkoloniseringen skal findes i den koloniale politik og i internationale forhold, så er den helt afgørende ændring og den udløsende faktor for afkolonisering international. På mange måder er Darwins analyse af afkoloniseringens årsager stadig eurocentrisk, og den inddrager ikke i særlig grad koloniale forhold, og dermed kan det være givtigt at undersøge afrikanernes egen rolle i afkoloniseringen nærmere³⁶.

I R. F. Hollands værk *European Decolonization* fra 1985 bliver der lagt vægt på et simultant pres fra både den indenrigspolitiske situation i Storbritannien og i kolonierne, og det var ifølge Holland denne kombination, som forårsagede afkoloniseringen. I Storbritannien mindskedes lysten til at opretholde et stort imperium i takt med, at den økonomiske byrde forholdsmæssigt blev større efter 2. verdenskrig, og at der til stadighed var et større behov for økonomiske ressourcer til at opbygge den hastigt voksende velfærdsstat på hjemmefronten. I kolonierne mente den nationale elite også, at ideen om et stort imperium havde overlevet sig selv, og man ønskede selvstændighed. Der var altså tale om en form for frivilligt frigørelse fra hinanden, men hvor bevægelsen tog afsæt både i Storbritannien og i kolonierne³⁷.

I John D. Hargreaves’ værk *Decolonization in Africa* fra 1988 om den generelle afkolonisering af de europæiske imperier fokuserer Hargreaves på betydningen af den afrikanske rolle i afkoloniseringen. Hans redegørelse indeholder en nuanceret vægtning imellem den hårde nationalistiske tilgang, som blandt andre Bethwell A. Ogot står for med hans analyse af, at

³⁴ Darwin, 1988, s. 24-25.

³⁵ Ibid., s. 24, 334-335.

³⁶ Holland, 1990, s. 983-984.

³⁷ Darwin, 1999, s. 550-551.

selvstændigheden blev vundet igennem en nationalistisk kamp, og en udlægning af hændelsesforløbet, som lægger større vægt på kolonial udvikling og interesse fra den nationale elites side i større selvbestemmelse og endeligt selvstændighed³⁸. Fokuset i bogen er altså, at årsagen til afkoloniseringen hovedsageligt skal findes i faktorer internt i kolonierne.

Denne tilgang med stor vægt på afrikanerne som subjekter i deres egen historie er én som også Frederick Cooper forfølger i sin bog *Africa since 1940* fra 2002. Heri er Coopers fokus på netop afrikanernes initiativ og den politiske mobilisering, der skete i de afrikanske kolonier i 1940'erne og 1950'erne. Afkoloniseringen skete altså ikke ifølge Cooper som en konsekvens af en uundgåelig proces, men i stedet på grund af afrikansk initiativ og politisk mobilisering. Dette initiativ og mobilisering skete efterhånden, som det blev muligt for afrikanerne at udfylde det politiske tomrum, som åbnede sig specielt i efterkrigstiden³⁹. Coopers forklaringsmodel er i høj grad kolonial, og han søger sine forklaringer i dels den britiske politik i sine kolonier og afrikanernes initiativ. I f.m. kolonialpolitik har Cooper også undersøgt den britiske og franske arbejdsmarkeds-politik i kolonierne i sit værk *Decolonization and African Society* fra 1996. Med denne bog bidrager Cooper med vigtig indsigt i den til tider komplekse politiske og administrative opbygning af kolonierne og de forskellige interesser, som spillede ind i den førte politik dels fra britisk side, men også på det lokale niveau i kolonierne. Cooper ser delvist den senere afkolonisering som en konsekvens af fejlslagne forsøg fra britiske side på at gennemføre reformer og modernisere de afrikanske samfund efter et vestligt forbillede⁴⁰.

Det er indenfor den koloniale forklaringsmodel, at de nyeste og mest indflydelsesrige forklaringsmodeller indenfor de seneste år blevet fremlagt, og det er her udviklingen i forskningen i afkoloniseringen efter min opfattelse er mest dynamisk og mest frugtbar. Ikke forstået på den måde at større eller mindre dele af andre forklaringsmodeller ikke er nødvendige i forståelsen af afkoloniseringen. Spørgsmålet om afkoloniseringen er meget komplekst, og her har John Darwin ret i, at forklaringen skal findes i en polykausal forklaringsmodel, og at det er de *interlocking*-faktorer i et komplekst sammenspil, der medførte den hurtige afkolonisering af Britisk Afrika. Men samtidig vil et historisk forløb altid have nogle udløsende faktorer, som er mere signifikante end andre, og mit udgangspunkt er derfor at undersøge afkoloniseringen i lyset af koloniale faktorer, som den udløsende faktor af afkoloniseringen.

³⁸ Rathbone, 1991, s. 753.

³⁹ Ellis, 2004, s. 158.

⁴⁰ Darwin, 1998, s. 462-463.

3. Metodiske og teoretiske overvejelser

Allerede på nuværende tidspunkt er begrebet afkoloniseringen blevet benyttet en del gange, og en nærmere definition af begrebet, som det benyttes i dette speciale, er på sin plads. Afkolonisering i sin brede forstand kan defineres som en ændring i magtforholdet imellem kolonimagten og de tidligere kolonier, således at kolonierne opnåede både formel og reel selvstændighed, og alle de gamle magtrelationer blev kappet. Denne formelle magtoverdragelse kan i et historisk perspektiv bekvemt fastslås til præcise datoer eks. den 6. marts 1957 eller den 12. dec. 1963, hvor henholdsvis Ghana og Kenya opnåede selvstændighed. Sådanne præcise datoer for selvstændigheden og dermed også afslutningen på afkoloniseringen kan være bekvemte i en historisk analyse, når årsagerne til afkoloniseringen skal findes, da det giver et klart afgrænset mål for analysen i tidsmæssig forstand, og gør en periodisering til en nem øvelse. Imidlertid kan den reelle overdragelse af magt være noget mere flydende, da det jo naturligvis ikke var således, at alle bånd imellem Storbritanniens og dets tidligere kolonier blev kappet ved den formelle overdragelse af magten. Kolonierne havde ofte stærke økonomiske bånd til det gamle moderland også efter selvstændigheden, og Storbritannien udøvede også andre former for magt over de nu tidligere kolonier. Dermed kan der godt argumenteres for, at der nok sket en formel men aldrig reel afkolonisering, da de tidligere kolonier eller Den tredje verden, som områderne ofte blev betegnet efter afkoloniseringen, ofte stadig var afhængige af de tidligere kolonimagter på en række områder.

Når begrebet afkolonisering benyttes i dette speciale tænkes der på den formelle overdragelse af magten i kolonierne. Dette gøres med baggrund i, at specialet hovedsageligt fokuserer på perioden efter 2. verdenskrig og frem til selvstændigheden, og dermed ikke tager senere magtrelationer i betragtning. Fokuset i denne opgave er ikke at karakterisere magtrelationer imellem Den tredje verden og Vesten eller at moralisere over de beslutninger og de bevæggrunde der drev afkoloniseringen.

Gennemgangen af den historiografiske litteratur klargjorde, at hovedvægten i specialet vil blive lagt på de koloniale forklaringsmodeller, og specialet vil hovedsageligt bygge på nøje udvalgt historisk litteratur, og vil ikke som sådan inddrage primære kilder i den historiske analyse. Dette er et bevidst valg, da der er nogle tids- og adgangsmæssige begrænsninger i f.t. at fordybe sig i det væld af arkivalier, der findes om de britiske kolonier og dermed afkoloniseringen. Et arbejde som ville kræve længere tid end det afsatte tidsrum til dette speciale, før det ville være frugtbart. Arkivalierne findes enten i London eller direkte i de to pågældende kolonier, men nogle af dem er

dog udgivet som kildesamlinger i flere binds værker. Mange af de hovedværker specialet baserer sig på inddrager i høj grad disse kildesamlinger i deres analyser. I flere af de værker der bliver benyttet flittigst i specialet, er det primære kilder fra hovedsageligt Det britiske koloniministerium eller kilder der stammer fra de enkelte koloniadministrationer, som bliver inddraget i deres analyser. Disse kilder vil naturligvis være præget af, at de er udarbejdet af britiske embedsmænd, og dermed også præget af deres analyser og syn på afrikanerne. De giver ikke nødvendigvis et objektivt billede af den reelle situation i kolonierne. Dette skal med i overvejelserne, når den koloniale forklaringsmodel skal undersøges nærmere. Men de vil give et godt indblik i briterne analyser af situationen, og hvilke faktorer de inddrog i deres analyser, og i den sammenhæng er de yderst anvendelige, hvilket stemmer godt overens med specialets undersøgelsesspørgsmål. I f.t. kildermateriale kunne man dog godt ønske sig, at der fandtes flere afrikansk baserede kilder, men de er meget sparsomme specielt fra den tiden før 2. verdenskrig og indtil den politiske mobilisering for alvor tog fart i de afrikanske kolonier. At de afrikansk baserede kilder er sparsomme kan også ses på de hovedværker, som bliver benyttet i specialet, da de som nævnt i overvejende grad benytter de britiske kilder, da det er her den største mængde og detaljerighed findes. De værker som er udvalgt til specialet er hovedsageligt skrevet af højt estimerede forskere, som ofte har benyttet årtier i arkiverne, og en gennemgang af deres bibliografier viser en udpræget brug af de britiske kilder, men samtidig også, at de lægger vægt på vidt forskellige dele af de britiske analyser i deres egne forklaringsmodeller. Her er det dette speciales fornemmeste opgave efter nøje udvælgelse at vurdere, hvilke faktorer der skal lægges størst vægt på, når afkoloniseringen skal forklares, og samtidig vurdere hvilket kildegrundlag forskerne baserer deres analyse på. For som det i forskningsoversigten er blevet beskrevet, så spiller alle tre forklaringsmodeller ind i afkoloniseringen i større eller mindre grad, og dermed kan forskere hver især også finde grundlag for deres synspunkt i kilderne.

4. Det britiske Imperiums position efter 2. verdenskrig

For anden gang på blot 30 år kom Storbritannien i 1945 ud af en verdenskrig som en af sejrherrene og med et intakt imperium, men alligevel var Det britiske Imperium i en markant anden position efter 2. verdenskrig, end det havde været efter 1. verdenskrig. For hvor Storbritannien efter 1. verdenskrig på en række områder kom til at stå i en relativ styrket position ikke mindst på den internationale scene, bl.a. som en direkte konsekvens af erhvervelsen af en række mandatområder specielt i Mellemøsten, så var situationen efter 2. verdenskrig en helt anden. Her kom Storbritannien nemlig klart svækket ud af krigen, og landet havde lige efter krigen en lang række store udfordringer både militært, økonomisk og i f.t. dets internationale position⁴¹.

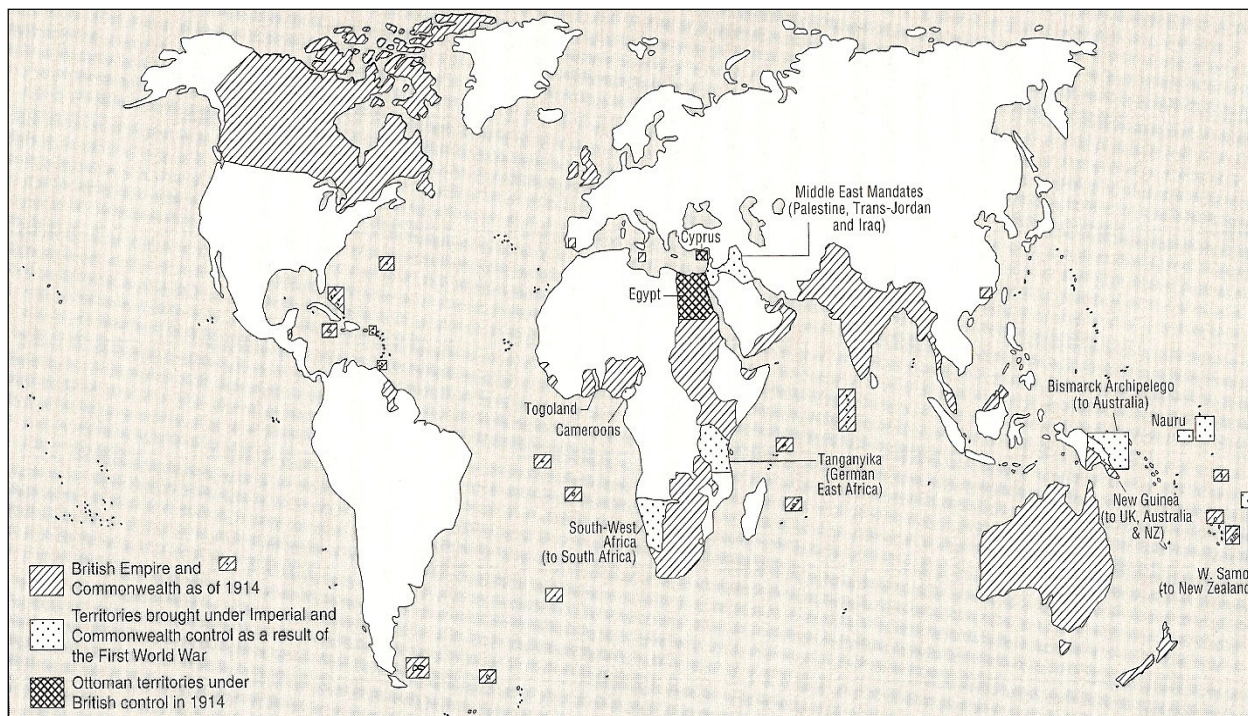
Der er generelt enighed i den historiske litteratur om, at 2. verdenskrig var et afgørende skillepunkt for den britiske position i verden, og at den nye svækkede position havde afgørende indflydelse på hvordan afkoloniseringen forløb. En af de markante fortalere er John Darwin, der med sin overvejende internationale forklaringsmodel ser 2. verdenskrig som et afgørende brud, hvor specielt de økonomisk og internationale præmisser for Det britiske Imperium blev fundamentalt ændret. Imidlertid er der ikke meget, som tyder på, at de britiske beslutningstagere uanset om de var fra De konservative eller Labour ville opgive Storbritanniens stormagtsstatus⁴². Tværtimod var langt de fleste beslutningstagere fast besluttet på, at Storbritannien skulle forsøge at fastholde sin internationale position i efterkrigstiden, og dette skulle gøres ved bl.a. at bevare sine relationer til imperiet. I disse bestræbelser var specielt ideen om et imperium baseret på et styrket Commonwealth vigtig⁴³. Dermed kan der sagtens argumenteres for, at der ikke som sådan skete et brud i f.t. målet med den førte politik fra Storbritanniens side, men det er til gengæld også uomtvisteligt, at 2. verdenskrig ændrede de præmisser, som Storbritannien agerede indenfor på den internationale scene. Disse ændrede forudsætninger vil i dette afsnit blive ridset op med henblik på at tydeliggøre de problemer og udfordringer, som de britiske beslutningstagere stod overfor efter afslutningen på 2. verdenskrig.

De militære, økonomiske og internationale faktorer indgik i et samspil og bidrog hver især til de strategiske overvejelser de britiske beslutningstagere stod overfor efter krigen, men samtidig var der også en del ubekendte for Storbritannien umiddelbart efter afslutningen på krigen. De militære udfordringer var lige efter krigen betydelige. Amerikanernes rolle i Europa var endnu uvis, og hvis

⁴¹ Darwin, 1988, s. 59-60.

⁴² Ibid., s. 126.

⁴³ Hargreaves, 1996, s. 63, 90.

Figur A: Kortet ovenfor viser Det britiske Imperiums udbredelse i 1920. Efter afslutningen på 1. verdenskrig blev tidligere tyske og osmanniske områder lagt ind under Det britiske Imperium som mandatområder under Folkeforbundet.

de valgte at trække sig tilbage, stod Storbritannien alene med et ligeledes svækket Frankrig som eneste modstand imod Sovjetunionen og dets endnu lidt uklare ambitioner i Europa⁴⁴. Samtidig skulle Storbritannien også forsvare det vidtstrakte imperium med en hær, som man havde trukket store vekslere på igennem krigen, kombineret med at det helst skulle gøres så billigt som muligt på grund af de finansielle problemer, som Storbritannien også stod overfor efter krigen.

De økonomiske problemer var tydelige kort tid efter fredsslutningen. Sejren over Tyskland og dets allierede havde været økonomisk meget dyr for Storbritannien. Den britiske industrielle formåen havde været presset til det yderste, og for at kunne opretholde den militære indsats igennem krigen, blev Storbritannien mere og mere økonomisk afhængig af finansielle kreditter og import fra USA igennem Lend-Lease aftalerne. Samtidig var det britiske produktionsapparat i løbet af krigen blevet nedslidt på grund af manglende reinvesteringer, og ydermere var den britiske eksport faldet dramatisk⁴⁵. Disse økonomiske problemer blev særligt tydelige efter krigens afslutning. Den britiske industri var stadig afhængig af import og lån fra USA, for at det var muligt at omstille den britiske økonomi fra krigsøkonomi til fredstidsøkonomi. Men de fordelagtige Lend-Lease aftaler,

⁴⁴ Darwin, 1988, s. 69-70.

⁴⁵ Kennedy, 1989, s. 367.

hvor USA i første omgang gratis havde stillet store mængder ressourcer til rådighed for Storbritannien, ville ophøre, og nu skulle der i stedet betales for disse leverancer. Dette ville være en stor udfordring for Storbritannien, da dets økonomi som nævnt var stærk svækket og havde et stort handelsbalanceunderskud, derudover var dets valutareserver stort set blevet opbrugt under krigen⁴⁶. Situationen var så dramatisk, at den britiske økonom John Keynes forudså et ”finansielt Dunkirk”, hvor man finansielt måtte trække sig tilbage fra sine forpligtelser i verden, og dermed ville miste voldsom økonomisk og politisk prestige og indflydelse i verden⁴⁷. Helt så slemt udviklede den økonomiske situation sig dog ikke, men da USA ikke ville forlænge Lend-Lease aftalerne, og i stedet tilbød et stort dollarlån på noget lignende markedsvilkår, var det kun med nød og næppe, at Storbritannien undgik statsbankerot i 1946, og samtidig lagde den kritiske økonomiske situation grobunden for den store sterlingkrise, der startede i 1947⁴⁸. Økonomisk set stod Storbritannien altså i en vanskelig situation efter afslutningen på krigen.

Samtidig skulle det vidtuddrakte imperium forsvares, og der skulle opretholdes ro og orden, hvilket specielt var en udfordring i de asiatiske kolonier og i Mellemøsten. Særligt Indien og dets forfatningsmæssige status i f.t. Det britiske Imperium var efter krigen et dominerende spørgsmål i britisk politik. Der var store interne spændinger på det indiske subkontinent, i form af stærke religiøse og nationalistiske strømninger, som gjorde det vanskelig for Storbritannien at lede udviklingen i en for dem hensigtsmæssig retning. Fra britisk side havde man indset, at Indien før eller siden skulle have selvstændighed, og at en tilbagetrækning fra Indien var nødvendig, ikke så meget for indernes skyld, men mere på grund af britiske interesser om et fortsat økonomiske og politisk fodfæste på det indiske subkontinent⁴⁹. Udviklingen på det indiske subkontinent var vigtig, fordi Indien – juvelen i Det britiske Imperium – ud fra militær strategiske og økonomiske synspunkter var afgørende for fastholdelsen af britisk indflydelse i Asien. Desuden ville begivenhederne i Indien give en god indikation af, hvordan udviklingen i f.t. de resterende britiske kolonier i Asien ville forløbe⁵⁰. Worst-case scenariet var et selvstændigt opsplittet Indien udenfor Commonwealth, der set fra britisk synsvinkel både ville stå svagt og derfor være modtagelig for sovjetisk indflydelse⁵¹.

⁴⁶ Darwin, 1988, s. 65-66.

⁴⁷ Ibid., s. 66-67.

⁴⁸ Louis, 1999, s. 331.

⁴⁹ Brown, 1999, s. 439.

⁵⁰ Darwin, 1988, s. 80

⁵¹ Brown, 1999, s. 440.

De britiske forhåbninger om at holde Indien samlet led et endeligt knæk i 1947, da det indiske subkontinent blev opdelt i to selvstændige lande Pakistan og Indien, som dog begge fik dominionstatus. Den hurtige tilbagetrækning, havde set fra britisk side været usandsynlig i 1945, og det havde været fuldstændig utænkeligt lige før krigen. Men krigen havde fundamentalt ændret Storbritanniens position i Asien. Den britiske prestige havde lidt uoprettelig skade ved de ydmygende militære nederlag til Japan i 1942. Dette kombineret med den økonomiske og militære svaghed efter krigen betød, at Storbritannien hverken kunne eller ville holde dets koloni på subkontinentet med magt, og med overdragelsen af styret undgik Storbritannien med nød og næppe at blive involveret i de uroligheder, som på et tidspunkt truede med at udvikle sig til en regulær borgerkrig⁵².

Samtidig havde Storbritannien en række problemer i Mellemøsten. Regionen var vigtig dels af økonomiske grunde, først og fremmest på grund af den voksende olieproduktion, men også af militærstrategiske grunde. Særligt Egypten var vigtig med Suezkanalen, som var vital for forbindelsen med Indien, men hele regionen blev fra britisk side lige efter krigen anset for at være vigtig i f.t. en eventuel fremtidig konflikt med Sovjetunionen, da der i Mellemøsten fandtes en del lufthavne og andre militære anlæg, som lå relativt tæt på Sovjetunionen⁵³. Problemerne i regionen var især koncentreret i Egypten, som var præget af nationalistiske strømninger, men også spørgsmålet om fremtiden for Palæstina og en løsning på den øgede jødiske indvandring efter krigen var presserende for briterne.

Der er en del ligheder mellem de problemer som briterne oplevede i Mellemøsten og i Asien, efter afslutningen på krigen. Storbritannien ønskede at genetablere den position i f.t. sine kolonier og i verden generelt, som landet havde før 1939, men de 6 års krig havde fundamentalt ændret Storbritanniens position i verden. Samtidig havde krigen svækket den britiske økonomi og den havde også presset Storbritannien til det yderste rent militært, så da bølger af nationalisme og religiøse uoverensstemmelser strømmede igennem f.eks. Indien og Palæstina, befandt briterne sig i en situation, hvor deres manøvfrihed var stærkt begrænset, og hvor man som tidligere ikke kunne styre begivenhedernes gang fra London. Så i stedet for at opretholde kontrollen i kolonierne med magt valgte man at give kolonierne selvstændighed frem for at blive involveret i en blodig konflikt. Det siger en del om den svækkede position Det britiske Imperium befandt sig i, at man tilsyneladende hverken kunne eller ville opretholde kontrollen over kolonier, hvor der var

⁵² Louis, 1999, s. 329 og Darwin, 1988, s. 95-97.

⁵³ Darwin, 1988, s. 110-112.

udprægede uroligheder, på trods af at man reelt kunne se store fordele med en forsat tilstedeværelse i de pågældende kolonier.

Den korte opridsning af de problemer og udfordringer som Storbritannien havde lige efter krigen, skal tydeliggøre at de britiske beslutningstagere efter krigen befandt sig i en markant ændret position. Man oplevede nemlig kølvandet af krigen en markant opblomstring af utilfredshed med det koloniale styre i specielt Mellemøsten og Asien, og dette var en altovervejende grund til at Storbritannien gennemførte en afkoloniseringsbølge i først og fremmest Asien kort tid efter krigen. Men samtidig er det også tydeligt, at Storbritannien stadig agerede som en stormagt, og ønskede at fastholde en position som en sådan, og at dette skulle ske igennem en reorganisering af imperiet, hvor Commonwealth blev et vigtigt base. På trods af svækkelsen og selvom den første store afkoloniseringsbølge allerede begyndte i 1947 med Indiens selvstændighed, var der på dette tidspunkt ikke meget, der tydede på, at Det britiske Imperium var på vej til en opløsning.

5. Britisk kolonialpolitik og udviklingstendenser i det tropiske Afrika før 1945

I dette afsnit vil der blive set lidt nærmere på den britiske koloniale politik og udviklingstendenserne, der var i de britiske kolonier i Afrika før og umiddelbart efter 2. verdenskrig. Det koloniale styre og den bagvedliggende ideologi gennemgik en interessant udvikling i mellemkrigstiden, og flere forskellige faktorer influerede på denne udvikling ikke mindst den begyndende mobilisering i de afrikanske samfund, og hermed kan der trækkes nogle direkte linjer til den senere afkolonisering.

Det britiske Imperium styrede sine kolonier på mange forskellige måder og med forskellige grader af kontrol, og der var store regionale forskelle på, hvorledes den koloniale administration var organiseret. Hvad der imidlertid var kendetegnende for det britiske koloniale styre var, at det specielt før 2. verdenskrig i høj grad var baseret på en forholdsvis beskeden andel af britiske administratorer⁵⁴. Dette er af Anthony Kirk-Greene blevet betegnet som en ”tynd hvid linje” af embedsfolk⁵⁵. Specielt i f.t. Afrika skal metaforen om en tynd hvid linje af embedsfolk tages ret bogstavelig, da det var et kendetegn ved den britiske administration af de afrikanske kolonier, at der stort set ikke var nogen afrikanere involveret i embedsmandsværket i positioner over kontorfunktionærer, og at den koloniale administration generelt var af ret beskeden omfang⁵⁶. Der var altså tale om en kolonial administration som altovervejende var styret af ganske få britiske embedsmænd, og som var kontrolleret fra London. Disse embedsmænd styrede kolonierne ud fra en model, som blev betegnet *Indirect Rule*.

Ideen med *Indirect Rule* var netop, at briterne skulle være tilstede, men i høj grad basere deres styre på de magtstrukturer, som allerede fandtes i de afrikanske kolonier⁵⁷. Der var som nævnt flere forskellige varianter af denne styreform. Nogle steder i Afrika valgte briterne at indlemme de gamle konger eller høvdinge i styret, men selvfølgelig med briterne som overordnede og med magt til at afsætte dem. Dette var f.eks. delvist tilfældet på Guldkysten, hvor man dels havde en form for lovgivende forsamling, som fungerede som en loyal opposition til det britiske styre, men samtidig bevarede de gamle magtstrukturer, som blev inkorporeret i det britiske styre. En anden variant benyttede briterne i de såkaldte statsløse områder. Her tænkes eks. på Kenya, hvor de eksisterende magtstrukturer var blevet ødelagt under briternes militære ekspansion under kapløbet om Afrika. I

⁵⁴ Cell, 1999, s. 232.

⁵⁵ Anthony, 1980, s. 25-44.

⁵⁶ Cell, 1999, s. 235.

⁵⁷ Ibid., s. 237.

stedet ophøjede man her enten militære ledere eller relativt ubetydelige høvdinge til en ledende position og i sidstnævnte tilfælde naturligvis igen under britisk overherredømme⁵⁸.

Indirect Rule havde flere formål. Naturligvis skulle denne styreform sikre ro og orden i kolonierne, men samtidig var det også en måde, hvorpå den koloniale administration økonomiske set blev mest rationel. De koloniale budgetter skulle helst balancere, så de britiske skatteydere ikke blev belastet, og derfor skulle investeringer i infrastruktur i kolonierne finansieres af afrikanerne selv. Men udover det rent økonomiske aspekt frygtede man også fra britisk side i 1920'erne at øgede investeringer og udviklinger af de afrikanske samfund ville betyde store sociale ændringer, og at det dermed ville blive vanskeligere at kontrollere disse samfund⁵⁹. Der var en opfattelse af, at de afrikanske samfund var statiske stammesamfund, og at det var en fordel for briterne, da de hermed bedre kunne kontrollere dem og udnytte samfundets økonomiske ressourcer. Den gængse europæiske opfattelse af afrikanerne og deres samfund var, at alle afrikanere var medlemmer i en stamme, og denne opfattelse lå i forlængelse af den generelle opfattelse af afrikanske samfundsstrukturer som underlegne⁶⁰.

Der er en vis dobbelthed i betegnelsen ”stammesamfund”, som ud fra en europæisk og britisk synsvinkel naturligvis var på et noget lavere udviklingstrin, end man var nået til i Europa. På den ene side harmonerede opfattelsen af stammefund fint med den generelle opfattelse af, at de væsentligt mere civiliserede briter, bedre var i stand til at varetage kontrollen med og regere over de uciviliserede stammesamfund i Afrika end afrikanerne selv, og netop denne underlegenhed gjorde det moralsk fuldt ud acceptabelt, at briterne bevarede kolonierne i det tropiske Afrika. Men samtidig ønskede man også at bevare samfund, som var baseret på stammestrukturer, og disse strukturer blev endda understøttet for at gøre det nemmere at styre kolonierne igennem Indirect Rule. Det betød at briterne i høj grad involverede høvdingene fra de oprindelige magtstrukturer i styret af kolonierne, hvilket medførte at mange høvdinge fik ret høje positioner i kolonierne, men vel at mærke ikke i den egentlige kolonialadministration eller regering, men som en form for lokal udøver af britisk magt. Denne forankring i de oprindelige magtstrukturer blev anset for fordelagtig, da der i de afrikanske samfund var meget stor etnisk og kulturel diversitet. Derfor ønskede man at samle forskellige etniske grupper i kolonierne indenfor ”stammer”, for hermed at kunne samle dem indenfor veldefinerede rammer med decentrale høvdinge, som briterne kunne styre igennem

⁵⁸ Cell, 1999, s. 239.

⁵⁹ Cooper, 2002, s. 17.

⁶⁰ Davidson, 1992, s. 101.

indenfor modellen Indirect Rule⁶¹. Hermed var briterne medvirkende til at øge betydningen af stammefastholdelsen og høvdingene i kraft af, at det var igennem stammerne, at afrikanerne kunne få indflydelse på den koloniale politik. Derfor var briterne også medvirkende til at skabe grobunden for stammernes senere betydning for afkoloniseringen efter 2. verdenskrig, for da store befolkningsgrupper fra landet i løbet af 1940'erne og senere søgte imod byerne, organiserede de sig indenfor rimelig veldefinerede stammergrupper i deres nye omgivelser, og disse nye "stammer" lagde ofte grobunden for den senere nationalisme, som voksede frem specielt efter 2. verdenskrig⁶². Derudover virkede Indirect Rule også som en effektiv stopklods for inddragelse af den nye voksende andel af veluddannede afrikanere i styret af kolonierne, da det koloniale styre foregik i samspil imellem de "oprindelige" magtstrukturer og briterne, og hermed var Indirect Rule medvirkende til i hvert fald i nogen grad at bevare og bremse en udvikling, som inddragelsen af denne nye elite kunne have medført⁶³. I praksis medførte briternes koloniale politik også, at der stort set ikke skete nogen udvikling af demokratiske institutioner før efter 2. verdenskrig og dermed blev selvstændigheden vanskeliggjort⁶⁴.

Når briterne ønskede at bevare det statiske stammesamfund, mener Frederick Cooper, at det er en helt naturlig konsekvens af forholdet imellem en kolonimagt og en koloni, da det ligger implicit i forholdet imellem de to, at den ene, nemlig kolonimagten, er den dominerende, herskende og overlegne i f.t. kolonien, og dette forhold vil medføre at kolonimagten ikke er interesseret i en gennemgribende udvikling af kolonierne⁶⁵. Man kan retrospektivt godt undre sig over, at briterne havde denne stærke forvisning om, at det var muligt at bevare de statiske samfund i det tropiske Afrika, for efter 1. verdenskrig havde man jo oplevet f.eks. en kraftig mobilisering af nationalisme andre steder i imperiet, f.eks. på det indiske subkontinent eller på den arabiske halvø, ligesom man tidligere havde oplevet massenationalisme i Europa. Men på trods af disse begivenheder var den generelle opfattelse blandt britiske beslutningstagere og i den koloniale administration, at de afrikanske samfund var statiske stammesamfund, og at man kunne bevare dem som sådan⁶⁶. En del af forklaringen på denne opfattelse må findes i, at man anså afrikanerne, som værende på et lavere udviklingsstadium og derfor havde de afrikanske samfund en anden opbygning.

⁶¹ Davidson, 1992, s. 100.

⁶² Ibid., s. 101.

⁶³ Falona, 1999, s. 519.

⁶⁴ Curtin, 2000, s. 263.

⁶⁵ Cooper, 2002, s. 16.

⁶⁶ Ibid.

Generelt må Indirect Rule betegnes som et meget ineffektivt og regressivt administrations-system set ud fra en britisk synsvinkel, hvad også samtidige observatører identificerede, men samtidig løste det i nogen grad de britiske krav til et kolonialt administrationssystem. For udover at være billigt, som var vigtigt i f.t. den hjemlige befolkning, så kunne inddragelsen af afrikanerne i det koloniale administrationssystem i en vis forstand give briterne en legitimitet til at lede og regere kolonierne både udad- og indadtil i pagt med afrikanerne til alles fordel⁶⁷. Et punkt hvor Indirect Rule ikke havde den set fra britisk side ønskede effekt, var i f.t. at opretholde status quo. For på trods af Indirect Rule's regressive struktur, og det britiske ønske om at bevare status quo eller i hvert fald at fastholde en langsom udvikling i det tropiske Afrika, var der alligevel betydelig dynamik i de afrikanske samfund, og langsomt fik det også indflydelse på den britiske koloniale politik. For hvor man i 1920'erne havde afvist en gennemgribende udvikling i Afrika, så blev det i løbet af 1930'erne mere tydeligt for de koloniale administratorer, at der var bevægelse i kolonierne, og derfor begyndte opfattelsen af de statiske stammesamfund også delvist at krakelere⁶⁸. Det britiske svar på denne udfordring for den koloniale administration kom i løbet af 1930'erne, delvist udløst af andre begivenheder på den internationale scene.

Den økonomiske krise spredte sig i begyndelsen af 1930 fra USA til store dele af resten af verden, og også dele af Afrika blev hårdt ramt. Mange, specielt lavtlønnede, blev fyret, og priserne på de afrikanske eksportvarer faldt drastisk, hvilket igen medførte lavere lønninger, for dem der ikke allerede havde mistet deres job. Samtidig med den økonomiske krise miskrediteredes Storbritannien på grund af den manglende vilje til at stå fast imod de fremvoksende fascistiske lande. Både den racisme der udbredte, og især Italiens invasion af Etiopien i 1935 frembragte vrede og kritik i de britiske kolonier, og det var en kritik, som også i stigende grad var vendt imod Storbritannien og dets kolonistyre⁶⁹. Svaret på denne voksende utilfredshed var fra britisk side politiske initiativer, som skulle sikre økonomisk udvikling og derigennem også sociale forbedringer. Dette skulle ske igennem lån stillet til rådighed fra Storbritannien, men disse blev kun stillet til rådighed, hvis den økonomiske udvikling i kolonierne også ville gavne industrien i Storbritannien⁷⁰. Hermed kan Frederick Coopers definition af forholdet imellem koloniherre og koloni igen identificeres. Der var ikke tale om et britisk ønske om sociale og økonomiske forbedringer uden, at det også havde en afsmittende effekt på Storbritannien selv. Men samtidig var

⁶⁷ Cell, 1999, s. 239.

⁶⁸ Cooper, 2002, s. 17-18.

⁶⁹ Falona, 1999, s. 521.

⁷⁰ Hargreaves, 1996, s. 44.

der i 1930'erne også tegn på, at administratorer i det koloniale ministerium langsomt begyndte at nuancere sit syn på de afrikanske samfund. Dels kom der større fokus på, at hvis de skulle udvikle sig efter europæisk forbillede var det nødvendigt med økonomisk støtte og ikke kun økonomisk støtte, som var rettet imod at forbedre afsætningsmulighederne for den hjemlige britiske industri. Derudover blev det mere og mere tydeligt, at de afrikanske samfund ikke bare var tilbagestående udgaver af europæiske samfund, og de ville ikke af sig selv udvikle sig i retning af at blive kopier af de europæiske samfund. Derfor var det nødvendigt at foretage en række videnskabelige undersøgelser af de afrikanske samfund, for at øge forståelsen af dem. Ønsket om en større forståelse af kompleksiteten af de afrikanske samfund medførte i slutningen af 1930'erne en række videnskabelig undersøgelser af de problemer de afrikanske samfund stod overfor, hvor Lord Haileys *African Survey* var den mest indflydelsesrige⁷¹.

Der skete altså et skifte i den britiske koloniale politik i løbet af mellemkrigstiden, og man gik fra at være direkte modstander af, at skulle finansiere og styre den koloniale udvikling i 1920'erne, til i løbet af 1930'erne, drevet af økonomiske og politiske faktorer, i højere grad at søge at udvikle de afrikanske samfund økonomisk og socialt. Man indså, at hvis de afrikanske kolonier skulle udvikle sig i en for Storbritannien økonomisk og social positiv retning, var det nødvendigt med mere styring fra den koloniale administrations side⁷². Derudover fik visse dele af det britiske establishment en større indsigt i kompleksiteten i de afrikanske samfund, og at de ikke bare var statiske stammesamfund. Men forsøgene på udvikling havde ikke umiddelbart den ønskede effekt i f.t. at mindske den voksende utilfredshed i de afrikanske kolonier, og denne utilfredshed blev ikke mindre i løbet af 2. verdenskrig, som midlertidigt afbrød eller svækkede de igangsatte koloniale reformer, og som også fjernede fokus fra de afrikanske kolonier.

Det tropiske Afrika var ikke på samme måde som Mellemøsten og Asien direkte involveret i kamphandlingerne under krigen, og ved første øjekast var briternes position her den samme som før krigen. Men der var tegn på, at krigen havde været medvirkende til at øge utilfredsheden i de britiske kolonier i det tropiske Afrika. Der var tale om en utilfredshed, drevet af individer eller grupper i de afrikanske samfund, der kæmpede for rettigheder, som de følte blev truet af nye koloniale projekter f.eks. økonomiske initiativer, som blev igangsat som en direkte konsekvens af krigen. De udfordringer som den øgede utilfredshed skabte, var man fra britisk side rimeligt

⁷¹ Hargreaves, 1996, s. 45-48.

⁷² Cain, 1993, s. 231.

overbeviste om, at man kunne styre og håndtere, og på dette tidlige stadie med god grund, da utilfredsheden generelt ikke på dette tidspunkt udmøntede sig i ønsker om selvstændighed⁷³.

Imidlertid var der en klar tendens til, at utilfredsheden voksede efter krigen i takt med, at briterne igangsatte koloniale reformer med henblik på udvikling af kolonierne, og netop udvikling af kolonierne var en vigtig del af Labours kolonipolitik⁷⁴. Der var dog uoverensstemmelser internt i Labour om hvorvidt målet med udviklingen var selvstændighed eller en form for selvbestemmelse under britisk overhøjhed. De ledende dele af partiet med premierminister Attlee i spidsen stod for en linje, hvor man i f.t. de afrikanske kolonier vægtede økonomiske, strategiske og moralske forpligtelser op imod de udgifter, som var nødvendige for at foretage en kolonial udvikling⁷⁵. Selvom man fra britisk side var villig til delvist at finansiere den koloniale udvikling, så lagde man også op til en kraftig selvfinansiering fra koloniernes side, og det betød også at skatteyderne i kolonierne blev bebyrdet med ekstra udgifter, og dette var medvirkende til at øge utilfredsheden i større og større dele af befolkningen. I kraft af at der ikke var nogle nationale parlamenter, skete mobiliseringen over et bredt spektrum i de koloniale samfund f.eks. i en lang række velfærds- og forbedringsorganisationer eller fagforeninger⁷⁶. Denne mobilisering var endnu for svag til at kunne udfordre den britiske kolonimagt og medføre en afkolonisering, men alligevel var denne spirende mobilisering af de afrikanske samfund af stor betydning for den senere afkolonisering, og disse bevægelser blev kun forstærket af 2. verdenskrig. Her tænkes specielt på den stigende urbanisering, og den nye fremvoksende elite af veluddannede afrikanere, som i stigende grad også blev en aktiv del af de afrikanske samfund ikke mindst på Guldkysten. På trods af at 2. verdenskrig ikke som i Asien var en direkte udløsende faktor for afkoloniseringen, så fik 2. verdenskrig og de udviklingstendenser, som den forstærkede i stigende grad indflydelse som en væsentlig faktor i begivenhederne op til afkoloniseringen, og disse begivenheder vil blive undersøgt nærmere i de efterfølgende afsnit.

⁷³ Hargreaves, 1996, s. 74.

⁷⁴ Low, 1988, s. 35.

⁷⁵ Hargreaves, s. 74, 91-92.

⁷⁶ Ibid., s. 79.

6. Afkoloniseringen af Guldkysten

6.1. Den politiske, etniske og økonomiske opbygning af Guldkysten

De kyster der ligger i det vestlige Afrika ud til Guineabugten har siden europæiske handelsfolk og opdagelsesrejsende stiftede bekendtskab med dem haft navne efter de varer, som europæerne fandt her og kunne handle sig til. Blandt disse kyststrækninger var Guldkysten, som udover guldforekomster også var rig på slaver, som europæerne kunne bruge til deres plantagedrift i Amerika. Siden slutningen af det 15. århundrede, da de store europæiske kolonimagter så småt begyndte at etablere handelsstationer langs den afrikanske Atlanterhavskyst, har Guldkysten været under mere eller mindre europæisk indflydelse.

Disse tidlige europæiske etableringer var hovedsageligt små befæstede handelspladser eller forter, som dels skulle sikre militært fodfæste på den afrikanske kyst. De første århundreder hvor der var europæisk tilstedeværelse på Guldkysten, involverede de sig ikke politisk eller militært længere inde i landet end i den umiddelbare nærhed af forterne. Den britiske konsolidering af positionen som den stærkeste europæiske magt på Guldkysten begyndte først i løbet af det 19. århundrede, og på dette tidspunkt begyndte briterne også at blive mere involveret i stridigheder imellem afrikanske befolkningsgrupper længere inde i landet⁷⁷. Dog stadig kun i begrænset omfang, og den egentlige britiske ekspansion længere ind i landet begyndte først for alvor med indlemmelsen af Asanteriget i deres koloni Guldkysten i 1890'erne⁷⁸.

Økonomisk set udviklede Guldkysten sig til en meget vigtig koloni for Storbritannien. I begyndelsen var det mest slavehandlen, der var vigtig, men efter Storbritanniens forbud imod handel med slaver i 1809 mistede den naturligvis sin betydning. Herefter blev de vigtige eksportvarer gummi, palmeolie, guld og kakao⁷⁹. Kakaoen blev introduceret af spanske missionærer, og blev på afrikansk initiativ efterhånden til en meget udbredt afgrøde i skovregionen i Guldkysten (se kort side 34). Det var dermed ikke kolonimagtens fortjeneste, at Guldkysten i løbet af 1920'erne blev verdens største kakaoeksportør, men naturligvis nød den godt af eksportindkomsterne, både ved at opkræve en direkte skat på eksporten, men også ved at have monopol på indkøb og videresalg af kakaoen. Kakaoen udviklede sig til at være den altdominerende indtægtskilde i Guldkysten for kolonimagten, og kontrollen med kakaoen var derfor også vital for

⁷⁷ Curtin, 2000, s. 259-260.

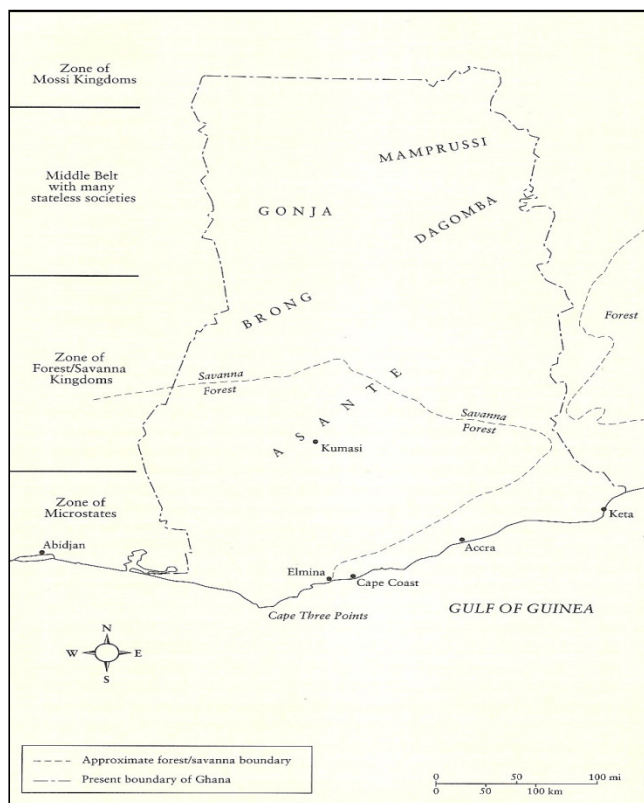
⁷⁸ Ibid., s. 253.

⁷⁹ Ibid., s. 266-267.

Guldkystens økonomi. Både udvindingen af guld og i høsttiden også kakaoproduktionen var meget arbejdsintensive, og efterhånden som produktionen blev udvidet, blev der også mangel på lokal arbejdskraft, hvilket medførte en stor tilstrømning af arbejdskraft fra de mindre frugtbare områder nord for skovområdet, hvor kakaoen groede, se kort nedenfor⁸⁰. Guldudvindingen og kakaoproduktionen skabte relativ stor velstand til Guldkysten og fik dermed også stor indflydelse på den senere sociale udvikling i kolonien, men også i f.t. den mobilisering, der fandt sted i Guldkysten frem imod 1950'erne, men mere om det i næste afsnit.

Guldkysten og det bagvedliggende område var et meget komplekst politisk sammensat område med en lang række forskellige små og større kongedømmer. Europæerne betegnede ofte disse stater som stammer ud fra den definition, at der var tale om traditionelle stammer med fælles kultur og sprog, og at de var ledet af en høvding. Denne term blev ofte benyttet på en

Figur B: Det ovenstående kort viser den geografiske og politiske inddeling af før koloniale Guldkysten.

nedladende måde, for at beskrive de tilbagestående samfund i Afrika, og ydermere er den ikke særlig dækkende for hele den politiske opbygning i Guldkysten, da stammerne ikke var den eneste politiske enhed, og billedet var langt mere komplekst.

Philip Curtin opererer inden den britiske kolonisering af Guldkysten med både stammer, statsløse områder, mikrostater og kongedømmer og han har opdelt Guldkysten i fire geografiske zoner. I den kystnære region var den politiske opbygning præget af ca. 20 små stater, som Curtin betegner som mikrostater eller meget små kongeriger. De havde fælles kulturelle træk men med forskellige sprog. Disse mikrostater interagerede med de europæiske kolonimagter,

dels fordi mange af dem handlede med europæerne, og derudover betalte flere af de europæiske kolonimagter en afgift for, at de kunne fastholde deres engagement på Guldkysten uden at blive angrebet af de indfødte afrikanere. Omkring 50-80 km inde i landet begyndte der en zone, som var

⁸⁰ Curtin, 2000, s. 267-268 og Cooper, 2002, s. 21.

domineret af nogle væsentlig større kongeriger. Disse havde tidligere været lige så små som mikrostaterne ude ved kysten, men der var fra omkring det 16. århundrede sket en konsolidering, og i slutningen af 19. århundrede var det altdominerende kongerige i denne region Asante. Asante var altovervejende domineret af Akan-kulturen, og havde her en del tilfælles med mange af mikrostaterne imod syd⁸¹.

Nord for Asante lå der et område som var tyndere befolket, og som var mere politisk, etnisk og kulturelt fragmenteret. Her var der også nogle større kongeriger bl.a. Gonja og Dagomba, men der var også en lang række statsløse samfund. Curtin betegner dette område som præget af statsløse samfund, fordi det var svært at identificere egentlig grænser imellem de forskellige samfund, og fordi de ikke havde nogen central politisk ledelse, men var ledet af forskellige slægtsgrupper, som i fællesskab løste konflikter. Helt imod nord var området præget af kongeriger, der havde Mossi kultur, hvis hovedområde er i det nuværende Burkina Faso⁸².

Det område, som Storbritannien fik "retten" til under forhandlingerne med de andre kolonimagter under Kapløbet om Afrika sidst i det 19. århundrede⁸³, var altså et meget fragmenteret område med forskellige sprog, kulturer og meget komplekse politiske strukturer. Men samtidig var det også et område, som på ingen måde var statisk, og det gennemgik på mange måder betydelige forandringer økonomisk, socialt og politisk i koloniperioden.

6.2. Den nye elite og den politiske mobilisering i Guldkysten

Selvom Guldkysten først blev underlagt britisk kolonialstyre i slutningen af det 19. århundrede, og europæerne indtil da mest havde koncentreret sig om handel, så er det ikke ensbetydende med, at der ikke var nogen interaktion imellem europæerne og afrikanerne. Særligt i de kystnære regioner var der en del interaktion. Her tænkes først og fremmest på kristne missionærer fra forskellige lande, som specielt fra midten af det 19. århundrede i stor stil begyndte at drive missionsarbejde, og i den forbindelse også etablerede skoler på Guldkysten. Disse skoler kom til at betyde meget for uddannelsesniveaet i Guldkysten, fordi en del af den lokale afrikanske befolkning hermed fik adgang til uddannelse, i nogle tilfælde helt op til secondary school-niveau. Der blev også etableret andre uddannelsesinstitutioner, hvor afrikanere bl.a. kunne uddanne sig til

⁸¹ Curtin, 2000, s. 255-256.

⁸² Ibid., s. 257.

⁸³ Falona, 1999, s. 516.

lærere, præster eller til kontorfunktionærer⁸⁴. Ret tidligt efter den britiske kolonisering af Guldkysten begyndte den koloniale administration at subsidiere de kristne missionsskoler, men begyndte også selv at etablere statsskoler og i nogen grad også højere læreanstalter⁸⁵. Både i de koloniale og i missionsskolerne blev engelsk indført som undervisningssprog, og det fik i sig selv en afgørende betydning for Guldkysten. Eleverne kom ofte langvejsfra specielt i secondary school, som ofte fungerede som kostskoler efter britisk forbillede. De kunne med det fælles engelske sprog bedre integrere sig med hinanden og skabe forbindelser på tværs af kolonien og på tværs af de kulturelle og sproglige barrierer, som ellers havde været der. Samtidig gav de engelske sprogkundskaber også mulighed, for at komme til London eller til USA for at studere, hvilket bl.a. Kwame Nkrumah, som blev Ghanas første præsident, udnyttede⁸⁶.

Resultatet af de relativt mange skoler var, at flere tusinder afrikanere, blev uddannet og fik arbejde f.eks. som handelsfolk, i administrative stillinger i de kommercielle erhverv eller i administrationen under høvdingene. Det var dog stadigvæk kun en lille procentvis andel af befolkningen i Guldkysten, som fik en uddannelse, men de uddannede begyndte at udgøre en voksende elite, som langsomt begyndte at stille politiske krav og som også begyndte at orientere sig på tværs af kolonigrænserne. Men det er vigtigt at understrege, at den nye fremvoksende elite ikke var en homogen størrelse, som samlet stillede krav eller, som havde de samme politiske interesser, men derimod en mere fragmenteret befolkningsgruppe med forskellige interesser.

Martin Kilson inddeler denne uddannede elite i Guldkysten i tre forskellige undergrupper. Den første er en underelite, som var klart den største, og som bestod af de lavest uddannede afrikanere bl.a. af kontorfunktionærer og lærere som de største grupper. Den anden gruppe er den modstående, men noget mindre overelite, som bestod af de højt uddannede i kolonien eks. jurister, læger eller journalister. Den sidste gruppe er den af Kilson betegnede neotraditionelle elite. Denne gruppe bestod af høvdinge, og de havde i modsætning til under- og overeliten politisk magt, da de i kraft af samarbejdet med briterne administrativt rådede over et område, som naturligvis i sidste ende var kontrolleret af briterne. Samtidig blev en stor andel af høvdingenes børn sendt på forskellige skoler, og derfor kom disse ofte til i sig selv at indgå i eks. overeliten. Dermed var der ofte familiære bånd imellem den neotraditionelle elite og overeliten, hvilket også gav udslag i en stor andel af den neotraditionelle elite og deres familiemedlemmer, som var involveret i de lokale

⁸⁴ Kilson, 1970, s. 351.

⁸⁵ Ibid., s. 352.

⁸⁶ Curtin, 2000, s. 264.

lovgivende råd i Guldkysten⁸⁷. Helt grundlæggende må man sige, at der på tværs af de ovenfor skitserede elite-grupper, var en del modstridende interesser, og det var på ingen måde en ensartet størrelse med et veldefineret mål, som f.eks. selvstændighed, men det var fra den fremvoksende elite og specielt overeliten, at kravet om selvstændighed blev formuleret og i sidste ende kom fra.

Overeliten rejste til udlandet for at videreuddanne sig, og her blev de ofte påvirket af de kritiske tanker imod imperialismen, der var udbredte blandt f.eks. sorte i USA, som her oplevede racismen på tæt hold, eller socialistiske grupper i London, som var modstandere af imperialisterne og deres udbytning af de afrikanske folk. Den Pan-afrikanske bevægelse havde siden begyndelsen af det 20. århundrede agiteret for et samlet frit Afrika, men i løbet af 1930'erne udviklede bevægelsen sig i mere radikal retning set fra et britisk perspektiv, og der blev ikke længere talt så meget om et samlet Afrika, men i stedet i højere grad et frit og selvstændigt Afrika, og disse tanker spredte sig videre på tværs af kolonierne i Afrika, men var i høj grad stadig hovedsageligt udbredt i en relativ lille elite⁸⁸.

Samtidig med disse bevægelser i den afrikanske elite, gjorde den koloniale administration ikke meget for at imødekomme den. Selvom den koloniale administration understøttede uddannelse af afrikanere, og mange tusinde afrikanere fik en uddannelse, så blev de uddannede samtidig i høj grad udelukket fra den koloniale administration. I stedet for at lade uddannede afrikanere komme ind i den koloniale administration ønskede man fra britisk side jævnfør doktrinen om Indirect Rule at styre Guldkysten igennem de mere traditionelle magtstrukturer og høvdingene. Dermed virkede Indirect Rule som en effektiv stopklods for at den nye fremvoksende elite fik politisk indflydelse og magt i Guldkysten⁸⁹. Naturligvis skabte det utilfredshed blandt eliten, at den på denne måde blev udelukket fra reel politisk indflydelse, men det var ikke kun i eliten, der var utilfredshed, for der var også bevægelse i de sociale strukturer i store dele af de resterende samfundsgrupper i Guldkysten, og der var i løbet af 1930'erne flere eksempler på, at forskellige befolkningsgrupper rejste forskellige krav til det koloniale styre.

6.3. Boykot og strejker inden 2. verdenskrig

Et af disse eksempler er den store kakaoboykot i 1938-39. De afrikanske kakaoproducenter var utilfredse med, at det var europæiske kakaoeksportører, der havde monopol på eksporten af

⁸⁷ Kilson, 1970, s. 362, 374-376.

⁸⁸ Cooper, 2002, s. 25-26.

⁸⁹ Falona, 1999, s. 519-520.

deres kakao, og derfor gav dem en dårlig pris for kakaoen. Kakaoproducenterne startede en boykot af salg af kakao til de europæiske firmaer, og i kraft af deres prestige og autoritet lykkedes det de store producenter at fastholde en effektiv boykot ved også at få de mange mindre producenter til at slutte op omkring sig. Med over 100.000 individuelle kakaoproducenter var det en stor mobilisering og krævede engagement, vedholdenhed og organisering at indlede og fastholde boykotten⁹⁰. Det lykkedes at presse den koloniale regering til at intervenere og erstatte de monopolistiske europæiske kakaоекспортører med et netværk af afrikanske opkøbere under kolonial kontrol, som skulle sikre gode priser til kakaoproducenterne, og et marketing board, som var en statslig salgsorganisation, som stod for eksporten og salget af kakao fra Guldkysten⁹¹. Eksemplet tjener flere formål i f.m. at beskrive den mobilisering, der foregik i Guldkysten. Dels viser det, at det var muligt for den agrare del af befolkningen at tvinge deres vilje igennem ved at boykotte eller strejke, og at det ikke kun var i eliten, at der skete en mobilisering. Det var godt nok stadig de mest velhavende kakaoproducenter, der havde startet og organiseret boykotten, men på grund af de mange mindre producenters andel af den samlede produktion, havde den været uden effekt, hvis ikke små og mellemstore producenter havde sluttet op omkring den. Hermed viste boykotten, at politiske aktioner virkede, og at der var en vilje og evne til i fællesskab at kæmpe for sine rettigheder, når man følte sig uretfærdig behandlet. Ydermere er det vigtigt at nuancere deltagerne i boykotten endnu mere, for der var eksempler på at nogle af høvdingene og den neotraditionelle elite også deltog aktivt i boykotten. Mange høvdinge var udover at være politiske ledere også ofte jordejere og kakaoproducenter, og i f.t. kakaoboykotten opstod der derved en interessekonflikt. For høvdingene skulle jo jævnfør Indirect Rule være briternes samarbejdspartnere og forlængede arme, men i denne konflikt varetog de tydeligvis deres egne økonomiske interesser før de britiske. Hvad der næsten var endnu mere faretruende set fra britisk synspunkt var, at den neotraditionelle elite her havde vist, at en alliance på tværs af traditionelle skel, dvs. mellem eliten og den bredere del af befolkningen, ikke var utænkelig, og at en sådan alliance var yderst effektiv⁹², hvilket der også i 1940'erne og 1950'erne skulle komme talrige eksempler på.

Det var nemlig et generelt træk, at der var bevægelse i store dele af de afrikanske samfund ikke mindst i Guldkysten, og denne mobilisering kom både fra den agrare del af befolkningen, men måske i endnu mere udpræget grad fra arbejdere i byerne, minerne og jernbanen. Fra omkring 1935 til omkring 1950 oplevede man i Britisk Afrika en lang række strejker, et fænomen som også

⁹⁰ Curtin, 2000, s. 271.

⁹¹ Cooper, 2002, s. 22-23.

⁹² Crook, 1986, s. 94-95.

udspillede sig i Guldkysten. Disse strejker udsprang ofte enten i de store byer eller i de mindre minebyer længere inde i landet, men de var for det meste bymæssige strejker. Bymæssige strejker og uroligheder i et altovervejende agrart kontinent var foruroligende for den koloniale regering⁹³. Disse strejker viste sig – ligesom kakaoboykotten – utroligt effektive til stoppe alt eksport ud af Guld-kysten. Eksporten var afhængig af nogle få transportlinjer, ligesom også importen var henvist til nogle få havne⁹⁴. Dette var katastrofalt for den koloniale regering, da praktisk talt alt dens indkomst kom fra beskatning af import og eksport, og dermed fik en strejke hurtigt alvorlige økonomiske konsekvenser for den koloniale regering⁹⁵.

Men hvad var årsagen til denne mobilisering af arbejdere i de bymæssige områder?

Forklaringen kan findes flere steder. Den koloniale administration havde haft problemer med at finde tilstrækkeligt med arbejdskraft til de store miner og til udbygningen af jernbanen siden Guldkysten blev en koloni, og man havde brug for en løbende strøm af migrantarbejdere fra de omkringliggende områder. Ofte udviklede mineområder sig til bosættelsesområder, hvor arbejdere søgte hen, for at få et midlertidigt arbejde. Denne strøm af villige arbejdere skulle helst være cirkulær, altså så arbejderne efter et stykke tid ville vende tilbage til deres stamme, og blive erstattet af nogle nye. Denne ombytning af arbejdere skulle sikre stabiliteten i de samfund de kom fra, men også forhindre, at der opstod sociale uroligheder i de nye minebyer⁹⁶. Men at der var en stor udskiftning skyldes også den struktur, som det afrikanske arbejdsmarked havde på dette tidspunkt, for ofte tilbød migrantarbejderne sig kun for en tidsbegrænset periode, f.eks. når der ikke var meget at lave i markerne, eller hvis de i en periode havde brug for penge. Frederick Cooper udtrykker det frit oversat således; at unge afrikanere forsøgte at udnytte kapitalismen, selvom den også udnyttede dem⁹⁷. På trods af den store udskiftning af arbejdere udviklede der sig som nævnt små byer rund omkring minerne, men også omkring kakaomarkerne, havnene og jernbanerne⁹⁸.

Denne urbanisering var potentielt farlig set fra britisk side, fordi den samlede en masse mennesker, som levede under dårlige forhold på et lille område, hvilket naturligvis giver en god grobund for sociale uroligheder, derudover var der en klar tendens til, at når strejker og uroligheder opstod, så udviklede det sig ofte hurtigt til masseaktioner på grund af de fællesvilkår de fattige i

⁹³ Cooper, 2002, s. 30-31.

⁹⁴ Cooper, 1996, s. 58.

⁹⁵ Crook, 1986, s. 86-87.

⁹⁶ Cooper, 1996, s. 46.

⁹⁷ Ibid., s. 45.

⁹⁸ Ibid., s. 49.

byen levede under⁹⁹. Det var imidlertid ikke noget, der tiltrak sig stor opmærksomhed fra britiske beslutningstagere, men i begyndelsen af 1930'erne var der dog en vis debat mellem London og de forskellige koloniale regeringer omkring, hvorvidt disse midlertidige bebyggelser var hensigtsmæssige ud fra dels et arbejdsmæssigt hensyn, og om de ofte kummerlige levevilkår arbejderne levede under ikke øgede risikoen for social uro¹⁰⁰. Men kritikken imod den måde rekrutteringen af arbejdskraft foregik på blev aldrig stærk, både fordi briterne styrede efter Indirect Rule-princippet, hvor man i høj grad ønskede at bevare strukturerne i de afrikanske samfund, og dermed ikke ønskede en stor voksende arbejderklasse i traditionel europæisk forstand. Derfor forstummede kritikken da også helt, da depressionen i begyndelsen af 1930'erne satte ind og det viste sig hensigtsmæssigt, at de afrikanske arbejdere kunne vende tilbage til deres stammer¹⁰¹. Frederick Cooper angiver en af grundene til, at man fra britisk side ikke "forudså" disse sociale uroligheder fra omkring 1935 var, at det ikke indgik i deres forestilling, at afrikanske arbejdere kunne eller ville agere, som europæiske havde gjort det så mange gange igennem historien, og krævet deres ret igennem strejker. Briterne tænkte stadigvæk på afrikanerne, som om de var en integreret del af deres oprindelige stamme, og selvom de ikke længere boede i deres oprindelige område, så blev de da også stadig defineret som *detribalized workers* og ikke bare arbejdere. Derfor kom strejkerne i 1935 også som en overraskelse for de britiske myndigheder¹⁰².

Den umiddelbare årsag til opblusningen af strejkerne var, at efterhånden som efterspørgslen efter arbejdskraft igen gradvist steg, da verdensøkonomien langsomt kom sig efter Depressionen, så oplevede de afrikanske arbejdere ikke, at deres lønninger igen blev sat op efter, at de var faldet da den økonomiske krise ramte Afrika. Tilmed steg leveomkostningerne, og de boede stadig i de samme dårlige huse, og generelt under de samme dårlige forhold, som de hele tiden havde gjort¹⁰³.

Den britiske reaktion på de uroligheder og strejker, der bredte sig i kolonierne fra 1935 og frem, var forbløffelse – netop fordi de ikke tænkte på afrikanerne som arbejdere. En af de første reaktioner var derfor også, at man bekræftede høvdingenes autoritet og ved hjælp af dem forsøgte at inddæmme urolighederne. Briterne vurderede, at det netop var på grund af, at disse afrikanere levede væk fra høvdingenes autoritet, at strejkerne var begyndt, derfor kunne man enten fra britisk side øge høvdingenes autoritet i byerne og styrke den cirkulære arbejdsrotation. Eller også måtte man forsøge at øge den britiske kontrol over de bymæssige områder igennem en form for

⁹⁹ Cooper, 2002, s. 31, 33-35.

¹⁰⁰ Cooper, 1996, s. 46-47.

¹⁰¹ Ibid., s. 49-50.

¹⁰² Ibid., s. 50.

¹⁰³ Ibid., s. 57.

stabiliseringsproces og sociale forbedringer. Det var den første løsning, der indledningsvis blev valgt¹⁰⁴. Disse forsøg var imidlertid ikke særlig effektive, og i løbet af sidste halvdel af 1930'erne begyndte briterne i stedet at forfølge den anden model med sociale forbedringer. Hermed blev de sociale problemer forårsaget af urbaniseringen og behovet for arbejdskraft i minerne mv. kædet direkte sammen med social udvikling¹⁰⁵. Det medførte en samlet plan for kolonial udvikling, nemlig *The Colonial Development Welfare Act* fra 1940, hvor det var planen, at der skulle bruges britiske ressourcer til at udvikle infrastrukturer og forbedre de sociale forhold for de afrikanske arbejdere. Men inden den kunne føres ud i livet begyndte 2. verdenskrig, og dermed forsvandt briternes fokus fra Afrika¹⁰⁶.

De sociale problemer og mobiliseringen i det koloniale Afrika forsvandt dog på ingen måde i løbet af krigen. De blev nærmere forstærket af krigen, og dette skyldes flere ting. For det første skabte krigen generelt en mangelsituation i Guldkysten. Dette var ikke mindst hårdt for beboerne i byerne, som i modsætning til landbefolkningen var afhængige af at købe dyrt importerede fødevarer. Derudover var der en stor urbaniseringsbølge. I årene fra 1939-1947 steg befolkningstallet i de største byer i Guldkysten med over 50 %, og efter krigen vendte omkring 45.000 soldater tilbage fra endt britisk militærtjeneste, og en stor del af disse slog sig ned i de store byer¹⁰⁷. Samtidig blev de sociale forbedringer, der var blevet sat i udsigt inden krigen, bremset, hvilket ikke forbedrede stemningen i byerne¹⁰⁸.

Der skete altså en voldsom mobilisering af de afrikanske samfund i mellemkrigstiden ikke mindst i årene lige inden og under 2. verdenskrig. Denne politiske mobilisering udsprang dels fra den agrare del af befolkningen, men mere udpræget fra den voksende bymæssige del. Byerne blev i mellemkrigstiden til dynamiske steder hvor utilfredshed over sociale, økonomiske jobmæssige problemer hurtig kunne manifestere sig som strejker og uroligheder. Hvad mellemkrigstiden også gav eksempler på var, at der nogle gange opstod alliancer og interessefællesskaber imellem forskellige grupper i Guldkysten f.eks. imellem eliten og arbejderne/bønderne. Denne cocktail af en stor utilfreds befolkningsgruppe, som var let at mobilisere, og en fremvoksende elite, der kunne formulere og lede utilfredsheden i en bestemt retning, blev i efterkrigstiden fra britisk side anset som yderst farlig, og med god grund, for netop disse elementer skulle vise sig at blive en stor udfordring for de britiske beslutningstagere fra 1945 og frem.

¹⁰⁴ Cooper, 1996, s. 58-59.

¹⁰⁵ Ibid., s. 111.

¹⁰⁶ Cooper, 2002, s. 20, 30-31.

¹⁰⁷ Ibid., s. 50.

¹⁰⁸ Ibid., s. 31, 35-37.

6.4. Den britiske politik i Guldkysten

Situationen i Britisk Afrika havde lige efter krigen ikke første prioritet blandt de britiske beslutningstagere. Der var mere presserende problemer, der skulle tages hånd om både i Asien og Mellemøsten, imperiets økonomiske situation og den kommunistiske trussel. Men efter at flere af de asiatiske kolonier blev selvstændige fra 1947 og frem, rettede de britiske beslutningstagere i højere grad deres fokus imod Afrika. Specielt efter Indiens selvstændighed var det nu i Afrika, at løsningerne på imperiets problemer og udfordringer skulle findes¹⁰⁹.

Det var klart for de britiske beslutningstagere, at der var behov for en ny politik i f.t. de afrikanske kolonier set i lyset af den nye situation, som imperiet var i efter 2. verdenskrig. Det var i Koloniministeriet under ledelse af Koloniminister Arthur Creech Jones (1946-50) og leder af Afrikaafdelingen i Koloniministeriet Andrew Cohen, at den nye koloniale linje i f.t. Britisk Afrika skulle udformes, og dette arbejde begyndte kort tid efter afslutningen af krigen¹¹⁰.

Der var flere umiddelbare mål med den nye linje. For det første blev Afrika set som en mulig løsning på de økonomiske problemer man stod i lige efter krigen. Derfor skulle eksporten af vigtige råstoffer fra de afrikanske kolonier øges. Det ville forbedre den økonomiske situation i Storbritannien af flere grunde, dels ville det forbedre den mangelsituation, som man oplevede lige efter krigen, men det ville også forbedre betalingsbalancen overfor resten af verden ikke mindst USA og den resterende del af dollarområdet. Et andet vigtigt mål efter krigen var for Storbritannien at fastholde sin status som stormagt, og derfor skulle de afrikanske kolonier også fastholdes, hvilket bare blev endnu mere presserende efter tabet af en stor del af de asiatiske kolonier. Derudover var en fastholdelse af de afrikanske kolonier også vigtigt for, at imødegå kommunistisk indflydelse på kontinentet¹¹¹. Det nøgleord, som kom til at være den gennemgående i den nye politik, var *udvikling*, og dermed tog man fat, hvor man havde sluppet inden krigen jf. afsnit 5. Udvikling både politisk, socialt og økonomisk skulle være en form for mirakelkur, som kunne løse en række af de problemer, som briterne stod overfor i Afrika, og der var umiddelbart en del af dem.

Men hvad var det mere præcist for en udvikling briterne forestillede sig? Ved afslutningen af 2. verdenskrig var der ikke nogen markante eller indflydelsesrige nationalistiske bevægelser i Guldkysten. De enkelte der allerede var blevet dannet rekrutterede deres medlemmer fra en snæver kreds i den afrikanske elite i Guldkysten, og briterne forventede da heller ikke på nogen måde, at et

¹⁰⁹ Hyam, 1988, s. 148.

¹¹⁰ Low, 1988, s. 34.

¹¹¹ Hyam, 1988, s. 149-150.

krav om selvstændighed var noget nært forestående¹¹². Men samtidig havde briterne også begivenhederne i Asien i frisk erindring, og her havde man erfaret, at sådanne politiske bevægelser hurtigt kunne vokse sig til mere slagkraftige organisationer. En sådan set fra briternes side uheldig situation skulle forhindres igennem en ny politisk organisering af Guldkysten. Et afgørende skridt i f.t. ændringer af det politiske system i Guldkysten blev taget i 1947, da Koloniministeriet udsendte et dekret, som dikterede en reorganisering af det politiske system i Guldkysten og resten af Afrika. Det gamle kolonistyre, som var baseret på Indirect Rule skulle afløses af et styre, som i stedet var baseret på *Local Government*, det vil sige, at der skulle oprettes nogle regionale beslutningsdygtige råd, hvor den fremvoksende elite til forskel fra tidligere også skulle have indflydelse¹¹³. Der var her tale om et paradigmeskifte indenfor britisk tænkning i f.t. de afrikanske kolonier, og med ønsket om Local Government skiftede Storbritannien fuldstændig position. Et meget sigende eksempel på den ændrede holdning i Koloniministeriet kom fra R.E. Robinson – en af de ledende medarbejdere i Koloniministeriet – der således udtalte; at det ikke længere var muligt at sikre de afrikanske samfund imod forandringer, og derfor måtte de britiske beslutningstagere forsøge at forudsige fremtiden, og dermed forsøge at være på forkant med den politiske udvikling¹¹⁴. Set retrospektivt lykkedes det dog ikke synderligt godt for briterne at være på forkant med den politiske udvikling, og flere gange i forløbet hen imod den endelige afkolonisering af Guldkysten, blev de da også overhalet indenom af faktiske begivenheder i kolonien.

Ved overgangen til Local Government identificerede embedsmændene i Koloniministeriet tre forskellige politiske befolkningsgrupper i Guldkysten. Den første var nationalisterne, som bestod af personer fra over- og undereliten. Den anden var de moderate, som bestod af forretningsfolk og uddannede personer fra den neotraditionelle elite, og den tredje politiske gruppe var den agrare befolkning, som dog i briternes øjne ikke var udpræget politiske. Ideen med Local Government var at involvere de politiske grupper i den politiske proces i Guldkysten. Målet fra britisk side var mere konkret at sikre den anden og tredje gruppes interesser og involvere den første i en sådan grad, at dens ambitioner om selvstændighed blev ”indfanget” i den politiske proces, som briterne så kunne kontrollere¹¹⁵. Bemærkelsesværdigt er det, at den hastigt voksende bymæssige befolkning hverken blev anset som politisk, eller på nogen måde blev inkluderet i den politiske proces. Der var fra britisk side langt mere fokus på nationalisterne, og de skulle inddrages med løftet om

¹¹² Low, 1988, s. 34.

¹¹³ Hyam, 1988, s. 151-152.

¹¹⁴ Ibid., s. 151.

¹¹⁵ Ibid., s. 154.

selvstændighed på et senere og ikke særlig veldefineret tidspunkt, men sandsynligvis indenfor en generation. Her forventede briterne, at Guldkysten havde opnået tilstrækkeligt med politiske kompetencer til at stå på egne ben og opnå selvstændighed, men naturligvis stadigvæk en selvstændighed indenfor Commonwealth¹¹⁶. Ønsket om inddragelse af flere grupper i den politiske beslutningsproces var den officielle dagsorden, som blev fremlagt af briterne, men ved nærmere gennemgang af interne dokumenter i Koloniministeriet, så tegner der sig dog et lidt andet syn på de tre politiske grupper, som man ønskede at involvere i den politiske proces. I dokumenterne karakteriserede man f.eks. den agrare del af befolkningen som tilbagestående helt uden politisk sans og nationalisterne som rene demagoger¹¹⁷.

Ikke en særlig flatterende karakteristik af de grupper man ønskede at indlede et samarbejde med, men samtidig kan udtalelserne også give en god indikation på, hvilken gruppe man i særlig grad ønskede at inddæmme – nemlig den nationalistiske. For Andrew Cohen var udmærket klar over, at kravet om selvstændighed ofte blev rejst i f.m. de hyppige strejker eller uroligheder, og her ville en veltalende nationalistisk elite potentielt være farlig for briterne. Massenationalismen, som den havde udspillet sig i Asien, var netop hvad man ønskede at undgå ved at involvere nationalisterne i den politiske proces, og derved få dem til at søge deres mål i et tempo der passede briterne¹¹⁸.

Parallelt med den politiske udvikling i Guldkysten skulle der også ske en forbedring af de økonomiske og sociale forhold specielt for den voksende bymæssige befolkning, da det i stadig stigende grad havde vist sig, at der var en øget utilfredshed med de forhold, som store dele af befolkningen levede under i byerne. Koloniministeriet var på dette tidspunkt godt klar over, at der skulle handles i f.t. den stigende utilfredshed¹¹⁹. Hvilket også kan ses på de gentagne vedtagelser og implementeringer af nye *Colonial Development Welfare Acts* i 1945, 1950 og 1955, som erstattede den oprindelige fra 1940¹²⁰. Labour regeringen definerede udvikling, således at koloniernes ressourcer skulle udnyttes bedre, så der kunne skabes bedre forhold for befolkningen både økonomisk og socialt¹²¹. Denne udvikling var nødvendigt set fra britisk side, og det var samtidig

¹¹⁶ Hyam, 1988, s. 149,151.

¹¹⁷ Cooper, 2002, s. 49-50.

¹¹⁸ Hyam, 1988, s. 152-153.

¹¹⁹ Ibid., s. 153.

¹²⁰ Low, 1988, s. 36.

¹²¹ Ibid., s. 35.

ifølge Arthur Creech Jones kun muligt at gennemføre en ordentlig udvikling med massiv britisk intervention både i form af eksperter, men også gennem økonomisk og teknisk bistand¹²².

Development var et nøgleord i den britiske beslutningsproces her efter krigen. De politiske og sociale forbedringer var midlet til at nå hovedmålet om en løsning af Storbritanniens økonomiske problemer. For selvom man forventede, at sociale forbedringer ville medføre mindre utilfredshed, så kædede man i Koloniministeriet også sociale forbedringer direkte sammen med øget økonomisk vækst. Eks. var Arthur Creech Jones af den overbevisning, at sociale forbedringer ville være en forudsætning for, at det ville være muligt at øge arbejdsstyrken og øge dens effektivitet. Dermed blev udvikling og i denne sammenhæng den sociale udvikling, også kædet direkte sammen med økonomisk profit for Storbritannien, og så var det jo naturligvis bare glædeligt, som Arthur Creech Jones udtrykte det i et internt notat i Koloniministeriet i 1949, at afrikanerne også fik bedre levevilkår ud af det¹²³.

Den politiske udvikling blev også kædet sammen med økonomiske forbedringer i Guldkysten. Det gamle system var skabt med det formål at sikre, at de afrikanske kolonier ikke gennemgik en for hurtig evolution, men nærmere at samfundene blev forsøgt bevaret på et statisk niveau. Men med et forsat samarbejde med høvdingene ville det være vanskeligt at gennemføre en for briterne hensigtsmæssig udvikling, da netop høvdingene ofte var garanter for det traditionelle. Her kunne de nyopstillede regionale råd, hvor det var håbet, at eliten kunne spille en mere aktiv rolle i samspil med massiv britisk assistance, blive en vigtig faktor.

Det var den altovervejende opfattelse i de britiske beslutningstageres kredse, at udviklingen kun kunne sikres, hvis briterne mere aktivt gik ind og ”hjalp” afrikanerne. Denne tankegang medførte hvad historiker Anthony Low kalder den 2. koloniale invasion¹²⁴. En kraftig oprustning af britiske rådgivere, som ofte med noget autoritære midler anviste, hvordan f.eks. udbyttet i landbruget blev forbedret igennem antierosion-foranstaltninger, vacciner til husdyrene og bedre dyrkningsmetoder. Selvom intentionerne var at forbedre udbyttet i landbruget, så var det langt fra altid, at briternes anvisninger fik den ønskede effekt, og nogle gange manglede briterne indsigt i specifikke afrikanske forhold, og de kunne derfor ikke uden videre overføre europæiske dyrkningsmetoder. Bl.a. derfor virkede det som et overgreb, at briterne med deres markante anvisninger dikterede, hvordan den enkelte landmand skulle dyrke sin mark¹²⁵. Dette var

¹²² Cooper, 1996, s. 123.

¹²³ Ibid., s. 205-206.

¹²⁴ Low, 1988, s. 45.

¹²⁵ Ibid., s. 45-46.

medvirkende til at øge utilfredsheden i den agrare del af befolkningen, med tanke på at det var på afrikansk initiativ og ved hjælp af afrikanske opbyggede erfaringer, at kakaodyrkingen spredte sig i Guldkysten, er det ikke svært at forstå, at det var vanskeligt for den enkelte landmand pludselig at modtage instruktioner om, hvordan han skulle dyrke sin mark. Netop en konflikt omkring kakaoproduktionen var stærkt medvirkende årsag til de massive strejker og uroligheder, som ramte Guldkysten i 1948, hvilket behandles lidt senere.

Først skal årsagerne til det markante skift i britisk kolonialpolitik i årene lige efter krigen identificeres. Det var bestemt nogle meget afgørende år, og her slog briterne ind på en politik, som i sidste ende medførte en afkolonisering af dets afrikanske kolonier, men var der så tale om en planlagt afkolonisering? Tesen om en planlagt afkolonisering er måske mest overbevisende blevet fremlagt af John Flint i hans essay: *Planned Decolonization and its Failure in British Africa*¹²⁶. Titlen på essayet indikerer åbenlyst, at John Flint mener, at der var tale om en planlagt afkolonisering, men samtidig også at den fejlede. Hvis der har været tale om en planlagt afkolonisering, så var det her i årene lige omkring krigen, at grundstenene til en senere selvstændighed blev lagt. Umiddelbart kan det da også synes som om, at briterne gjorde tilløb til en afkolonisering med de reformer og den reorganisering af Guldkysten, man forsøgte at gennemføre i årene efter krigen, og da man proklamerede: at Guldkysten sandsynligvis ville opnå selvstændighed indenfor en generation¹²⁷. Men skinnet bedrager, for det virker usandsynligt, at der udelukkende var et nobelt ønske om at være den generøse kolonimagt, der ville lede dets kolonier på den rette vej imod selvstændighed. Storbritannien havde brug for dets kolonier, og derfor var det ikke et ønske om selvstændighed, der drev de britiske beslutningstagere til skiftet i deres politik i årene efter krigen. Netop den stilling som Storbritannien befandt sig i medførte, at man virkelig havde behov for kolonier, som påvist ovenfor.

Der var også andre årsager til, at der var behov for en ændret politik i f.t. Afrika. Det var en ændret verdensorden, som de sejrende magter i 2. verdenskrig vågnede op til efter afslutningen af krigen. Var det så pres fra den nye verdensorden, som medførte skiftet i den britiske politik? Til det spørgsmål kan der både svares ja og nej. Når der kan svares ja, så er det fordi, at det var tydeligt for beslutningstagerne i Storbritannien, at der var behov for at relegitimere koloniimperiet både udad- og indadtil, og her kan man godt tale om, at en form for pres var en medvirkende årsag til skiftet i den britiske politik. Med strategien om Local Government, som et skridt på vejen imod endelig

¹²⁶ Fulde bibliografiske data for essayet er at finde i afsnit 11.

¹²⁷ Hyam, 1988, s. 151.

selvstændighed, forsøgte briterne nemlig at legitimere en forsat kolonisation. Afrikanerne var ifølge britisk tænkning ikke klar til selvstændighed, og kunne kun blive det, hvis de fik hjælp af Storbritannien. Så man kan godt tale om et internationalt pres i form af en ændret verdensorden, hvor det ikke længere var legitimt at være kolonimagt. Hvad der imidlertid skal afvises, som en afgørende årsag for det politiske skifte, er et direkte pres fra de to nye supermagter USA og Sovjetunionen. De var begge klare modstandere af de gamle europæiske koloniimperier, hvilket bl.a. Atlanterhavserklæringen fra 1941 viste i USA's tilfælde, men helt andre forhold kom til at spille en større rolle efter krigen. Hurtigt efter krigen blev luften iskold imellem de to nye supermagter indbyrdes og imellem den samlede vestlige verden og Sovjetunionen, og selvom USA gerne så en opløsning af de europæiske koloniimperier på længere sigt, så er det klart, at de hellere så de afrikanske lande under europæisk kontrol end en række selvstændige lande, som eventuelt kunne komme under kommunistisk indflydelse. Wm. Roger Louis har i sit værk *Imperialism at Bay*¹²⁸ på glimrede vis redegjort for, hvordan det amerikanske pres for en afkolonisering mindskedes hurtigt efter den kommunistiske trussel, som et bevis på de amerikanske prioriteringer mellem koloniimperierne og den voksende sovjetiske trussel. Ydermere kunne netop den sovjetiske kritik og modstand imod koloniimperierne styrke Storbritannien i deres analyse af, at det var vigtigt at bevare kontrollen med kolonierne, og at det også var vigtigt, at fremtidige selvstændige tidligere kolonier, skulle bevares indenfor Commonwealth. På denne måde kunne man effektivt eliminere faren for en kommunistisk udvidelse af indflydelse i de gamle koloniområder, hvilket jo også var et punkt der lå højt oppe på den britiske liste over umiddelbare mål efter krigens afslutning.

Der var altså en række forhold, der spillede ind i skiftet i den britiske kolonipolitik efter afslutningen af 2. verdenskrig. Hovedsageligt den økonomiske og strategiske situation, som Storbritannien befandt sig i, men i høj grad også briternes ønske om at relegitimere koloniimperiet indad- og udadtil. Det var nødvendigt set fra britisk side at erobre dagsordenen og bevare initiativet i f.t. ikke mindst den politiske udvikling i kolonierne og et vigtigt middel var reformer og udvikling af kolonierne, men samtidig var nogle af disse udviklingsforsøg også medvirkende til at øge den allerede ret udbredte utilfredshed i Guldkysten, og var i nogle tilfælde en medvirkende årsag til at uroligheder brød ud.

¹²⁸ Fulde bibliografiske data for værket er at finde i afsnit 11.

6.5. Uroligheder og strejker efter krigen

Et eksempel på dette var de voldsomme strejker og uroligheder, som lammede Guldkysten i store dele af 1947 og 1948. I sidste halvdel af 1947 ramte en lang række forskellige strejker Guldkysten, og det syntes som om den ene strejke afløste den anden. Igen var de største og mest indflydelsesrige strejker, dem som blev organiseret af arbejderne i jernbanen og minearbejderne i guldminerne, som begge hurtigt kunne afskære den koloniale regering for store indtægter. Hvad der var kendetegnende for denne bølge af strejker var netop, hvor hurtigt en strejke kunne sprede sig til nye sektorer. Der var en høj grad af solidaritet imellem de forskellige samfundsgrupper i Guldkysten, og dette bundede ofte i, at de levede under de samme ofte dårlige vilkår og dermed nemt kunne identificere sig med andre strejkende grupper. Hvad der yderligere var interessant var, at strejkerne ofte blev igangsat af de nyligt dannede fagforeninger, hvor de ledende poster for det meste var besat af folk fra undereliten, og hermed spillede eliten altså en aktiv rolle i mobiliseringen af arbejderne¹²⁹. Strejkerne i 1947 holdt sig dog ikke kun indenfor byerne, for ligesom i 1938-39 jf. side 38, så indledte kakaoproducenterne igen en kakaoboykot. Årsagen til utilfredsheden var denne gang ikke betalingen for kakaoen, men i stedet britisk indblanding i producenterne dyrkning af kakao, for med et ønske om at rådgive og forbedre effektiviteten i kakaoproduktionen, så gik kolonial administrationen i gang med at skære tusindvis af angiveligt syge kakaotræer ned, for at smitten ikke skulle sprede sig. Det var ikke tale om en frivillig ordning, og der var ikke nogen kompensation til producenterne¹³⁰. Det skabte naturligvis voldsom utilfredshed blandt den agrare befolkning. Samtidig med denne boykot, så blev der også indledt en boykot, der var rettet imod europæiske forretningsindehavere, som ifølge initiativtagerne til boykotten tog overpriser for deres varer. Egentlig var der nærmere tale om, at der dels var en generel mangel på varer i Guldkysten og dels en galoperende inflation, men vreden blev rettet imod europæerne og kolonimagten. Forbrugerboykotten blev igangsat af en høvding fra den neotraditionelle elite, og den endte med, at den koloniale regering gik ind og dikterede et nedslag i de forretningsdrivendes profiler. Forbrugerboykotten var kun lige overstået, da nogle krigsveteraner startede en protestmarch imod koloniregeringen, og dens manglende indsats i f.t. at skaffe dem jobs. Marchen foregik samme dag, som den aftalte prisreduktion skulle træde i kraft. Imidlertid havde deltagerne af forbrugerboykotten forventet større prisreduktioner end dem, der blev en realitet og skuffelsen udmøntede sig i

¹²⁹ Cooper, 1996, s. 250-252.

¹³⁰ Crook, 1986, s. 95-96.

voldsomme uroligheder med udprægede plyndringer i Accra, og både krigsveteranerne og deltagerne i forbrugerboykotten deltog i urolighederne¹³¹.

Det ovenfor skitserede forløb viser meget godt, hvordan den generelle utilfredshed og de strejker som var et resultat heraf, med forskellige intervaller blussede op ofte spredte sig imellem de forskellige grupper i Guldkysten, og hvordan der skabtes alliancer på tværs af classeskel.

Urolighederne var nogle af de voldsomste, som der endnu havde fundet sted i Guldkysten imens kolonien havde været underlagt britisk styre, og den skulle få stor betydning i f.t. afkoloniseringen. For selvom det nationalistiske elitære United Gold Coast Convention (UGGC) ikke havde været med til at organisere hverken forbrugerboykotten eller veteranernes protestmarch, så erobrede UGGC hurtigt initiativet og stillede sig i front for utilfredsheden, og med stor indsigt i mediernes og verdensopinionens betydning sendte de både telegrammer til Koloniministeriet og betydningsfulde aviser verden over. I telegrammet proklamerede man, at UGGC var parate til at stå i spidsen for en midlertidig regering, som kunne virke som mægler imellem uromagerne og kolonialregeringen. Hermed stillede UGGC spørgsmålstejn ved kolonialregeringens legitimitet, og dermed rejste de også spørgsmålet om selvstændighed, dog stadig uden at de aktivt forsøgte at ophidse masserne yderligere og derved forsøge at vælte kolonialregeringen med vold¹³². Man kan faktisk sige, at de her spillede indenfor de politiske rammer, som briterne havde udstukket, men deres udfordring af briternes position som koloniherre blev bestemt ikke vel modtaget af briterne.

Den umiddelbare reaktion fra britisk side var, at man frygtede, at urolighederne ville eskalere mere og netop, at ”demagogerne” i UGGC ville udnytte situationen, og at urolighederne igen ville sprede sig til jernbane- og minearbejderne, ligesom sådanne uroligheder ofte før havde spredt sig på tværs af de forskellige grupper i Guldkysten. Urolighederne ebbede ud i løbet af februar og marts i 1948, men specielt den stærke alliance der udviklede sig på tværs af de forskellige grupper og UGGC’s spørgsmålstejn ved briternes legitimitet som koloniherre, var medvirkende til, at Andrew Cohen igangsatte en dybdegående undersøgelse af årsagerne til urolighederne. Allerede inden undersøgelsen var fuldendt skred kolonialregeringen til anholdelse af de ledende ”demagoger” i UGGC. Disse radikale elementer, som i britisk optik var blevet influeret af kommunistisk propaganda, blev sendt i karantæne, ligesom man normalt sender syge folk i karantæne, som kolonialregeringen udtrykte det i en radioudsendelse i marts 1948¹³³. Konklusionen på den dybdegående undersøgelse var, at høvdingenes magt var svækket, og at Local Government var den

¹³¹ Cooper, 1996, s. 253.

¹³² Ibid., s. 253-254.

¹³³ Ibid., s. 252-253.

eneste rigtige måde kolonien fremadrettet skulle styres på, og at afrikanerne generelt var meget mistroiske overfor den koloniale regering. Samtidig var det ifølge undersøgelseskommissionen således, at samfundene i Afrika i stadig højere grad blev inspireret af den forfatningsmæssige udvikling i Asien¹³⁴.

Andrew Cohen var i enig i store dele af analysen og vurderede selv, at urolighederne dels var et udtryk for social men også politisk utilfredshed. Der var ifølge ham vigtigt, at den udviklingsproces som allerede så småt var igangsat i Guldkysten blev intensiveret, og at moderate elementer i eliten blev involveret hurtigere i den politiske proces¹³⁵. Høvdingene havde med alt tydelighed vist, at de ikke kunne eller ville være en stabiliserende faktor, når strejker og uroligheder brød ud. Når de ikke kunne det, var de ikke til særlig stor hjælp for den koloniale regering¹³⁶. Dette var også medvirkende til, at man ønskede at fremskynde den politiske proces, som man efter krigen så småt havde startet, og i stedet i højere grad involvere de grupper, som man netop mente kunne gøre en forskel i f.t. at bevare roen blandt arbejderne i byerne.

Første skridt var, at der blev oprettet en komité af moderate fra den uddannede elite. Formålet med komitéen var, at den skulle udarbejde et forslag til den nye politiske struktur i Guldkysten, hvor Local Government skulle afløse de tidligere besluttende organer, hvor høvdingene havde haft en afgørende rolle¹³⁷. Creasykomitéens medlemmer skulle være "ansvarlige", og i denne forbindelse betød det, at deres holdninger skulle være moderate nok til, at briterne kunne acceptere dem. Fem ud af de seks UGGC-ledere, som man havde anholdt i f.m. urolighederne blev inkluderet i komitéen¹³⁸. Briterne udvalgte altså i høj grad komitéens medlemmer ud fra devisen om, at man ønskede at inkludere nationalister i den politiske proces for derved bedre at kunne kontrollere dem, og de som havde været demagoger blot måneder tidligere var nu blandt de moderate og ansvarlige afrikanere. Tidligere omtalte Nkrumah (se side 36), var den eneste UGGC-leder, som havde været anholdt sammen med de andre, men som ikke blev inkluderet i komitéen. Det er ikke helt klart, hvad den præcise grund var til, at han ikke kom med i komitéen, men Nkrumah må være blevet anset for at være for radikal til at blive involveret, og hans tidligere åbenlyse fascination af kommunismen på grund af hans omgang med stærkt venstreorienterede kredse i London, kan også have spillet en rolle i, at man ikke ønskede at inkludere ham i komitéen.

¹³⁴ Cooper, 1996, s. 254-255.

¹³⁵ Low, 1988, s. 39.

¹³⁶ Crook, 1986, s. 99.

¹³⁷ Rathbone, 2000, s. 21.

¹³⁸ Cooper, 1996, s. 256.

Der er flere bemærkelsesværdige ting ved strejkerne efter krigen i f.t. f.eks. strejkerne i 1938-39. For det første var den britiske reaktion markant anderledes, og den forbløffelse, over afrikanere der ”pludselig” agerede politisk, blev afløst af en erkendelse af, at man måtte omfavne og involvere de ledende elementer i strejkerne i de nystartede politiske organer i Guldkysten, for på den måde at dæmme op for den utilfredshed der herskede, og som krigen bestemt ikke havde gjort mindre.

Derudover er det også interessant, at utilfredsheden her efter krigen straks fra den afrikanske elite blev koblet sammen med et ønske om politiske og forfatningsmæssige forandringer, og dermed kan strejkerne i Guldkysten her efter krigen, ses som indledningen til den proces, hvor briterne gav plads til afrikanerne til at agere indenfor de politiske rammer briterne udstak, men rammer som afrikanerne dog hurtig udvidede og dermed også accelererede den politiske evolution i Guldkysten.

6.6. Nkrumah og CCP

Udelukkelsen gav Nkrumah en god platform til at kritisere legitimiteten af komitéen og måske mere vigtigt karakteren af det resultat komitéen ville komme frem til. Det ville set fra Nkrumahs side være utilstrækkeligt, når det komitéen kom frem til, samtidig skulle have briternes accept. I 1949 brød Nkrumah med UGGC og dannede i stedet Convention People's Party (CPP). Hermed skiftede kolonial regeringen også syn på Nkrumah, og han var nu det farligste radikale element i Guldkysten, ikke mindst fordi man godt var klar over, hvilken folkelig tiltrækning han havde, og at hans indflydelse nu også spredte sig udover byerne til landet og til de vigtige fagforeninger navnlig jernbane- og minefagforeningerne jf. en efterretningsrapport fra 1949¹³⁹.

Med oprettelsen af Creasykomitéen og den generelle situation i Guldkysten ville briterne reelt være i en position, hvor det ikke ville være muligt at afvise de forfatningsmæssige forslag komitéen fremlagde, hvis de havde bred opbakning bag sig, selvom disse ændringer eventuelt gik længere end briterne ønskede, og dette var præcis hvad der skete. I 1949 foreslog komitéen ændringer, hvor der bl.a. skulle afholdes valg i 1951 til et kabinet af folkevalgte, som skulle være beslutningsdygtig under den britiske guvernør¹⁴⁰. Ved valgets afholdelse var Nkrumah dog fængslet for at have organiseret ulovlige strejker, og for at have opfordret til hans ”positive aktioner”, som reelt var fredelige civile ulydighedsaktioner, som skulle gøre det nærmest umuligt at styre Guldkysten for kolonialregeringen. Ideen om positive aktioner ligger ikke langt fra eks. Gandhis lydighedsnægtelse

¹³⁹ Cooper, 1996, s. 257.

¹⁴⁰ Ibid., s. 257, 259.

i Indien, men det er dog tvivlsomt om Nkrumah kunne sikre, at disse ulydighedsaktioner forblev fredelige, set i lyset af hvordan strejker og demonstrationer ofte udviklede sig voldsomt. I hvert fald tvivlede kolonialregeringen kraftigt på det fredelige i disse aktioner, og da den nye guvernør Sir Charles Arden-Clarke blev indsat i sit embede i august 1949, mente Arthur Creech Jones, at Guldkysten var på kanten af revolution på grund af de talrige strejker og den udbredte utilfredshed med kolonialregeringen¹⁴¹.

Ved valget i 1951 vandt CCP med Nkrumah i spidsen en overlegen sejr også selvom han stadig befandt sig i fængsel. Dermed lykkedes det ikke for Koloniministeriet at få valgt nogle af deres mere moderate kandidater, og den nye guvernør bragte Nkrumah fra fængslet og nærmest direkte ind i det højeste embede direkte under ham selv. En efterretningsrapport berettigede denne handling, da rapporten konkluderede, at det var uholdbart at lade den populære leder af CCP sidde inde, og man frygtede yderligere uroligheder, hvis han ikke blev løsladt og blev involveret i den nye koloniale regering¹⁴². Igen havde briterne altså følt sig nødsaget til ændre position i f.t. de samarbejdspartnere man ønskede at involvere i den politiske proces. I 1948 var lederne i UGGC demagoger, som blev sendt i karantæne. I 1949 var det lederne i UGGC, som var de moderate og ansvarlige, som man kunne samarbejde med, men derimod var det CCP og Nkrumah, som blev karakteriseret som radikale og uansvarlige elementer, og i 1951 var Nkrumah blevet inkluderet i den ansvarlige kreds af vigtige samarbejdspartnere, hvilket understreges af en note i Koloniministeriets arkiver, hvor der bliver skrevet om vigtigheden af et samarbejde med den ansvarlige Nkrumah¹⁴³. Man må sige, at de britiske beslutningstagere i høj grad følte sig presset af udviklingen i Guldkysten og specielt af den folkelige mobilisering, og det pres den medførte, når den blev kanaliseret imod kolonimagten af folk som Nkrumah.

I 1951 skiftede regeringsmagten fra Labour til Konservative. Historisk havde der været en klar skillelinje imellem de to partier i f.t. den koloniale politik. Labour havde i højere grad været modstandere af imperiet, og havde f.eks. i 1930'erne været delvist præget af neomarxistiske strømninger, hvor Konservative historisk havde været garanten og været meget tættere ideologisk forbundet med imperiet¹⁴⁴. Men i efterkrigstiden havde der ikke været nævneværdig politiske forskelle imellem deres kolonialpolitik, og i store træk havde Konservative været enige og bakket op omkring den politik, som Labourregeringen med Koloniminister Creech Jones i spidsen havde

¹⁴¹ Cooper, 1996, s. 257-258.

¹⁴² Ibid., s. 259.

¹⁴³ Ibid., s. 260.

¹⁴⁴ Kahler, 1984, s. 59-60, 231-232.

ført¹⁴⁵. De økonomiske og strategiske mål som Labourregeringen efter krigen havde udarbejdet deres politik efter, blev altovervejende overtaget og videreført af den konservative regering, men der var dog tegn på, at man ikke længere lagde helt samme vægt på *udviklingen*, og i højere grad ønskede at bevare og fastholde de britiske kolonier uden for mange ændringer¹⁴⁶. Men der var tale om nuanceforskelle og målene med politikken var de samme: at fastholde de afrikanske kolonier ud fra økonomiske og strategiske overvejelser.

Allerede i 1953 blev der af Nkrumah-regeringen fremlagt nye ændringsforslag til Guldkystens forfatning. Disse indeholdte bl.a. en række ændringer i f.t., at politiet skulle være udenfor politisk kontrol og dermed udenfor kolonimagts kontrol. Politiet var på dette tidspunkt briternes vigtigste måde at fastholde ro og orden i kolonien, og man var ikke umiddelbart villig til at overlade kontrollen til afrikanerne selv. Ikke fordi man frygtede en væbnet overtagelse af magten i kolonien, men af frygt for at de siddende afrikanske magthavere og fremtidige afrikanske ledere skulle benytte politiet politisk til deres egen fordel, og derved udvikle sig i en uønsket autoritær retning¹⁴⁷. Netop at der var autoritære tendenser i de seks år, der gik fra Nkrumah blev løsladt fra fængslet i 1951 til den endelige selvstændighed i 1957, er der en del eksempler på¹⁴⁸. Både i f.t. kontrollen med fagforeningerne, kakaomarketing boardet og i f.t. høvdingene. Eks. efter at Nkrumah i løbet af 1949 og 1950 gjorde meget for at mobilisere fagforeningerne i sin politiske kamp og dermed gøre fælles front med dem og den befolkning i byerne imod kolonialregeringen, skiftede han nemlig position, da han ikke længere havde brug for en politisk engageret fagforening, men i højere grad ønskede at kunne kontrollere den. Dette ønske medførte i løbet af de næste år en stærkere kontrol med fagforeningerne fra CCP's side, og som historiker Richard Jeffries har udtrykt det; Nkrumah har ikke mere brug for arbejderuroligheder end guvernør Arden Clarke havde¹⁴⁹. Samtidig overtog Nkrumah i store træk kontrollen med det tidligere koloniale marketing board. Vigtigheden af kontrollen med netop dette organ kan næsten ikke overdrives. Kontrollen med marketing boardet sikrede kontrol over stort set alle indtægter for Guldkysten, og det var naturligvis vitalt for Nkrumah og hans selvstændighedsambitioner at sikre sig kontrollen over kakaointægterne¹⁵⁰. Ydermere lagde Nkrumah også i stadig højere grad afstand til høvdingene. Det ses bl.a. i f.t. hvordan CCP omtalte høvdingene og deres fremtidige indflydelse. I det før omtalte telegram, som

¹⁴⁵ Low, 1988, s. 44.

¹⁴⁶ Goldsworthy, 1990, s. 81-82.

¹⁴⁷ Ibid., s. 90.

¹⁴⁸ Cooper, 1996, s. 433.

¹⁴⁹ Ibid., s. 258, 433-434.

¹⁵⁰ Cooper, 2002, s. 67-68.

UGGC udsendte i 1948 (se s 49), skrev man, at den nye regering skulle være for folket og høvdingene, men senere henvendte man sig stadig oftere i sine ideologiske udtalelser til arbejdere og bønder eller bare de folkelige masser. Det var tydeligt, at høvdingene ikke længere besad samme position hverken i CCP's tankegods eller i det politiske landskab i Guldkysten, og at de i stigende grad blev marginaliseret politisk¹⁵¹.

Der var altså tegn på at styret med CCP i spidsen gik i retning af en mere autoritær stat, hvor magten var centreret omkring regeringschefen. Dette var dog også medvirkende til en styrkelse af f.eks. Asantenationalisme som en modreaktion imod CCP. I området omkring det gamle Asante (se kort s 34), var der en stor kakaoproduktion, og disse producenter var ikke meget for Nkrumah og CCP's kontrol med kakaomarketing boardet, og denne utilfredshed manifesterede sig i en politisk bevægelse, som stillede op som modkandidat til CCP i valget, der blev afholdt i 1954. Imidlertid havde CCP stærk opbakning fra den bymæssige befolkning, og CCP vandt da også valget overbevisende. Briterne insisterede på endnu et valg, der skulle afholdes i 1956, men resultatet af dette blev igen en overbevisende sejr for CCP, og det vedvarende krav om selvstændighed blev sværere og sværere for briterne at afvise¹⁵². Den politiske udvikling, som for alvor blev skudt i gang efter uroligheder i 1948, havde overhalet briterne flere gange. Den gradvise evolution af Guldkysten politisk, økonomisk og socialt, som man efter krigen havde forventet ville være en generation, havde med ekspresfart styret Guldkysten imod en hastig selvstændighed blot 12 år efter krigens afslutning, hvilket på daværende tidspunkt havde været utænkeligt. Men faktum var at Guldkysten, som den første koloni i det tropiske Afrika i 1957 opnåede selvstændighed, og skiftede navn til Ghana. Der var uden tvivl tale om en bemærkelsesværdig udvikling, og naturligvis spiller flere forskellige faktorer ind, når den skal forklares.

6.7. Selvstændigheden

2. verdenskrig var en skelsættende begivenhed, når der skal redegøres for afkoloniseringens forløb og ikke mindst dens årsager. Den markant ændrede position som Storbritannien befandt sig i efter krigen både økonomisk, strategisk og ideologisk nødvendiggjorde en ny politik i de afrikanske kolonier. Derfor forsøgte briterne at igangsætte en udviklingsproces, som dels rettede sig imod koloniernes økonomi og dermed deres evne til at producere indtægter for briterne og imod det

¹⁵¹ Rathbone, 2000, s. 22, 28.

¹⁵² Low, 1988, s. 39.

politiske system. Her var en udvikling også nødvendig dels af økonomiske årsager, men også fordi det var nødvendigt for briterne at relegitimere sig selv som kolonimagt, og at proklamere at den politiske udvikling blev igangsat for at sikre en stabil evolution frem imod selvstændighed. Det var vigtigt for Storbritannien at bevare dets kolonier både af økonomiske og strategiske grunde. Både lige efter krigen, men måske endnu vigtigere efter afkoloniseringsbølgen i Asien. Hvis kolonierne skulle opnå selvstændighed, så skulle det ske på et senere udefineret tidspunkt, så briterne i ro og mag kunne klargøre dem til at blive demokratiske lande, som kunne regnes indenfor den vestlige verden i kampen imod kommunismen, og som en meget vigtig sidegevinst også sikre, at de stadig var økonomisk bundet til Storbritannien. Dette var en meget central del af britisk efterkrigstænkning. Man forestillede sig en forholdsvis rolig evolution af de afrikanske samfund, så man på længere sigt kunne komme fornuftigt ud af sine kolonier, og fornuftigt i denne sammenhæng var, når det passede briterne. Imidlertid overhalede udviklingen i Guldkysten briterne indenom.

Den politiske og sociale mobilisering, som havde foregik i Guldkysten medførte en lang række strejker og uroligheder, som gjorde det vanskeligt at agere som den hjælpende kolonimagt, som skulle lede og guide Guldkysten hen imod selvstændighed. Hvad skulle man gøre, når afrikanerne ikke ville ledes, men i stedet selv ville bestemme i eget hus. Nkrumah udtrykte meget godt i sit berømte citat, hvilken stemning der var i nationalistiske dele af befolkningen i begyndelsen af 1950'erne: "*Seek ye first the political kingdom – and all else will be added into it*"¹⁵³. Citatet viser meget godt hvilken vej Nkrumah og CCP ønskede at gå i 1950'erne. Selvstændigheden var det vigtigste, så skulle alt andet nok komme, og her tænkte han på, at de økonomiske og sociale forbedringer nok skulle komme til specielt den bymæssige befolkning, som han efter sin indlemmelse i koloniregeringen først og fremmest mobiliserede sin støtte blandt. Netop her er det springende punkt, når det skal forklares, hvorfor afkoloniseringen foregik, som den gjorde og lige præcis for Guldkystens i slutningen af 1950'erne, for den voksende utilfredshed over de økonomiske og sociale forhold som store dele af befolkningen i Guldkysten levede under, medførte gang på gang strejker og uroligheder. Denne utilfredshed kunne folk som Nkrumah og andre fra eliten med nationalistiske ambitioner lede i den set fra Nkrumahs side ønskede retning. "*Seek ye first (...)*" eller sagt på en anden måde, først når afrikanerne havde opnået selvstændighed, ville forbedringerne komme, og det var først og fremmest sociale forbedringer, som den brede befolkning ønskede, hvorimod selvstændighed længe var et elitært ønske, men det lykkedes

¹⁵³ Mazrui, 1993, s. 105.

Nkrumah at kæde disse to ting sammen. Efter 1948 slog briterne ind på en eftergivende kurs, som gav øget selvstyre igennem løbende forfatningsmæssige ændringer. En kurs som var endog meget vanskelig at ændre eller bremse, hvis briterne stadig skulle optræde som den alfaderlige kolonimagt, der skulle lede dets kolonier hen imod selvstændighed jf. briternes relegitimering af imperiet.

Denne kurs medførte set fra briternes side en for hurtig vej hen imod selvstændighed, men da det omkring midten af 1950'erne blev klart for de britiske beslutningstagere, at slutspillet om de afrikanske kolonier var i gang¹⁵⁴, foretog man nogle cost-benefit analyser af hvad afkoloniseringen ville betyde for Storbritannien. Konklusionen var, at Storbritannien faktisk ikke stod til at miste ret meget rent økonomisk ved at give dets afrikanske kolonier selvstændighed, hvis de vel og mærke blev indenfor den vestlige økonomiske sfære og indenfor Commonwealth¹⁵⁵. Hermed er det klart, at briterne ikke ville involvere sig i bekostelige konflikter i hvert fald ikke i de afrikanske kolonier, hvor der ikke var nogen hvide bosættere, når det økonomiske tab var til at overse. Denne analyse blev foretaget på baggrund af det faktum, at Guldkysten hurtigt var på vej imod selvstændighed, og det vidste briterne.

Der var naturligvis en lang række faktorer, som spillede ind når afkoloniseringen af Guldkysten skal forklares, men når den udløsende faktor skal identificeres, er det den sociale mobilisering af befolkningen i Guldkysten. Briterne bestemte ikke, hvornår Guldkysten skulle have dets selvstændighed. Naturligvis bestemte de officielt, men reelt blev de presset af omstændighederne, og det var mobiliseringen i Guldkysten og den udprægede utilfredshed med kolonimagten og folks generelle levevilkår, som igennem længere tid havde bygget sig op. Denne utilfredshed med befolkningens sociale vilkår udnyttede den nationalistiske elite, og den var i høj grad medvirkende til at rette utilfredsheden mod kolonimagten, og samtidig gav den også løsningen på afrikanernes problemer – nemlig selvstændighed. Dette interne pres kunne og ville Storbritannien med den ændrede verdenssituation i midten af 1950'erne ikke modstå. Dagene for de store europæiske koloniimperier var ved at være talte, og første skridt imod afkolonisering af det tropiske Afrika blev taget i Guldkysten.

¹⁵⁴ Cooper, 2002, s. 66.

¹⁵⁵ Cooper, 1996, s. 395.

7. Afkoloniseringen af Kenya

7.1. Den politiske, etniske og økonomiske opbygning af Kenya

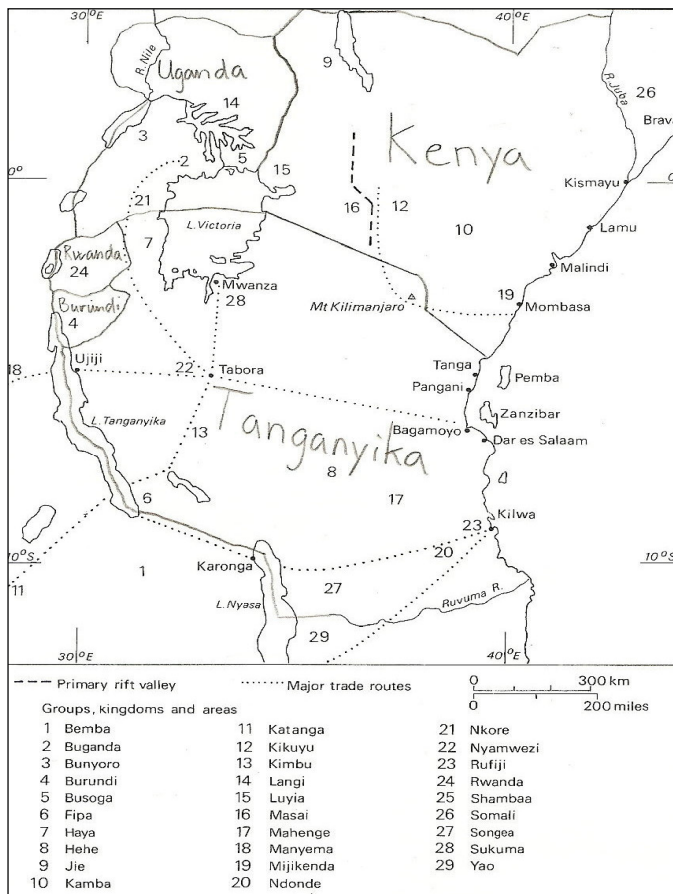
Området i det østlige Afrika, som fra 1920 blev kaldt Kenya, blev indlemmet i Det britiske Imperium i slutningen af det 19. århundrede lå centralt placeret ved Det indiske ocean tæt på det handelsmæssige centrum for regionen Zanzibar. Med en placering på Afrikas østlige kyst lå det mindre tilgængeligt for de tidlige europæiske købmænd i f.t. Guldkysten, og området blev da heller ikke på samme måde involveret i trekantshandlen i det 17., 18., og 19. århundrede som eks. Guldkysten. Derfor oplevede man heller ikke i Kenya nogen nævneværdig interaktion imellem europæere og afrikanere indtil slutningen af det 19. århundrede. Der var dog en vis grad af europæisk tilstedeværelse i området først og fremmest europæiske handelsmænd, men langt de fleste holdte sig til markederne på Zanzibar, og handlede sig her til de varer, som var fragtet hertil fra omlandet se kort side 59. Kenya har altså ikke en flere hundredårig historie med europæisk interaktion, som Guldkysten har, og det var først i f.m. åbningen af Suezkanalen og senere Kapløbet om Afrika, at briterne i højere grad begyndte at interessere sig for området og etablerede en egentlig koloni her.

Før briterne etablerede sig i Kenya, havde sultanen af Zanzibar en vis overhøjhed på kysten af Kenya og Tanganyika¹⁵⁶. De fleste varer som f.eks. slaver, elfenben, gummi og andre råstoffer blev ofte handlet igennem Zanzibar. Det var som nævnt også her, at de fleste europæiske men også indiske og arabiske handelsmænd handlede sig til de eftertragtede afrikanske varer. Det var en løs autoritet, som sultanen af Zanzibar udøvede, og der var ikke nogen fast tilstedeværelse, og hans interesser var først og fremmest at sikre handlen med varerne indefra landet. Den kystnære region i den senere koloni Kenya var befolket af en række forskellige stammer og befolkningsgrupper som f.eks. bystaten Kilwa på kysten. Swahili var det dominerende sprog i den kystnære region. Disse samfund organiserede ofte handlen i fællesskab med andre befolkningsgrupper længere inde i landet, men de var udprægede handelsmænd og fungerede dermed som et forbindelsesled imellem Zanzibar og de indre regioner i Østafrika. Områderne inde i landet var præget af landbrugere og kvægavlere, og der var en række forskellige stammer og kulturer. Disse områder kan jf. Curtins definition (se side 34) godt betegnes som statsløse områder, hvor der ikke var nogen egentlig statsstrukturer, og hvor grænserne imellem de forskellige staters territorier var flydende. Derudover

¹⁵⁶ Justesen, 2006, s. 331.

var det også kendetegnende, at de statsløse områder var ledet af nogle råd af ældre medlemmer af de forskellige stammer, og derfor ikke som sådan af en høvding, hvilket ofte var tilfældet i bl.a. store dele af Guldkysten. Områderne var befolket af f.eks. masaiere, kikuyuer,

Figur C: Kortet ovenfor viser Østafrika inden Kapløbet om Afrika. Placeringen af de vigtigste stammer, største bebyggelser samt de største handelsruter er indtegnet. Indtegningen af de senere grænser er gjort for overskuelighedens skyld, inden europæernes kolonisering af Østafrika var der ikke nogen veldefinerede grænser i området.

masaierne og kikuyuerne, da masaierne ofte i tørtiden drev deres kvæg ind på kikuyuernes område. Grænserne var flydende, og de enkelte høvdinge havde begrænset magt til at håndhæve deres "ret" overfor andre folk. Eneste undtagelse i det før-koloniale Kenya er Luyiafolket i det vestlige Kenya, som boede i et område ud til Lake Victoria, her var der tale om en vis statsdannelse, hvor høvdingen ved hjælp af Masailejesoldater indkrævede skatter fra sine undersåtter¹⁵⁷. Men denne statsdannelse er ikke at sammenligne med den som var tilstede i Guldkysten inden briternes endelige erobring af

kambaer mv.. Masaierne, som var kvægavlere, deltog i udpræget grad som mellemmand i elfenbenshandlen. Nabobefolkningen kikuyuerne levede også i det kenyanske højland, og deres område var hovedsageligt dækket af skov, men området var meget frodigt, og de ryddede skoven og dyrkede her jorden. Kikuyuerne handlede også med swahilisamfundene, men hovedsageligt med fødevarer. Kambaerne som boede øst for kikuyuerne fungerede ofte som mellemmand imellem kikuyuerne og swahilikaravanerne fra kysten¹⁵⁷.

Der var altså interaktion, som ofte var præget af handelsmæssige interesser og udveksling af varer imellem de forskellige folk i det før-koloniale Kenya. Men interaktionen imellem de forskellige folk var ikke kun fredelig, og der var naturligvis også stridigheder over bl.a. ejendomsretten til jord. Dette var f.eks. tilfældet imellem

¹⁵⁷ Wright, 1985, s. 545-546.

¹⁵⁸ Ibid., s. 546.

dette område. I Kenya var det de statsløse samfund, som var de dominerende, og her minder Kenya mest om de nordlige egne i Guldkysten. De mest frodige egne lå centralt i landet i det kenyanske højland, og det var da også her, at de hvide bosættere senere hovedsageligt slog sig ned.

I 1870'erne og 1880'erne var der flere eksempler på, at swahilikøbmændene fra kystområderne begyndte at udøve større og større indflydelse længere inde i landet. Samtidig begyndte interaktionen med europæere også at ændre karakter. Tidligere havde en stor del af handlen med de indre egne af Kenya været drevet af europæisk og anden udenlandsk efterspørgsel, men i løbet af 1880'erne begyndte europæiske missionærer og African International Association (AIA) at etablere permanente bosættelser i det indre Kenya, medhenblik på at missionere og sprede vestlige ideer og for AIAs vedkommende at drive handel, udforske landet og erhverve jord. Missionsbosættelserne udgjorde en ny form for indtægt for swahilikøbmændene, da de nye bosættelser skulle forsynes med varer¹⁵⁹. Derudover var specielt de nye missionsbosættelser stærkt medvirkende til at sprede kristendommen længere ind i landet, og i det hele taget øge afrikansk og europæisk interaktion. Stort set samtidig blev Berlin-kongressen afholdt i 1884-85, og kort tid herefter begyndte stormagterne for alvor Kapløbet om Afrika. Tyskland vandt hævde over Tanganyika syd for Kenya, og Italien satte sig på Italiensk Somaliland nord for Kenya, imens briterne sikrede sig selve Kenya. I 1890 var hele området på papiret fordelt imellem kolonimagterne i forskellige interessesfærer. Imellem 1888 og 1900 førte de forskellige kolonimagter inklusiv Storbritannien kolonikrige for effektivt at underlægge sig deres områder. De første blev ført af Tyskland i Tanganyika, og ikke meget senere bevægede briterne sig ind i det indre Kenya. Det skete i første omgang i kraft af, at man bevægede sig ind i landet i bevæbnede karavaner langs de tidligere swahilikaravane ruter. Langs ruterne blev der etableret befæstede lejre, og herfra erobrede man det resterende område ved hjælp af en kombination af militær magt og alliancer med betydningsfulde høvdinge. I 1895 var alt indfødt modstand nedkæmpet og samme år blev kolonien Britisk Østafrika udråbt¹⁶⁰.

Allerede i 1896 påbegyndte briterne Ugandajernbanen med start i Mombasa, og den nåede Kisumu ved bredden af Lake Victoria (se evt. kort side 59), og man forventede, at jernbanen ville bringe økonomisk fremskridt til området og være medvirkende til at sprede kristendommen og vestlige værdier endnu mere¹⁶¹. Med vestlige værdier mente man bl.a., en afskaffelse af den udbredte slavehandel som swahilikøbmændene drev, og her var der tale om en forholdsvis ny

¹⁵⁹ Wright, 1985, s. 557, 561.

¹⁶⁰ Ibid., s. 567, 571.

¹⁶¹ Ibid., s. 570-571.

vestlig idé, da det først var for nylig, at briterne selv havde forbudt handel med slaver. Det lykkedes at begrænse slavehandlen, men derudover blev meget af den handel med andre varer, som der tidligere havde været imellem de indre regioner og kysten også bremset eller ødelagt. Samtidig med den britiske erobring af Kenya, blev området også ramt af den tilbagevendende periodiske tørke som med jævne mellemrum ramte området og sygdomme ramte også landet i kølvandet på anlæggelsen af jernbanen og den britiske erobring af Kenya, hvilket medførte en stærkt forhøjet dødelighed blandt de indfødte afrikanere¹⁶².

Flere forskellige faktorer delvist uafhængigt af hinanden ramte altså området på samme tid, og det havde den uheldige konsekvens set fra briternes side, at effekten af den økonomiske udvikling jernbanen gerne skulle have medført udeblev. Idet dødeligheden blandt de folk, som skulle gøre den profitabel, var meget høj i årene efter dens anlæggelse. En udvikling som bekymrede briterne, og i forvejen var forventningerne til den afrikanske befolkning generelt ikke særlig høje. Det viser en udtalelse fra den første kommissær i Det Britiske Østafrikanske Protektorat i en vurdering af koloniens potentiale fra 1905; heri står der, at indbyggerne ikke kun sorte og uciviliserede, der var generelt også for få af dem til eks. at indlede en større produktion af landbrugsprodukter til eksportmarkederne¹⁶³.

En nærliggende løsning på denne problemstilling var at igangsætte en kampagne for aktivt at tilskynde hvide bosættere til at flytte til den nye koloni, hvor der var masser af god og billig landbrugsland og mulighed for gode profiler. I årene herefter gennemførte briterne netop sådan en kampagne for at få tusindvis af hvide bosættere til at flytte til Kenya, og disse bosættere flyttede i altovervejende grad til det centrale højland tæt på jernbanen (se kort side 63), hvor kikuyuer var den dominerende befolkningsgruppe¹⁶⁴. Tilstrømningen af tusindvis af hvide bosættere skabte i årene herefter en ny og magtfuld overklasse af hvide bosættere i Kenya, og dette fik stor indflydelse på forløbet af den senere afkolonisering af Kenya.

7.2. De hvide bosættere i Kenya

Med denne bosætterpolitik i Kenya var der tale om en fortsættelse af en århundrede gammel britisk kolonipolitik ligesom den man for havde ført i Australien, New Zeeland, Sydafrika, Canada mv.. I f.t. disse kolonier havde briterne også ønsket og opfordret først og fremmest befolknings-

¹⁶² Wright, 1985, s. 571-572.

¹⁶³ Elkins, 2005, s. 2.

¹⁶⁴ Ibid., s. 3-4.

grupper fra Storbritannien til at slå sig ned i disse fjerne dele af imperiet og skabe sig en ny tilværelse og profit for Storbritannien. De hvide kolonisters position i Kenya var dog svagere end i de andre områder. Procentvist udgjorde europæerne en meget lille befolkningsgruppe i f.t. de to andre store etniske grupper bestående af indere og afrikanere. I f.m. bygningen af Ugandajernbanen havde briterne importeret en stor mængde indere til udførelse af arbejdet, og en del af disse bosatte sig bagefter i kolonier. Bl.a. derfor var der ved 2. verdenskrigs afslutning omkring 100.000 indbyggere af indisk oprindelse i Kenya mod omkring 44.000 europæere og 5 mio. afrikanere¹⁶⁵. Så rent antalsmæssigt var europæerne altså i undertal, men også i f.t. deres andel af den samlede mængde dyrkbar jord stod europæerne i Kenya i en svag position sammenlignet med de hvide bosættere i f.eks. Sydafrika eller Rhodesia. Her rådede de hvide over henholdsvis 75% og 50% af jorden imod ”blot” 20% i af den dyrkbare jord i Kenya¹⁶⁶.

Der var en udpræget opfattelse blandt de hvide bosættere af, at man som hvid var afrikanerne overlegen på stort set alle måder, både racemæssigt, intellektuelt, følelsesmæssigt mv.¹⁶⁷. Første bølge af bosættere kom hovedsageligt fra den noget ældre bosætterkoloni i Sydafrika. Det var ofte folk som ikke havde ”slået til” her, og som derfor søgte lykken længere nordpå. De var i forvejen generelt meget racistiske i deres forestilling om de underlegne afrikanere. Den anden hovedgruppe kom fra Storbritannien, og den kan umiddelbart deles op i flere undergrupper. Der var dels en større gruppe lavadelige, som rejste til Kenya i håb om her at kunne etablere sig som en overklasse, som kunne nyde godt af billig jord og masser af billig arbejdskraft uden, at de selv reelt skulle involvere sig i driften af deres store ejendomme. De var nok af navn og titel en del af overklassen i Storbritannien, men de fleste var blandt de økonomisk dårligst stillede i den britiske overklasse. Derudover var der en stor gruppe mindre landmænd som også søgte lykken i Kenya, men som i langt højere grad selv involverede sig i den daglige drift af deres landbrug¹⁶⁸. Netop kombinationen af en lavadelig overklasse, som i Kenya var mere udpræget end i nogen anden bosætterkoloni i Det britiske Imperium, og som i høj grad ønskede at bevare positionen som aristokrati, og de i forvejen racistisk indstillede bosættere fra Sydafrika medførte generelt en ubetinget racistisk holdning til de indfødte afrikanere. Hvorvidt den racistiske holdning i Kenya var værre end i Sydafrika eller Rhodesia er svært at afgøre, men den var i hvert fald udpræget og intet tyder på, at den var mindre i Kenya nærmere tværtimod.

¹⁶⁵ Lonsdale, 1999, s. 540.

¹⁶⁶ Ibid., s. 533-534.

¹⁶⁷ Elkins, 2005, s. 16.

¹⁶⁸ Ibid., s. 10.

En stor del af specielt den lavadelige gruppe blev medlem af de koloniale regeringer, og fik dermed stor indflydelse på udformningen af lovgivning i Kenya. Med deres ofte tætte familiære bånd tilbage til Storbritanniens magtfulde personer, som ofte var medlemmer af den lovgivende forsamling House of Lords, fik de også meget stor indflydelse på Storbritanniens koloniale politik i Kenya¹⁶⁹. Bosætternes politik gik i høj grad ud på at sikre den hvide befolkning og specielt de hvide

Figur D: Kortet ovenfor viser hvor henholdsvis de hvide bosættere hovedsageligt slog sig ned i det kenyanske højland, og hvor briterne placerede afrikanernes reservater.

jordejere de bedst mulige forhold til at drive deres landsteder mest profitabelt. Caroline Elkins argumenterer for, at det var en afgørende beslutning af den koloniale regering at forsøge at gøre afgrøder fra de hvide landbrug til den primære indtægtskilde for Kenya, for hermed bevægede man sig ind på en kurs, hvor man i en række henseender tilgodeså de hvide bosættere – først og fremmest med land og arbejdskraft, som jo selvfølgelig skulle leveres af den afrikanske befolkning¹⁷⁰.

Netop spørgsmålet om jord og specielt fordelingen af dette var et centralt element af de hvide bosætters politik og reelt et centralt element i Kenya både blandt europæerne og afrikanerne¹⁷¹. Bosætterne kæmpede for at mere jord skulle overdrages til dem, og at flere hvide bosættere

skulle komme til Kenya, men også på en række andre måder forsøgte de hvide bosættere at forbedre deres position i kolonien. Det blev i første omgang gjort ved at sikre de hvide den bedste jord i det kenyanske højland, siden også kendt som *det hvide højland*. De afrikanere som tidligere havde boet i området, blev henvist til en række forskellige reservater, se kort side 63. Formålet med reservaterne var dels at sikre de hvide bosættere afrikanernes jord, men også at sikre billig arbejdskraft til de nye landbrug. For da der hverken var jord nok til alle eller andre muligheder for at opretholde livet for afrikanerne i de nye reservater, var de i stedet nødsaget til at søge arbejde ved de hvide bosættere, og dermed sikrede afrikanerne de hvide billig arbejdskraft. Ydermere blev

¹⁶⁹ Bennett, 1970, s. 61.

¹⁷⁰ Elkins, 2005, s. 12.

¹⁷¹ Bennett, 1970, s. 64.

afrikanerne pålagt en afgift, der skulle betales med rede penge, og dermed blev de tvunget ind i en pengeøkonomi, hvor deres ofte eneste mulighed for at betale afgiften var at tage arbejde på de hvide landbrug. En tredje måde at sikre at de hvide bosættere havde tilstrækkeligt med arbejdskraft, var at en del af afrikanerne fik tildelt et lille stykke jord i det hvide højland mod, at de stillede deres arbejdskraft til rådighed for den hvide landmand 1/3 af året. Disse mennesker blev kaldt *squatters* og der var egentlig tale om en genskabelse af en form for feudalt fæstebondesystem, som man kendte det fra tidligere tiders Europa¹⁷². Alle disse tiltag havde det formål dels at sikre den hvide del af befolkningen dens "retmæssige" position i Kenya, dels at understøtte de hvide landbrug med jord og arbejdskraft, så de kunne blive den økonomiske rygrad i Kenya.

Endnu et eksempel på den politik som de hvide jordejere førte for at positionere sig selv, som den helt dominerende gruppe i Kenya er, at de reelt gjorde det umuligt for afrikanere at dyrke de vigtige eksportafgrøder som f.eks. te eller kaffe. Hermed satte europæerne sig på en vigtig position, som den gruppe der sikrede de afgørende eksportindtægter for Kenya. Ofte var de afrikanske landmænd egentlig bedre i stand til at producere et større udbytte end de europæiske landmænd. Dette skyldes bl.a., at en stor del af de hvide landmænd havde begrænsede erfaringer med dyrkning af jorden og naturligvis havde afrikanerne også meget bedre kendskab til de lokale forhold i Kenya. Men disse fordele i de afrikanske landbruges favør eliminerede europæerne ved reelt at forbyde afrikanere at dyrke eksportafgrøderne. Dermed sikrede de hvide bosættere, at afrikanerne ikke opbyggede sig til en position, hvor de kunne konkurrere mod de hvide bosættere¹⁷³.

Caroline Elkins formulerer det således, at det ikke var pga. de hvide bosætters økonomiske eller produktive styrke, at de indtog en position som den altdominerende gruppe i det kenyanske samfund, men i stedet den store indflydelse de udøvede på kolonialregeringen, og dennes konstante forsøg på at styrke de hvide bosættere og mindske andre gruppers muligheder i Kenya¹⁷⁴.

Bosætternes økonomiske position i Kenya blev forbedret markant som følge af 2. verdenskrig. Storbritanniens tab under krigen af flere af dets asiatiske kolonier specielt Malaysia og Burma øgede behovet for industrielle afgrøder som gummi, og kampene i Nordafrika øgede behovet for fødevarer. Både de hvide bosættere og afrikanerne profiterede af denne kraftige stigning i efterspørgslen efter 1930'ernes økonomiske nedgang, men indtægterne gik dog i overvejende grad til de hvide bosættere og til kolonialregeringen, som kontrollerede de vigtige marketing boards og

¹⁷² Elkins, 2005, s. 14-18.

¹⁷³ Ibid., s. 16.

¹⁷⁴ Ibid., s. 15.

dermed i mindre grad til de afrikanske producenter¹⁷⁵. Noget af den økonomiske slagkraft, som de hvide bosættere havde kæmpet for at opnå siden deres ankomst til Kenya, men som de hidtil ikke havde opnået, kom til dem som et resultat af de ændrede forhold på verdensmarkedet, som 2. verdenskrig forårsagede. De økonomiske vanskeligheder som Det britiske Imperium oplevede efter krigens afslutning medførte, at det var vigtigt at øge eksporten af råstoffer og landbrugsvarer til specielt dollarområdet, som var af stor betydning for den britiske økonomi efter krigen jf. afsnit 4, og dette satte de hvide bosættere i en meget fordelagtig situation, da det overvejende var dem, som producerede disse eksport afgrøder. Der havde tidligere været en skeptisk indstilling til bosætternes evne til at skabe de fornødne indtægter til kolonien¹⁷⁶, men den økonomiske situation efter krigen mindskede denne skepsis markant og det styrkede tilsvarende bosætternes position i det kenyanske samfund, og det muliggjorde en videreførelse af den hidtidige politik, hvor hvide i iøjnefaldende grad sikrede sig positiv forskelsbehandling i f.t. specielt de afrikanske indbyggere¹⁷⁷.

Den gruppe som uden tvivl blev hårdest ramt af den førte politik både før og efter krigen var kikuyuerne i det kenyanske højland. Det kenyanske højland er et frodigt område, med gode muligheder for at dyrke en lang række afgrøder ikke mindst de vigtige eksportvarer som te og kaffe. Derudover passede klimaet i højlandet til europæerne¹⁷⁸. De hvides indtog på kikuyuernes område skabte naturligvis meget utilfredshed, og blandt kikuyuerne var der berettiget en stemning af, at de hvide uretmæssigt havde stjålet deres land. Det var selvfølgelig ydmygende og et hårdt slag for kikuyuerne på denne måde at blive kategoriseret som en anden- eller måske nærmere tredjerangsbefolkning. Dertil kom, at jord var af centralt betydning for kikuyuernes indbyrdes sociale og kulturelle relationer. Når en dreng skulle til at være voksen og stifte familie, var jord helt essentielt for, at han kunne samle tilstrækkeligt med ressourcer ind til at betale en brudepris. Adgang til jord var samtidig adgang til de voksnes rækker. Uden jord ville han derfor forblive et barn i social forstand. Tilsvarende var det også meget vigtigt for pigen at have et stykke jord. Fik hun ikke en mand og et stykke jord at dyrke, ville også hun forblive et barn¹⁷⁹. Konflikten om jorden var den altafgørende årsag til den vrede, som udviklede sig til en åben konflikt i Mau Mau-opstanden i 1950'erne mellem kikuyuerne på den ene side og de hvide bosættere og kolonimagten på den anden.

¹⁷⁵ Lonsdale, 1999, s. 537-540.

¹⁷⁶ Ibid., s. 533-534.

¹⁷⁷ Elkins, 2005, s. 22-23.

¹⁷⁸ Ibid., s. 12.

¹⁷⁹ Ibid., s. 12-14.

7.3. Den britiske koloniale politik 1945-52

De helt generelle strategiske overvejelser, som den britiske regering gjorde sig i f.t. Afrika umiddelbart efter afslutningen på 2. verdenskrig, er allerede blevet beskrevet tidligere, og mange af disse overvejelser og analyser gjorde sig også gældende i f.t. Kenya. Her tænkes eks. på synet på den kommunistiske trussel, den økonomiske genopretning af imperiet og ønsket om en relegitimering af imperiet, hvor man fra britisk side vurderede, at der var behov for en ny strategi i f.t. imperiet, og hvor det var tanken, at kolonierne i Afrika på et udefineret tidspunkt langt ude i fremtiden skulle opnå selvstændighed indenfor Commonwealth. Men når det er sagt, så var der samtidig også en række signifikante forskelle imellem de to kolonier, både i f.t. den politiske, økonomiske, sociale og racemæssige opbygning af dem, og disse forskelle spillede naturligvis også ind, da de britiske beslutningstagere efter krigen skulle udstikke de fremtidige politiske retningslinjer for Kenya.

Den mest iøjnefaldende forskel imellem de to kolonier var den racemæssige sammensætning i kolonien og tilstedeværelsen af en hvid elite i Kenya, i modsætning til en afrikansk i Guldkysten, men også forekomsten af det indiske mindretal var betydningsfuld. Det indiske mindretals rettigheder havde stor bevågenhed i selve Indien, hvilket var en af grundene til, at de britiske beslutningstagere i Whitehall aldrig bakkede fuldt op omkring alle de hvide bosætters krav i Kenya, på trods af bosætternes store indflydelse i bl.a. House of Lords¹⁸⁰. En anden betydningsfuld forskel imellem de to kolonier var den hvide elite, og den position den havde i det kenyanske samfund. Den økonomiske magt i Guldkysten var bl.a. placeret hos de op imod 100.000 afrikanske bønder som producerede kakao, og som derfor også havde stor magt over denne vigtige eksportafgrøde. I Kenya var der stort set ikke nogen afrikanere, som producerede til eksportmarkederne, og derfor havde de ikke samme klemme på koloniregeringen, som de hvide producenter havde. Det var i høj grad i kraft af den økonomiske dominans, at bosætterne efter krigen baserede deres altdominerende magtposition på.

Der var imidlertid også andre vigtige forskelle imellem de to kolonier, hvor der i Guldkysten skete en massiv mobilisering socialt og politisk af afrikanerne, så tog mobiliseringen i Kenya en lidt anden retning og havde en anden karakter. Der skete også i Kenya en voldsom urbanisering i årene omkring krigen¹⁸¹, men udviklingen var alligevel anderledes end i Guldkysten. I Kenya oplevede man også strejker, som tog udgangspunkt i de nye større byer, hvor bl.a. jernbane- og

¹⁸⁰ Bennett, 1970, s. 61.

¹⁸¹ Lonsdale, 1999, s. 538.

havnearbejdere nedlagde arbejdet, og dermed ligesom i Guldkysten kunne lamme koloniens eksport, men der var ikke den samme grad af koordinering imellem de forskellige afrikanske grupper i det kenyanske samfund. I Kenya var der ikke en magtfuld afrikansk eksportproducerende agrarbefolkning, som effektivt kunne standse eksporten, og der var ikke på samme måde som i Guldkysten en relativ stor over- og underelite, som kunne organisere strejkerne og de forskellige andre politiske tiltag, der skulle til for at demonstrere befolkningens utilfredshed. Der var naturligvis nogle afrikanere der blev uddannet og bevægede sig op igennem samfundslagene, men slet ikke i samme omfang som i Guldkysten, og en anden vigtig forskel var, at der som sort i Kenya ikke var mange muligheder for social mobilitet. Den lille afrikanske elite havde ingen magtpositioner, og derfor ikke nogen nævneværdig politisk indflydelse i det kenyanske samfund.

Derudover var der ikke i samme omfang en neotraditionel elite i Kenya. De stammeløse områder i Kenya havde ikke ligesom andre steder i Afrika en høvding som øverste leder, men var i stedet styret af råd baseret på vigtige slægter, som i fællesskab løste stridigheder. Denne opbygning passede ikke ind i den britiske ide om Indirect Rule, og derfor havde man indsat nogle høvdinge, som var direkte udpeget af koloniregeringen. Dette skabte naturligvis interne stridigheder i de befolkningsgrupper, hvor de nye høvdinge pludselig fik stor udøvende magt, men hvor denne udøvelse af magt ofte ikke var særlig legitim i lokal befolkningens øjne¹⁸². I denne sammenhæng er det dog af større betydning, at der ikke på samme måde i Kenya som i Guldkysten var en neotraditionel elite, som agerede politisk og som kunne være en magtfaktor i kraft af alliancer på tværs af de forskellige klasser i Kenya.

Der var altså tale om en markant anden samfundsopbygning i Kenya end i Guldkysten. Det var et samfund, som i overvejende grad var styret af den hvide elite, og deres position var kun blevet styrket som følge af 2. verdenskrig. Samtidig var det også et samfund, hvor den politiske mobilisering af en afrikansk elite og af bredere dele af den afrikanske befolkning havde større omfang. Mobiliseringen i Kenya tog afgjort en anden retning, og udviklede sig noget voldsommere hvilket Mau Mau-opstanden er et tydeligt eksempel på, men mere herom i afsnit 7.4.

Det er tydeligt, at der var markante forskelle imellem de to britiske kolonier, og dette var man også ganske udmærket klar over i Koloniministeriet, hvor den nye Afrikastrategi i årene umiddelbart efter 2. verdenskrig skulle formuleres. En vigtig del af denne strategi var, at der blev lagt meget stor vægt på *development*. Der blev dels udviklet en overordnet Afrikastrategi for alle de britiske kolonier i Afrika, men samtidig også en strategi for den enkelte koloni, hvor de enkelte

¹⁸² Elkins, 2005, s. 18-19.

elementer skulle udvikles af den lokale koloniadministration¹⁸³. Derfor spillede de forskelle imellem de to kolonier også ind, da strategien i f.t. Kenya skulle udformes. I Koloniministeriet blev der foretaget en analyse af den forventede politiske progression i kolonierne, og konklusionen var, at de fremmeste kolonier sandsynligvis kunne opnå selvstændighed indenfor en generation, men det var bestemt ikke de forventninger, man havde til Kenya. Her forventede man, at der ville gå *meget* længere tid, inden man var parat til selvstændighed¹⁸⁴.

Spørgsmålet om de hvide bosættere var et helt afgørende element i den britiske beslutningsproces, og meget væsentligt for hvordan briterne valgte at udforme sin strategi i Kenya. Den britiske attitude i f.t. de britiske bosættere havde altid været lidt ambivalent, og det var også gældende efter krigen. Bosætternes klare mål var, at skabe et *white man's land* i Kenya, hvor de havde internt selvstyre ligesom i Sydafrika, Australien, Sydrhodesia mv.. Dette var man fra britisk side ikke villig til at give dem, hverken før eller efter krigen. Den officielle britiske politik var fra 1947, at hvor der var en klart afrikansk majoritet, skulle det være afrikanske interesser og ikke bosætternes interesser, der skulle have førsteprioritet, og derfor havde man fra britisk side afvist deres ønske om internt selvstyre i lighed med den ordning Sydrhodesia havde fået¹⁸⁵. Men samtidig fortsatte briterne med en politik, hvor bosætterne havde store privilegier i f.t. de andre befolkningsgrupper i Kenya. Med tanke på netop de massive privilegier den hvide elite nød godt af i Kenya, kan man ikke undgå at bemærke den inkonsekvente politik, som Storbritannien førte overfor Kenya og bosætterne. For hvis det virkelig var officiel politik, at det var afrikanske interesser, som skulle have førsteprioritet, så synes det noget modsætningsfyldt, at koloniregeringen stadig efter krigen fastholdte en politik, som medførte, at bosætterne fik en så altdominerende position i Kenya, som det var tilfældet. Der er flere årsager til denne inkonsekvente politik, for det første er det et eksempel på den indflydelse, som bosætterne havde udøvet i kolonialregeringen, og samtidig også et eksempel på den rimelig store autonomi de lokale koloniregninger havde i f.t. at administrere de enkelte kolonier på egen hånd. Samtidig er det dog også et eksempel på den lidt ambivalente holdning, man fra britisk side havde til de hvide bosættere. På den ene side ønskede man en stærk gruppe, som kunne stå for den økonomiske udvikling af kolonien, som havde været nødvendig, for at den kunne blive finansielt uafhængig af Storbritannien, og dermed også et finansielt aktiv i stedet for en byrde. På den anden side var man ikke synderligt interesseret i de

¹⁸³ Low, 1988, s. 36.

¹⁸⁴ Hyam, 1988, s. 151.

¹⁸⁵ Low, 1988, s. 36.

ønsker om autonomi, som de hvide bosættere havde og slet ikke i den afrikaanernationalisme, som efter valgene i 1948 i Sydafrika bragte apartheid med sig¹⁸⁶.

De privilegier, som de hvide i Kenya og i resten af bosætterkolonierne i Afrika havde tilkæmpet sig og som i den yderste konsekvens fik karakter af det apartheidstyre, som udviklede sig i Sydafrika, passede endog meget dårligt ind i Storbritanniens forsøg på at relegitimere sin status som kolonimagt efter krigen. Storbritannien ønskede at positionere sig i rollen som den respektable kolonimagt, der ville lede sine kolonier hen imod selvstændighed, for dermed også at kunne udøve en vis grad af kontrol over processen, men den åbenlyse forskelsbehandling og racisme passede meget dårligt ind i det billede. På samme tid var det dog vanskeligt for de britiske beslutningstagere at begrænse eller fjerne nogle af disse privilegier uden, at det havde nogle set fra britisk side kedelige afledte effekter. Dette skyldes, at produktionen af eksportvarer fra de europæiske landbrug i høj grad var baseret på arbejdskraft fra afrikanerne, og dermed kunne en indskrænkning af de arbejdskraftfremmende initiativer mindske den samlede produktion, og således forværre den overordnede økonomiske situation både for Kenya, men ikke mindst for imperiet. Derudover frygtede briterne, at et for voldsomt angreb på bosætternes privilegier kunne medføre, at de hvide bosættere i Kenya kunne blive fristet til at søge hen imod Sydafrika og den nationalistiske afrikaanerideologi, og dermed distancere sig yderligere fra Storbritanniens ønsker om et Kenya med en eller anden form for balance imellem de forskellige befolkningsgrupper¹⁸⁷.

Der var dog i Koloniministeriet med Creech Jones i spidsen ikke så stor tvivl om, at man var nødsaget til at gennemtvinge reformer i Kenya i lighed med de tiltag man forsøgte at gennemføre andre steder. Det vil sige, at man mente, at økonomisk og politisk *development* var nødvendigt. Det var ønsket, at Indirect Rule skulle afløses af Local Government, hvor afrikanere skulle involveres, og så skulle der gennemføres massive udviklingsprojekter som en del af de forskellige *The Colonial Development Welfare Acts*¹⁸⁸. Disse udviklingsprojekter skulle først og fremmest stimulere økonomisk udvikling i Kenya til hele befolkningens gavn, og naturligvis også til gavn for imperiet. Imidlertid blev en stor del af udviklingsbudgettet fra den britiske stat kanaliseret over til de hvide bosættere, hvilket var en medvirkende årsag til gennemførelsen af den store mekanisering af deres dyrkningsmetoder, der skete i Kenya i efterkrigstiden, ligesom man også så det i mange andre dele af den vestlige verden lige efter krigen. Mekaniseringen havde den konsekvens, at en stor del af de kikuyusquatters, som tidligere havde stillet deres arbejde til rådighed ved de hvide landbrug for i

¹⁸⁶ Low, 1988, s. 36.

¹⁸⁷ Hyam, 1988, s. 169.

¹⁸⁸ Ibid., s. 156-157.

modydelse at få et lille stykke jord, blev forvist fra deres jord, da produktionen på de hvide landbrug ikke længere var helt så arbejdsintensiv¹⁸⁹. Dermed var kikuyusquatterne nødsaget til enten at søge tilbage til de reservater de kom fra eller søge ind til de store byer først og fremmest Nairobi. I reservaterne fik de ikke ligefrem en hjertelig velkomst, da der i forvejen var trangt med plads til de kikuyuer, som allerede boede der, og i byerne var der langt fra nok arbejde til de nyankomne¹⁹⁰. Det skabte naturligvis en del utilfredshed blandt disse squatters, at deres levebrød på denne måde blev frataget dem. Samtidig blev der også igangsat en lang række initiativer i landområderne, hvis formål var at forbedre udbyttet hos kikuyuernes landbrug i reservaterne. Blandt disse tiltag var f.eks. en række antierosionstiltag, som kikuyuerne blev pålagt at gennemføre. Der var ikke tale om nogen frivillig ordning, men i stedet en meget autoritær tilgang til disse forbedringer fra britisk side¹⁹¹. Dette var også tilfældet i det pres koloniregeringen lagde på landbrugene i reservater for at øge deres produktion af fødevarer, og dette skulle bl.a. ske ved, at kikuyuerne skulle opgive deres vekseldrift, hvor de i nogle år lod jorden hvile, men i stedet skulle de til at dyrke jorden hvert år¹⁹². Dette kunne ikke lade sig gøre uden, at det samtidig medførte en udpining af jorden, hvis der ikke også blev tilført en konstant strøm af kunstgødning, som skulle indkøbes af de meget begrænsede økonomiske aktiver kikuyuerne rådede over.

Denne tilgang til udviklingen af Afrika afspejler meget godt den tænkning, som var udpræget i f.t. Afrika i Koloniministeriet. Nemlig at den udvikling, som var afgørende for at nå de britiske mål, kun var mulig at gennemføre, hvis der fra britisk side meget konkret blev taget hånd om projekterne, og afrikanerne blev tvunget til at gennemføre dem på den måde, som briterne ønskede. Der var altså tale om en meget autoritær tilgang til gennemførelsen af de projekter, som skulle udvikle kolonien og skabe bedre økonomiske og sociale forhold både for afrikanerne, men også generelt skabe en bedre økonomi i kolonien. Men den håndfaste og dikterende stil skabte stor utilfredshed i Guldkysten i 1948 jf. afsnit 6.5, og denne tilgang medførte også stor utilfredshed i Kenya i slutningen af 1940'erne.

¹⁸⁹ Elkins, 2005, s. 24.

¹⁹⁰ Cooper, 1996, s. 349.

¹⁹¹ Cooper, 2002, s. 71-72.

¹⁹² Elkins, 2005, s. 22.

7.4. Mau Mau-opstanden

Den ulmende utilfredshed var stærk både på landet, men bestemt også i byerne - specielt i Nairobi. De hjemvendte soldater fra krigen var kun med til at forværre stemningen i byerne, da de vendte hjem med en større bevidsthed om de nationalistiske bevægelser, som de havde stiftet bekendtskab med i Mellemøsten og i Indien. De følte imidlertid, at de vendte hjem til status quo i deres hjemland, og at de forhold de havde forladt ikke havde forbedret sig¹⁹³. Blandt disse bymæssige grupper – krigsveteranerne og squatters – vendte flere og flere i løbet af 1940'erne tilbage til den traditionelle skik med edsaflæggelse, hvor man lovede at være tro mod kikuyuarven og overfor hinanden i tider med store udfordringer, som eks. krig eller andre former for stridigheder. De edsvorne krævede en tilbagelevering af deres jord, som de mente, at de var de retmæssige ejere af. Bevægelsen blev første gang benævnt Mau Mau, som briterne kaldte bevægelsen, og som den også er blevet kendt under, i en efterretningsrapport fra 1948¹⁹⁴. På dette tidspunkt er det tvivlsomt, om der egentlig var tale om en egentlig bevægelse, da organisationen var meget svag, men efter urolighederne for alvor brød ud i 1952 kaldte kikuyuoprørerne sig selv Land and Freedom Army. Dette navn symboliserer meget godt både hvad kikuyuerne ønskede, men samtidig også netop hvad briterne frygtede ved Mau Mau-oprøret. For ikke nok med at bevægelsen i britisk optik var tilbageskuende og anti-moderne, så kæmpede den for den jord de hvide bosættere igennem de sidste godt 50 år i stadig højere grad havde sat sig på, men Mau Mau blev også set som en direkte trussel imod kolonimagten og britisk overherredømme i Kenya¹⁹⁵.

Storbritannien valgte da også at slå ned med voldsom kraft imod Mau Mau-bevægelsen. Der blev erklæret undtagelsestilstand, og briterne kaldte troppeforstærkninger ind for at slå oprøret ned. Der var en særskilt pointe med netop i altovervejende grad at bruge britiske tropper og ikke i højere grad at benytte koloniale og hvide bosættere i kampen imod Mau Mau, for briterne ønskede ikke, at bosætterne bagefter kunne benytte oprøret i deres kamp for kontrol med Kenya¹⁹⁶. Mau Mau-oprøret og de kultiske og mystiske ritualer, som var en del af det, så man fra britisk side netop som et bevis på, at der skulle gribes ind, og at oprøret skulle slås ned, da det havde denne anti-moderne og ikke vestlige karakter. De hvide bosættere så oprøret som et bevis på deres påstande om de afrikanske hedninger, som skulle underlægges bosætternes kontrol, så ud fra en lidt forskellig tilgang kunne briterne og bosætterne samles om at bevægelsen skulle bekæmpes med hård hånd.

¹⁹³ Elkins, 2005, s. 23-24.

¹⁹⁴ Johnson, 2002, s. 193.

¹⁹⁵ Cooper, 1996, s. 350-351.

¹⁹⁶ Ibid., s. 351.

På trods af Mau Mau-bevægelsens søgen tilbage til kikuyurødderne og de gamle traditioner, var oprøret på mange måder en del af den mobilisering og de massebevægelser, som i årene efter 2. verdenskrig ofte prægede de afrikanske kolonier. Mau Mau-oprøret var i bund og grund en kamp for rettigheder til land og frihed, dvs. basale økonomiske rettigheder, og her adskiller denne massebevægelse og mobilisering sig ikke meget fra den mobilisering, der eks. foregik i Guldkysten på samme tid. Men netop den anti-moderne ideologi, der lå bag Mau Mau-bevægelsen gjorde den fuldstændig uspiselig for briterne, og i stedet for at sikre acceptable forhold, så var reaktionen på oprøret, at det blev knust på samme hårde måde, som man samtidig gjorde efter krigen i Malaysia, hvor der var et kommunistisk oprør.

Bevægelsen af Mau Mau startede i 1952. Først blev Mau Mau-sympatisører fra Nairobi bekæmpet og interneret, og herefter fortsatte den britiske kamp imod Mau Mau-bevægelsen i skovområderne i det kenyanske højland. Her blev de sidste rester af bevægelsen endelig nedkæmpet i begyndelsen af 1957¹⁹⁷. Kampen imod Mau Mau var voldsom, og briterne benyttede metoder, som ikke stemte godt overens med deres egne forestillinger om, at de tilhørte den civiliserede gruppe i stridigheden mellem kolonimagten og Mau Mau. Briternes voldsomhed og brug af koncentrationslejre, eller som de officielt blev kaldt rehabiliteringslejre, er meget malende blevet beskrevet i Caroline Elkins' *Britain's Gulag* og David Andersons *Histories of the Hanged*¹⁹⁸. Det officielle tabstal i konflikten var 95 europæere først og fremmest hvide bosættere og 2000 afrikanere, der kæmpede for briterne eller på andre måder var forrædere i Mau Mau-bevægelsens øjne, og omkring 11.500 Mau Mau-soldater¹⁹⁹. Men dette er tal, som både Elkins og Anderson stiller spørgsmålstejn ved, og begge vurderer det til at være væsentligt større.

Specielt Elkins' bog fra 2005 var meget kontroversiel ved dens udgivelse, og hun beskriver da også forholdene i meget klar tale, hvorimod beskrivelser af Mau Mau-oprøret og briternes fremfærd, ofte er negligeret i britisk forskning. Der er dog en tendens til, at hun glorificerer kikuyuerne og deres rolle i afkoloniseringen af Kenya, og her er der måske behov for et lidt mere nuanceret billede, da der samtidig med Mau Mau også skete en mobilisering i andre dele af det kenyanske samfund, og de havde en mere konkret politisk agenda end Mau Mau-bevægelsens kamp for land og frihed. Ikke at en kamp for land og frihed ikke er konkret, men Mau Mau evnede ikke at formulere dette krav på en måde, så det kunne blive et krav i en politisk proces, hvor briterne var en aktiv part. Men med dette in mente, så er Elkins bog et godt bidrag til et samlet billede af Mau Mau-

¹⁹⁷ Anderson, 2005, s. 328.

¹⁹⁸ Fulde bibliografiske data for begge bøger er at finde i afsnit 11.

¹⁹⁹ Cooper, 2002, s. 73.

opstanden, og ikke mindst briternes brutale håndtering af den. Myten om Mau Mau-bevægelsen fik i høj grad sin vitalitet i den britiske bevidsthed igennem de brutale mord på hvide bosættere og kollaboratører. Nyheden om disse mord og den brutale karakter af dem, fik naturligvis stor pressebevågenhed i de britiske medier, og det var altovervejende en ensidet fortælling om de vilde Mau Mau-krigere og deres antimoderne ideologi, og der blev modsat ikke skrevet så meget om årsagerne til utilfredsheden, og om hvad der havde drevet kikuyuerne til åbent oprør. Det er ikke et ukendt fænomen, at drab på hvide får stor omtale i medierne, og at der er langt større fokus på enkelte begivenheder som disse, end på de egentlige årsager til dem og hvad der driver gerningsmændene. Også i de øverste kredse blandt de britiske beslutningstagere kan denne negligering af årsager til opstanden ses, hvilket bl.a. tydeligt kommer til udtryk i den nyligt indsatte guvernør i Kenya i 1952 Sir Evelyn Bering's rundtur i det kenyanske højland umiddelbart efter indførelsen af undtagelsestilstanden, hvor han konstaterer, at kikuyuerne generelt ser utilfredse og mistroiske ud, men hvor der ikke er nogle optegnelser eller eksempler på, at han mente, at kikuyuerne havde grund til deres utilfredshed, eller at han på nogen måde forsøgte at identificere årsagerne til utilfredsheden²⁰⁰.

En vigtig årsag til denne manglende interesse i at finde årsagerne til oprøret skal givetvis findes i netop den – som briterne så det – antimoderne karakter oprøret havde, men samtidig også i, at Mau Mau-bevægelsen netop aldrig udviklede sig til en rigtig politisk bevægelse, som i briternes optik stillede præcise krav, og som briterne kunne indlede forhandlinger med²⁰¹. Det var en massebevægelse, som var drevet af utilfredshed over de uretfærdigheder, der igennem de sidste 50 år var blevet begået imod specielt kikuyuerne, og det håbløse i den situation de her i begyndelsen af 1950'erne stod i. I briternes selvforståelse var Mau Mau-bevægelsen antimoderne, og disse vildmænd skulle bekæmpes med alle midler. Netop det barbariske billede af Mau Mau gjorde det legitimt i beslutningstagernes optik at nedkæmpe bevægelsen.

7.5. Den politiske mobilisering

I mellemtiden skete der dog en parallel politisk mobilisering i det kenyanske samfund, og her havde Mau Mau-bevægelsen en række afledte effekter, som hver især var vigtige faktorer i f.m. afkoloniseringen, selvom bevægelsen reelt var nedkæmpet efter 1957. Den kenyanske historiker

²⁰⁰ Elkins, 2005, s. 33.

²⁰¹ Ogot, 1995, s. 65.

Bethwell Ogot ser 1954 som et helt afgørende vendepunkt i historien om den kenyanske afkolonisering²⁰². I kraft af at Mau Mau aldrig udviklede sig til en politisk bevægelse forstået på den måde, at bevægelsen ikke agerede indenfor de rammer, som briterne i deres efterkrigstænkning havde udstukket, gav den samtidig plads til en, i briternes øjne, mere legitim politisk mobilisering fra andre grupper i det kenyanske samfund. Denne politiske mobilisering var i høj grad drevet af den voksende afrikanske mellemklasse, og en række politiske bevægelser udviklede sig i midten af 1950'erne. Denne udvikling var en foreløbig kulmination på den mobilisering, som for alvor tog fart efter 2. verdenskrig, men som egentlig havde sit udspring noget tidligere.

Allerede fra omkring 1920'erne var der tegn på, at grupper fra den afrikanske middelklasse begyndte at organisere sig i foreninger og partier, hvor de formulerede krav om rettigheder og repræsentation i koloniregeringen. Disse grupperinger var antalsmæssigt af meget beskeden størrelse før krigen, og det skyldtes bl.a., at de først og fremmest rekrutterede medlemmer blandt den relativ lille gruppe missionsuddannede afrikanere²⁰³. Den fremmeste organisation var Kikuyu Central Association (KCA), hvis medlemmer først og fremmest var moderate nationalister, der ønskede reformer og medindflydelse i Kenya, og som stort set alle havde en middelklassebaggrund, og som ofte var netop missionsuddannet. Der var dog også flere høvdinge blandt medlemmerne, og KCA havde dermed også bredere tiltrækningskraft i den afrikanske elite og blandt andre grupper i det kenyanske samfund. I løbet af 1920'erne og 1930'erne oprettede KCA-afdelinger i Nairobi, og her kunne de profitere på de elendige forhold, som størstedelen af befolkningen levede under, da deres kamp for rettigheder og ikke mindst jord var noget, som havde stor appel blandt den ofte nyankomne tidligere agrare befolkning i Nairobi²⁰⁴. Jomo Kenyatta, som senere blev den første præsident for Kenya, indtrådte i KCA i midten af 1920'erne, og han var et godt eksempel på den gruppe, hvori KCA rekrutterede medlemmer fra og som derved også blev en markant del af ledelsen. Han kom fra den voksende afrikanske middelklasse i Kenya, og han rejste i lighed med andre fremtrædende afrikanere fra denne periode til Vesten for at uddanne sig på højere læreanstalter. Her blev han samtidig påvirket af de strømninger og modstanden imod kolonimagten, som var udpræget i visse dele af undervisningsmiljøet og i venstreorienterede samfundslag i eks. Storbritannien. I 1940 forbød koloniregeringen KCA, da man mente de agiterede for voldsomt imod kolonimagten, og idet man generelt så dem som en trussel. Efter krigen genopstod KCA, som et nyt

²⁰² Ogot, 1995, s. 48.

²⁰³ Anderson, 2005, s. 11-12.

²⁰⁴ Ibid., s. 17.

parti under det nye navn Kenya African Union (KAU). Jomo Kenyatta vendte i 1946 tilbage til Kenya fra sit ophold i Storbritannien, og blev i 1947 leder for KAU²⁰⁵.

Det var tydeligt, at Kenyatta havde meget stor folkelig tiltrækningskraft, og han blev bl.a. derfor en torn i øjet på både kolonialregeringen, men i særlig grad de hvide bosættere, som frygtede ham og hans agitation for selvstændighed, rettigheder for afrikanere og ikke mindst tilbagelevering af de hvides jord til afrikanere²⁰⁶. Der var ingen konkrete beviser for, at Kenyatta som sådan organiserede eller opfordrede til Mau Mau-oprøret, men som noget af det første blev han og store dele af den resterende del af KAU anholdt, da undtagelsestilstanden trådte i kraft 1952²⁰⁷. Der var dog en vis form for forbindelse imellem Mau Mau og KAU, da de samme unge som var hoveddrivkraften i Mau Mau-bevægelsen også ofte var involveret i KAU²⁰⁸. Der var dog ikke nogen direkte kontrol fra KAU's top over Mau Mau-bevægelsen, da dens organisation var meget løseligt sammensat, og arrestationen af KAU ledelsen fik heller ikke nogen effekt i f.t. at mindske oprøret. Det modsatte var nærmere tilfældet. For da briterne arresterede 180 personer, som de identificerede som Mau Mau-ledere, fjernede de samtidig også en række relative moderate personer, hvoraf en del havde forbindelser til eller var ledere af Mau Mau. Men arrestationen af disse personer medførte ikke et kollaps af Mau Mau, men i stedet blot at ledelsen af organisationen blev overført til unge og langt mere radikale elementer, hvilket var en medvirkende årsag til at oprøret eksploderede i løbet af 1952²⁰⁹.

KAU var det første parti i Kenya, som proklamerede sig som et nationalt baseret parti, men samtidig var det også meget løst organiseret, og mange af dets regionale kontorer var ikke effektivt ledet. Partiet blev på grund af dets "rolle" i Mau Mau-oprøret forbudt i 1953, og indtil 1955 var alle partier forbudt. Dette forbud blev delvist ophævet i 1955, og herefter var partier, som opererede på lokalt- eller regionaltniveau, lovlige. Ophævelsen af forbuddet medførte, at der i de efterfølgende år blev etableret en lang række nye partier, og dannelsen af disse var i høj grad drevet af den stadig voksende afrikanske middelklasse, som i disse år også udviklede sig til en ny form for politisk elite i Kenya, og det var i høj grad denne befolkningsgruppe, der drev mange af de forfatningsmæssige ændringer, som fra midten af 1950'erne og frem til den endelige afkolonisering i 1963, blev implementeret i Kenya²¹⁰.

²⁰⁵ Anderson, 2005, s. 12, 18, 29.

²⁰⁶ Lonsdale, 1993, s. 403.

²⁰⁷ Elkins, 2005, s. 24-26 og 32-33.

²⁰⁸ Ogot, 1995, s. 34-35.

²⁰⁹ Elkins, 2005, s. 35-36.

²¹⁰ Ogot, 1995, s. 52-53.

I 1954, altså midt under Mau Mau-opstanden, igangsatte briterne nogle forfatningsmæssige reformer i Kenya, og disse udmøntede sig i den så kaldte Lyttelton forfatning af 1954. Formålet med disse styringsmæssige reformer var, at Kenya ligesom andre afrikanske kolonier skulle ledes efter principperne om Local Government frem for Indirect Rule. Forfatningen fik sit navn efter Oliver Lyttelton, som var Koloniminister fra 1951-1954, og det var bemærkelsesværdigt, at forfatningen blev dikteret fra London, og ikke forhandlet imellem Koloniministeriet og guvernøren og resten af koloniadministrationen i Kenya. Dermed gav det et fingerpeg om, hvor de tunge beslutninger i f.t. Kenya blev taget, og set i retrospekt var det også et forvarsel om, at bosætternes magt og indflydelse var for nedadgående²¹¹. Begge elementer er vigtige i f.t. afkoloniseringen, da der klart skete et skifte i det indbyrdes magtforhold imellem London og kolonialregeringen. Med disse forfatningsmæssige reformer fortsatte den konservative regering den linje Labour med Creech Jones i spidsen havde fulgt efter krigen, hvor det i stigende grad var Koloniministeriet, som dikterede den set fra de britiske beslutningstagere påkrævede evolution i kolonierne politisk og ikke mindst økonomisk²¹².

Briterne organiserede styret af kolonien i en form for ministerielt system, hvor folkevalgte både af afrikansk og asiatisk oprindelse skulle inddrages i et lovgivende råd, som skulle agere under kolonimagten. Det blev organiseret på en sådan måde, så der blev skabt en ligevægt imellem antallet af de europæiske og ikke-europæiske grupper i regeringen, og ikke så de afspejlede de faktiske befolkningsmæssige forhold i det kenyanske samfund. Der skulle afholdes direkte valg til den lovgivende forsamling, men den britiske kontrol med hele den politiske proces var meget streng. Politiske partier blev først lovlige fra 1955 og kun på distriktsniveau, og til valget, som blev afholdt i 1957, var alle partier i det kenyanske højland derudover forbudt²¹³. Generelt havde Kenya på dette tidspunkt karakter af en politistat, hvor arrestationer og politisk undertrykkelse var en del af hverdagen og hvor eks. strejker, fagforeninger og partier mv. var forbudt, og hvor der som nævnt var oprettet et koncentrationslejrssystem, som leder tankerne hen imod dem, som totalitæreregerimer oprettede i det 20. århundrede forskellige steder i verden – alt sammen indført af koloniregeringen med henvisning til den uro Mau Mau-opstanden havde skabt²¹⁴.

Implementeringen af den nye forfatning havde ad hoc-karakter, og selvom det officielle mål på lang sigt var selvstændighed, så var det stadig fuldstændig uafklaret, hvornår den blev en realitet.

²¹¹ Anderson, 2005, s. 331.

²¹² Low, 1988, s. 44-45.

²¹³ Ogot, 1995, s. 51.

²¹⁴ Cooper, 1996, s. 330.

Derimod var der et mere nærliggende mål med den nye inddragelse af de asiatiske og afrikanske grupper, og det var at skabe en politisk platform, hvor disse grupper kunne agere politisk og derved underminere Mau Mau-oprøret²¹⁵. Hermed kan de forfatningsmæssige forandringer i Kenya både ses som et resultat af en generel britisk strategi om, at der var behov for forandringer i dets kolonier efter 2. verdenskrig, men samtidig også at reformerne blev igangsat og implementeret, som en konsekvens af begivenheder i kolonierne. Det var tilfældet i Guldkysten, hvor de politiske reformer blev igangsat som en konsekvens af den politiske mobiliseringen i kolonien, ligesom reformerne også blev igangsat i Kenya, som et svar på Mau Mau-opstanden, og hermed kan der identificeres en ad hoc-karakter i de forfatningsmæssige reformer i begge kolonier. Hermed ikke sagt, at det udelukkende var pres internt i kolonierne, som var den eneste faktor, som spillede ind i beslutningen om reformer af det politiske system, men det var bestemt et afgørende element. Både i f.t. den indledende fase, hvor der fra centralt hold i Koloniministeriet blev formuleret den nye Afrikastrategi, men måske i særlig grad i den efterfølgende begivenhedsrække hen imod den endelige afkolonisering, for her er det tydeligt, at den politiske mobilisering spillede en altafgørende rolle i den hastige afvikling af Det britiske Imperium, hvor der var en tendens til, at begivenhedernes hastige gang hurtigt overhalede briterne og deres evne til at agere på dem.

7.6. Selvstændigheden

Briterne vurderede så sent som i 1957, at en form for begrænset selvstyre lå indenfor omkring 10 år, men samtidig ville tidspunktet for reel selvstændighed ligge længere ude i fremtiden og være bestemt af de forfatningsmæssige reformer og i høj grad af, om det lykkedes at skabe et samfund, hvor de forskellige befolkningsgrupper kunne leve fredeligt sammen²¹⁶. Udviklingen overhalede imidlertid briterne indenom og den politiske evolution i kolonien gik langt hurtigere, og blot 6 år efter disse forudsigelser forlod briterne Kenya. Hvad drev denne udvikling, og hvad var de afgørende faktorer i den hurtige afkolonisering?

Der var dels tale om et nationalistisk pres fra afrikanske grupper, som ønskede fuld selvstændighed med det samme, og som ikke var indstillet på en længere proces frem imod selvstændighed på et senere tidspunkt, som briterne forestillede sig. Samtidig var der også en række andre faktorer, som spillede ind i de strategiske overvejelser, som de britiske beslutningstagere

²¹⁵ Ogot, 1995, s. 48.

²¹⁶ Ovendale, 1995, s. 461.

foretog i slutningen af 1950'erne. Disse faktorer sammenholdt med det voksende nationalistiske pres medførte den hurtige afkolonisering, og et skifte i den britiske politik i f.t. sine kolonier.

I 1957 overtog den konservative politiker Harold Macmillan posten som premierminister. Det var lige efter ydmygelsen under Suezkrisen i 1956. Macmillan igangsatte kort tid efter sin indsættelse en undersøgelse af de økonomiske konsekvenser af en afkolonisering, da det, som han udtrykte det i et strategimøde i en kolonial policy komite, var vigtigt at klarlægge de økonomiske konsekvenser af en afkolonisering, så de kunne opvejes op imod de strategiske og politiske konsekvenser i en samlet cost/benefit-analyse. Analysen viste, at de umiddelbare økonomiske konsekvenser ville være til at overse, hvis blot de afkoloniserede områder forblev indenfor Storbritanniens økonomiske sfære i Commonwealth. Derimod kunne en fastholdelse af kolonierne for enhver pris både være meget omkostningsfuld økonomisk og militært, og samtidig kunne langvarige kolonikrige drive kolonierne væk fra britisk indflydelse i tilfælde af en senere selvstændighed, som de jo ifølge den britiske strategi på et tidspunkt alligevel skulle opnå²¹⁷. Det gjaldt om at komme ud af kolonierne på en sådan måde, at britisk indflydelse i videst mulig forstand blev opretholdt både i f.t. økonomiske, militære og politiske parametre, men samtidig var man fra britisk side godt klar over, at en afkolonisering var uundgåelig, og at man i lyset af national modstand ikke kunne bevare overherredømmet over Kenya på lang sigt. I Kenya, som nævnt på dette tidspunkt havde karakter af en politistat, og hvor der var massiv tilstedeværelse af det britiske militær, var det fuldstændig tydeligt, at situationen var uholdbar set fra britisk side. Samtidig kunne man ikke bare vendte tilbage til den tilstand, der havde hersket inden Mau Mau-oprøret²¹⁸. Derfor skulle der hurtigt gennemføres reformer af det politiske system, opbygges en lokal samarbejdsvillig middelklasse, gennemføres jordreformer og opbygge en stat, hvor de racemæssige spændinger var acceptable²¹⁹.

Mau Mau-opstanden var delvist nedkæmpet men ikke afsluttet og undtagelsestilstanden ikke ophævet. Derudover var der et hvidt mindretal, som man ikke blot kunne overlade til sig selv, men som overvejende arbejdede for et land domineret af de hvide, og dermed ikke fulgte den britiske linje, hvor man ønskede en stat, hvor de forskellige racer kunne sameksistere. Sidst men ikke mindst var den afrikanske middelklasse meget lille. "*Det ville blive en langsom proces*", som det

²¹⁷ Cooper, 1996, s. 395-396 og 398.

²¹⁸ Ogot, 1988, s. 407.

²¹⁹ Ovendale, 1995, s. 461-463.

blev konkluderet af formanden for en komite i koloniministeriet, der i 1957 arbejdede med fremtidsudsigterne for kolonierne²²⁰.

Der var i de efterfølgende år imidlertid en række faktorer, som fik denne proces til at forløbe markant hurtigere, end briterne forestillede sig. Ved valget til det lovgivende råd i 1957 var det i høj grad en ny generation af afrikanske politikere, der blev valgt ind, og de tidligere af briterne udpegede medlemmer af det lovgivende råd blev forkastet af vælgerne. De afrikanske medlemmer dannede sammenslutningen African Elected Members Organization (AEMO), hvis hovedformål var at forkaste Lytteltonforfatningen, så længe de afrikanske medlemmer ikke fik tildelt nok pladser til at kunne samle et flertal udenom de europæiske medlemmer. Ud fra erkendelsen af at magten til at forandre lå i London, tog AEMO-medlemmerne hertil, og krævede deres ret. Resultatet var markant, og i løbet af få måneder var Lytteltonforfatningen på vej ud, og blev i stedet erstattet af Lennox-Boydforfatningen, hvori de afrikanske medlemmer fik en række indrømmelser, og deres antal blev hævet til 14 medlemmer, og dermed det samme antal som europæerne rådede over²²¹.

Lennox-Boydforfatningen kom dog hurtigt under pres af de afrikanske, asiatiske og et enkelt europæisk medlem i den nydannede Constituency Elected Members Organisation (CEMO). CEMO ønskede, at undtagelsestilstanden blev ophævet, og at fængslede politiske ledere blev løsladt. CEMO tog igen til London for at påvirke beslutningstagerne her til at gennemføre deres krav, ligesom de havde gjort med så stor succes i f.m. Lytteltonforfatningen²²². Det var i London, der var lydhørhed overfor CEMO's krav, og dette udnyttede de bevidst.

I marts 1959 blev presset på de britiske politikere endnu større, da nyheden om den såkaldte Hola-massakre ramte Storbritannien. Hola var en af de lejre, hvor poliske modstandere og Mau Mau-oprører blev interneret. Her bankede vagterne i foråret 1959 en række politiske fanger til døde, og denne brutale fremfærd chokerede den britiske befolkning og beslutningstagerne, alt imens nyheden skabte stor vrede i Kenya, og naturligvis styrkede dette CEMO's position i forhandlingerne om opfyldelsen af deres krav.

Hola-massakren blev af flere fremtrædende britiske beslutningstagerne efterfølgende set som en afgørende begivenhed, når årsagerne til briternes efterfølgende indrømmelser til de afrikanske nationalister og den hurtige forfatningsmæssige evolution, som fulgte herefter, skal forklares²²³. I 1960 blev undtagelsestilstanden ophævet, og samme år begyndte de såkaldte Lancaster House-

²²⁰ Ovendale, 1995, s. 461-463.

²²¹ Ogot, 1988, s. 409-410.

²²² Ibid., s. 410.

²²³ Ovendale, 1995, s. 471.

forfatningsforhandlinger, som blev det sidste skridt for afrikanerne hen imod selvstændighed. Så sent som i 1959 havde den fungerende guvernør i Kenya forsikret de hvide bosættere om, at Kenya ville forblive en britisk koloni, med stærk britisk militær tilstedeværelse i mindst 15 år endnu. Sådan kom det ikke til at gå, og i Lancaster House-forhandlingerne blev kenyanerne lovet selvstændighed indenfor 3 år. Det var derfor ikke overraskende, at de hvide bosættere følte sig forrådt, for med Lancaster House-forhandlingerne blev de hvide bosætteres drøm om Kenya som et land domineret af hvide endelig knust²²⁴.

I 1961 blev Kenyatta løsladt fra sit fangenskab, og han stillede sig i spidsen for Kenya African National Union (KANU), som ønskede selvstændighed indenfor det koloniale Kenyas grænser og kæmpede for en national samling med et stærkt centralt styre. Hvorimod Kenya African Democratic Union (KADU) i højere grad ønskede en decentral politisk struktur, hvor der blev givet større magt til de forskellige regioner og befolkningsgrupper i Kenya. Kenyatta og KANU vandt en overbevisende sejr ved valget i 1963, og han blev herefter Kenyas første præsident. Den samme Kenyatta, som få år tidligere var betegnet som en farlig mand med ekstreme holdninger, som blev anbragt i en koncentrationslejr, var nu i britisk terminologi blevet en moderat politiker, der kunne arbejdes sammen med. Der var tale om et markant skifte i den britiske politik. Hvad var der sket?

I bund og grund skal hovedårsagen til den hurtige vej hen imod afkoloniseringen i Kenya findes i den politiske mobilisering, der fandt sted i Kenya fra midten af 1950'erne og frem til den endelige selvstændighed i 1963. Den politiske mobilisering kom bag på de britiske beslutningstagere og ikke mindst koloniadministrationen både i Storbritannien og i Kenya. I slutningen af 1950'erne blev det mere og mere tydeligt for briterne, at det var vanskeligt at differentiere deres politik mellem Vest- og Østafrika. Den politiske evolution hen imod selvstændighed, som i første omgang kulminerede i Vestafrika med oprettelsen af Ghana, kunne ikke bremses, og man kunne ikke afskærme Østafrika fra udviklingen og dets befolkning fra at have de samme politiske ambitioner som befolkningen i Vestafrika. Vejen hen imod en afkolonisering syntes uundgåelig for de britiske beslutningstagere omkring 1960, som et internt notat fra Koloniministeriet også viser med al tydelighed. Heri vurderer man, at den politiske evolution i Kenya går for hurtigt, men samtidig kan man ikke komme på nogen måder, hvorpå man kan bremse den²²⁵. "...the wind of change is blowing through this continent...", som Macmillan udtrykte det i

²²⁴ Ogot, 1995, s. 54, 61, 63.

²²⁵ Cooper, 1996, s. 398-399.

en tale til det sydafrikanske parlament i 1960²²⁶, og han havde ret. Store politiske forandringer prægede i høj grad årene omkring 1960 i Afrika, og den politiske mobilisering i de afrikanske befolkninger kunne og ville briterne ikke bremse. Set i lyset af, at briterne blot et årti tidligere havde slået Mau Mau-bevægelsen ned med hård hånd, kan det synes mærkeligt, at man nu førte en politik, som uundgåeligt ville medføre en afkolonisering. Men en "rigtig" politisk mobilisering, hvor afrikanerne agerede politisk og interagerede med briterne, kunne ikke slås ned eller bremses, som den anti-moderne Mau Mau-oprører var blevet det. Afrikanernes krav om selvstændighed kunne ikke længere overhøres, og med Frankrigs omkostningsfulde kolonikrig i Algeriet og Macmillans cost-benefit analyse i frisk erindring, var en hurtig afkolonisering i britisk optik den bedste løsning. Det var ikke den optimale løsning, men omkostningerne ved at bevare magten i Kenya ville blive for høje, i f.t. hvad Storbritannien havde at vinde ved at fastholde Kenya som koloni.

²²⁶ Low, 1988, s. 48.

8. Forskelle og ligheder i den britiske politik i Guldkysten og Kenya

Nogle af de ligheder og forskelle der var imellem Guldkysten og Kenya er allerede blevet ridset op i foregående hovedafsnit, men alligevel vil nogle af dem nedenfor blive sammenfattet kort for overskuelighedens skyld. Når både den før-koloniale og koloniale historie af de to kolonier gennemgås er det tydeligt, at der var en lang række markante forskelle imellem de to kolonier og disse forskelle spillede i høj grad ind på dels briternes politik overfor de pågældende kolonier, men naturligvis også ind på koloniernes forskellige vej hen imod selvstændigheden.

De mest åbenlyse forskel imellem de to kolonier var den politiske og racemæssige opbygning af dem. I Guldkysten var der en afrikansk elite, som havde relativ stor politisk indflydelse. En elite som havde vokset sig større og større bl.a. i kraft af den århundrede lange interaktion imellem europæerne og afrikanerne på Guldkysten, men samtidig var der også i Guldkysten en stærk neo-traditionel elite, og mange flere af de traditionelle magtstrukturer blev bevaret i Guldkysten i modsætning til Kenya. Den relative store og stærke elite i Guldkysten var en overvejende årsag til, at Guldkysten var den koloni i det tropiske Afrika, som briterne anså for den mest udviklede og den koloni, som man havde størst tiltro til først blev klar til selvstændighed. Samtidig var Guldkysten også den økonomisk set mest veludviklede afrikanske koloni, og i f.m. økonomien var der en anden markant forskel imellem de to kolonier. I Guldkysten var den økonomiske magt i høj grad placeret ved de godt 100.000 kakaobønder, som næsten udelukkende producerede alle de eksportvarer, som Guldkysten var så økonomisk afhængige af, og hermed besad de en vigtig økonomisk magt i Guldkysten. Efter 2. verdenskrig viste det sig, at der foregik en markant politisk mobilisering, hvor der blev dannet alliancer imellem eliten og bønderne, og hvor eliten stillede sig i spidsen for den hastigt voksende bymæssige befolkning og deres krav om forandringer. Dette krav om sociale og økonomiske forandringer blev kædet sammen med politiske forandringer og selvstændighed. Dette skabte grundlaget for den senere selvstændighed af Guldkysten.

I Kenya var der derimod ikke nogen stor afrikansk elite, og den havde nogen nævneværdig politisk indflydelse. Her var det de hvide bosættere, som både sad på den økonomiske og politiske magt langt op i 1950'erne. Den manglende afrikanske elite var også en medvirkende årsag til, at briterne ikke forventede, at Kenya kunne blive klar til selvstændighed indenfor en overskuelig årrække, hvilket også gav sig udtryk i, at briterne opererede med en forskellig Afrikastrategi i f.t. de to kolonier. Den utilfredshed i specielt den bymæssige befolkning i Guldkysten var også tilstede i Kenya, men her var den forstærket af briternes og de hvide bosætteres behandling af

kikuyubefolkningen, og hvad der startede som utilfredshed i først og fremmest Nairobi udviklede sig ganske hurtigt til Mau Mau-oprøret. De udløsende faktorer til Mau Mau-oprøret havde egentlig mange ligheder med den utilfredshed der også herskede i store dele af bybefolkningen i Guldkysten, men kikuyuernes utilfredshed udviklede sig på en måde, som briterne ikke kunne forholde sig politisk til. Forstået på den måde, at den antimoderne karakter af oprøret nødvendigvis i britisk optik medførte, at oprøret skulle slås ned, da det var et udtryk for afrikanernes primitive og uciviliserede karakter. Oprøret bekræftede blot briterne i, at Kenya havde lang vej igen, før det kunne komme på tale at opgive det britiske engagement i kolonien, men her overhalede den politiske udvikling i stedet briterne indenom.

Hvor Guldkysten havde en forholdsvis rolig vej hen imod selvstændigheden, så var den kenyanske voldsom og blodig, men på trods af flere markante forskelle imellem de to kolonier, og store forskelle imellem briternes vurdering af de to kolonier, så er der også et par bemærkelsesværdige ligheder, som er vigtige faktorer, når årsagerne til afkoloniseringen skal identificeres. Her tænkes der på den politiske mobilisering, for selvom utilfredsheden i de afrikanske befolkningsgrupper manifesterede sig vidt forskelligt i de to kolonier, så er der en lang række ligheder imellem de to former for politisk mobilisering, der skete inden selve selvstændigheden og på trods af de store forskelle i den økonomiske, racemæssige og politiske opbygning af de to kolonier er det interessant, at der alligevel kun gik 6 år mellem de der hver især opnåede selvstændighed. Samtidig er det også bemærkelsesværdigt, at så snart briterne udstak nogle politiske rammer, hvor afrikanerne kunne agere indenfor, så overtog den fremvoksende afrikanske elite styringen over den politiske proces frem imod selvstændigheden i begge kolonier. Hvilket også giver en indikation om, at der omkring de koloniale aspekter og den politiske mobilisering, at de afgørende og udløsende årsagerne til afkoloniseringen skal findes.

9. Konklusion

Når årsagerne til den britiske afkolonisering af det tropiske Afrika skal identificeres er 2. verdenskrig et markant skillepunkt. Krigen virkede som en katalysator, der forstærkede mange af de udviklingstendenser, der allerede var tilstede i kolonierne inden krigen. 2. verdenskrig var altså ikke i sig selv en udløsende faktor for afkoloniseringen i Afrika, men den medførte, at Storbritanniens position i verden ændrede sig og medførte ændringer internt i kolonierne. Storbritannien oplevede en relativ svækkelse både økonomisk, militært og ideologisk i løbet af krigen, og det var på mange måder en forandret verden Det britiske Imperium i efterkrigstiden skulle agere i. Disse nye forhold medførte, at Storbritannien umiddelbart efter krigen for alvor påbegyndte en ny kolonipolitik i Afrika. *Development* var nøgleordet i den nye politik, og det var en udvikling, som havde flere forskellige elementer. Der var dels et politisk aspekt, der betød, at briterne gik fra Indirect Rule til Local Government, og dermed i højere grad forsøgte at involvere grupper i det afrikanske samfund, som tidligere havde været ekskluderet fra politisk indflydelse. Der var også et rent økonomisk og socialt aspekt i det britiske ønske om udvikling i de afrikanske kolonier, da briterne ønskede, at kolonierne både skulle styrkes igennem økonomisk udvikling og som en afledt effekt heraf også af sociale forbedringer.

Briternes ønske om økonomisk, social og politisk udvikling og reformer var et symptom på de forandringer 2. verdenskrig havde ført med sig. I den nye verdensorden havde de gamle koloniimperier mistet deres legitimitet, og derfor var en politisk udvikling nødvendig, for at relegitimere kolonimagten ved at agere som den alfaderlige kolonimagt, der kunne og ville lede kolonierne hen imod selvstændighed på et senere udefineret tidspunkt. Samtidig medførte den økonomiske svækkelse af Storbritannien, at der i højere grad var behov for de afrikanske kolonier til at drive briterne ud af de økonomiske problemer, og derudover vurderede man, at økonomisk forbedringer også ville dæmpe den udbredte utilfredshed der herskede i kolonierne ikke mindst blandt bybefolkningerne. Samtidig havde man oplevet, hvor hurtigt et nationalistisk krav om selvstændighed kunne brede sig i de asiatiske kolonier, og denne uheldige udvikling ønskede briterne at være på forkant med ved at gennemføre en langsom politisk evolution, der kunne tage brodden af et ønske om selvstændighed.

Briterne slog altså efter 2. verdenskrig ind på en kurs, hvor ønsket om development af politisk og økonomisk karakter var helt centralt, men årsagerne skal ikke findes i et ønske om at lede kolonierne til selvstændighed, men nærmere i de ændrede internationale og koloniale forhold der

gjorde sig gældende efter krigen, og dermed også et ønske om at fastholde de britiske kolonier og den britiske indflydelse i Afrika længe endnu. Hermed må tesen om en planlagt afkolonisering afvises. Briterne var godt klar over, at det ikke ville være muligt at fastholde kolonierne i al fremtid, men målet her efter krigen var klart, nemlig at fastholde kolonierne både af økonomiske og strategiske grunde.

2. verdenskrig var på mange måder blot med til at styrke mange af de udviklingstendenser, der allerede var i kolonierne ikke mindst i Guldkysten før krigen. Den udprægede utilfredshed, der herskede i store dele af de hastigt voksende byer i kolonierne, manifesterede sig i strejker og uroligheder. I Guldkysten var der utilfredshed med de elendige sociale og økonomiske forhold, som mange af specielt de nye indbyggere i byerne levede under. Denne utilfredshed blev kanalisering af en voksende afrikansk elite i retning imod kolonimagten, og der blev fra Nkrumah og CCP's side sat lighedstegn imellem selvstændighed og bedre sociale og økonomiske forhold. Det var i dette klima, at briterne skulle gennemføre deres planer om development, men det viste sig gang på gang, at kravene om hurtig politisk udvikling og selvstændighed bare voksede ligeså hurtigt, som briterne gjorde politiske indrømmelser. Der var tale om en udvikling, som briterne ikke kunne styre, og håbet om at inddæmme og bremse nationalismen i Guldkysten igennem en kontrolleret politisk evolution og ved at inkludere tidligere politiske modstandere i den politiske proces, viste sig i 1950'erne at være fejlslagen. Årsagerne til den hurtige afkolonisering af Guldkysten skal altså findes dels i de ændringer 2. verdenskrig medførte, men den afgørende faktor i at forklare hvorfor den britiske afkolonisering skete så hurtigt var den politiske mobilisering af afrikanerne specielt efter krigen. De politiske rammer briterne udstak muliggjorde, at den afrikanske elite kunne udfolde sig politisk. Det var briternes ønske at kontrollere den politiske udvikling og derigennem at fastholde Guldkysten, men utilfredsheden og elitens evne til at kanalisere denne utilfredshed over i et nationalt krav om selvstændighed, gjorde det umuligt for briterne at være på forkant med den politiske udvikling, og her findes altså den mest signifikante årsag til afkoloniseringen af Guldkysten.

Kenya havde en noget anden og mere blodig vej hen imod selvstændigheden. Mau Mau-oprøret og den brutale nedkæmpning af det er på mange måder et sort kapitel i britisk historie, og det kan synes besynderligt, at briterne med en sådan iver slog oprøret ned, når eks. strejkerne og urolighederne i Guldkysten ikke fik den omtrent samme hårdhændede behandling, og at man under 10 år senere alligevel forlod Kenya. Forklaringen skal findes to steder. Dels kunne Mau Mau-oprøret, og dets set fra britisk synsvinkel antimoderne og barbariske karakter, ses som et angreb på

netop den development briterne havde igangsat efter krigen. Mau Mau-oprøret blev set som noget umoderne og tilbageskuende, der ikke havde nogen plads i det Kenya briterne ønskede. Samtidig var Mau Mau-oprøret en direkte og håndgribelig udfordring imod briterne og de hvide bosættere. Der er mange lighedspunkter imellem utilfredsheden over den ofte håbløse sociale og økonomiske situation kikuyuerne oplevede i Kenya, og den utilfredshed der var tilstede i Guldkysten. I Kenya udviklede utilfredsheden sig til Mau Mau-oprøret, og dermed agerede kikuyuerne ikke på den af briterne introducerede politiske scene i modsætning til i Guldkysten, hvor eliten formulerede politiske krav ud fra urolighederne. Efter Mau Mau-oprøret var slået ned blev der igangsat en politisk udvikling i Kenya. Det var ikke muligt at vende tilbage til situationen før Mau Mau-oprøret, så en form for politisk udvikling synes at være den eneste mulighed. Forløbet kom på mange måder til at ligne det der skete i Guldkysten. Briterne ønskede at være på forkant med udviklingen, men hurtigt overhalede de politiske krav fra den afrikanske elite også i Kenya de britiske ønsker om en langsom politisk evolution hen imod selvstændighed. Så også i Kenya var der altså tale om en politisk mobilisering, der udviklede sig hastig indenfor de politiske rammer briterne udstak, og som briterne ikke kunne håndtere. Samtidig var der en udpræget spillover effekt, hvor den kenyanske elite hurtigt adopterede selvstændighedsdrømmene fra bl.a. Ghana. Dette er også medvirkende til at forklare, hvorfor der blot gik 6 år imellem de to koloniers selvstændighed, for da den politiske mobilisering først tog fart i dem begge, hverken kunne eller ville briterne fastholde kolonierne med magt. Mau Mau-oprørets umoderne karakter havde fra britisk synsvinkel nødvendiggjort, at det blev slået ned, hvilket ikke længere var muligt, når utilfredsheden manifesterede sig på den politiske scene, som briterne selv havde introduceret i begge kolonier efter krigen.

Med undersøgelsen af den historiske udvikling i de to kolonier synes det klart, at den afgørende faktor, når årsagerne til afkoloniseringen skal identificeres, må være den politiske mobilisering i årene efter krigen. Hvilken rolle spillede de andre forklaringsårsager henholdsvis den indenrigs- og udenrigspolitiske så? Svaret er, at de spillede en rolle, men dog en mindre end den koloniale. John Darwin udtrykker det meget godt, når han siger, at der var en række interlocking faktorer, som hver især spillede ind i afkolonisering og påvirkede hinanden. Imidlertid mener jeg, at han og andre, der hælder til de udenrigspolitiske årsager negligerer den koloniale udvikling i deres fremstillinger. Det er rigtigt, at de udenrigspolitiske årsager spillede en rolle, men at se dem som de afgørende er at gå for vidt. I 1950'erne var det en ændret verden briterne skulle agere i, og de kunne og ville ikke militært og økonomisk involvere sig i kolonikrige, som andre kolonimagter gjorde, for at fastholde deres imperium. Omkostningerne ville være for store, og set i det lys ville briterne ikke

stå i vejen for den koloniale mobilisering i kolonierne, som de forsøgte at, men ikke kunne, kontrollere. På samme måde er det rigtigt, at også de indenrigspolitiske årsager spillede en rolle, og i mange henseender var tiden for de store koloniimperier ovre, men denne udvikling var heller ikke i sig selv nok til at være en afgørende faktor. Hvilket bl.a. Macmillans ortodokse forsvar af hans politik også tyder på. Han mente ikke, at man opgav imperiet i stedet var der fra hans synsvinkel tale om, at man havde gennemført en planlagt afkolonisering, hvilket dog ikke stemmer særlig godt overens med den reelle handlingsforløb. Men hans forsvar skal nok nærmere ses som et forsøg på at forsvare afkoloniseringen overfor en britisk befolkning, og dermed er der ikke meget der tyder på et særlig voldsomt indenrigspolitisk pres.

Både de indenrigs- og udenrigspolitiske årsager spillede altså en rolle, men de var ikke de mest signifikante, når årsagerne til afkoloniseringen skal findes. Derimod var der i høj grad tale om et koloniale pres fra en utilfreds befolkning og en nationalistisk elite, og det er her den udløsende faktor skal findes. Briterne indledte nogle politiske reformer drevet af begivenhedsforløbet omkring 2. verdenskrig. Disse reformer udstak nogle politiske rammer, hvor den voksende afrikanske elite kunne involvere sig og agere politisk i kolonierne. Hermed fik de mulighed til at stille politiske krav, og dermed accelererede de en proces, som briterne forventede, at de kunne kontrollere. Det viste sig imidlertid umuligt at inddæmme den afrikanske mobilisering og den politiske progression hen imod selvstændighed, og da alternativet ville være nogle blodige konflikter for at fastholde kolonierne, valgte briterne i stedet at gennemføre en hurtig afkolonisering i Guldkysten og Kenya.

10. Summary

The theme of this dissertation is the British decolonisation of its possesses in the tropical Africa. The purpose is to determine the reasons for the rapid decolonisation, which took place after the ending of the Second World War. The study has been constructed as a comparative analysis of respectively the Gold Coast and Kenya's roads towards independence and the study starts from the following examining question:

What were the reasons for the rapid, British decolonisation of the African colonies, The Gold Coast and Kenya, and which factors were decisive in relation to the fact that the decolonisation elapsed the way it did?

Normally, three main explanation models are stated when reasons for the decolonisation shall be determined and these are the domestic, international and colonial reasons. After a thorough examination of the historical data, the colonial reasons have been identified as the area in which the most fruitful explanation models exist. It is therefore with starting point in the development of the colonies that the determining factors, and thereby the answer to the examining question, shall be found and it is therefore here that the dissertation lays its emphasis.

When reasons for the decolonisation shall be found, the Second World War is a significant break, which was contributory to reinforce some of the movements that already, before the war, existed in the colonies in Africa. Within the time frame, the dissertation therefore also takes its starting point after the War. Yet, by way of introduction, some conditions have been set out where the British colonial policies, before the Second World War and which position the British Empire was in immediately after the War, have been described. This has been done to clarify the Second World War's importance for the decolonisation and to explain the longer development tendencies in the colonies. Next, the two colonies' different roads towards independence have been described and the Brits' policies in relation to them have been compared in preparation for answering the examining question.

When reasons for the British decolonisation shall be explained, it is necessary to involve parts of the three explanation models since all three of them contain elements that can explain larger or smaller parts of the reasons for the decolonisation. However, when the most significant factors shall be identified, the study has shown that the colonial explanation models are the most conclusive. It

was very much the political mobilisation of a political élite in the African colonies who put a pressure on the British decision makers. This élite had great power of penetration in very wide parts of the African population and it could thereby mobilise the widespread dissatisfaction, which existed amongst not least the urban population and channel it towards the colonial power. Seen in the light of this mobilisation, the British analysis also showed that it would only be possible to maintain the control with the British colonies with large financial and military costs as a result. The Brits therefore chose to carry out the rapid decolonisation of the colonies in Africa.

11. Bibliografi

Anderson, David: *Histories of the Hanged – Britain's dirty war in Kenya and the end of the Empire*, Weidenfeld & Nicolson 2005.

Ambler, Charles: *Metropolitan Action and Local Initiative*, (ed. Winks, Robin W. m.fl.): *The Oxford History of The British Empire: Vol. V. Historiography*, Oxford University Press 1999, s. 500-513.

Bennett, George: *British settlers north of the Zambezi, 1920-1960*, (ed. Duignan, Peter m.fl.), *Colonialism in Africa 1870-1960 vol. II*, Cambridge University Press 1970, s. 58-91.

Brown, Judith M.: *India*, (ed. Louis, Wm. Roger m.fl.): *The Oxford History of The British Empire: Vol. IV. The Twentieth Century*, Oxford University Press 1999, s. 421-446.

Cain, P.J. m.fl.: *British Imperialism – Crisis and Deconstruction 1914-1990*, Longman 1993.

Cell, John W.: *Colonial Rule*, (ed. Louis, Wm. Roger m.fl.): *The Oxford History of The British Empire: Vol. IV. The Twentieth Century*, Oxford University Press 1999, s. 231-253.

Clough, Marshall S.: Anmeldelse af: (Ogot, Bethwell A. m.fl. ed.: *Decolonization and Independence in Kenya 1940-1993*, Ohio University Press 1995.), *The International Journal of African Historical Studies*, vol. 30, no. 3, 1997, s. 717-718.

Cooper, Frederick: *Africa since 1940*, Cambridge University Press 2002.

Cooper, Frederick: *Colonialism in Question – Theory, Knowledge, History*, The University of California Press 2005.

Cooper, Frederick: *Decolonization and African Society: the Labour Question in French and British Africa*, Cambridge University Press 1996.

Crook, Richard C.: *Decolonization, the Colonial State, and the Chieftaincy in the Gold Coast*, *African Affairs*, vol. 85, 1986, s. 75-105.

Crowder, Michael: *The Cambridge History of Africa – vol. 8 , 1940 to 1975*, Cambridge University Press 1984.

Curtin, Philip D.: *The World and the West – The European Challenge and the Overseas Response in the Age of Empire*, Cambridge University Press 2000.

Davidson, Basil: *The black man's burden – Africa and the curse of the Nation-State*, James Currey 1992.

Darwin, John: *Anmeldelse*: (Cooper, Frederick: *Decolonization and African Society: the Labour Question in French and British Africa*, Cambridge University Press 1996), *Journal of Southern African Studies*, vol. 24, no. 2, 1998, s. 461-463.

Darwin, John: *Britain and Decolonization – The retreat from empire in the post-war world*, Macmillan Press Ltd. 1988.

Darwin, John: *Decolonization and the End of Empire*, (ed. Winks, Robin W. m.fl.): *The Oxford History of The British Empire: Vol. V. Historiography*, Oxford University Press 1999, s. 541-557.

Duignan, Peter ed. m.fl.: *Colonialism in Africa 1870-1960 vol. II*, Cambridge University Press 1970.

Elkins, Caroline: *Britain's Gulag – The Brutal End of Empire in Kenya*, Jonathan Cape 2005.

Ellis, Stephen: *Anmeldelse af*: (Cooper, Frederick: *Africa since 1940*, Cambridge University Press 2002), *Journal of African History*, vol. 45, 2004, s. 158-159.

Falona, Toyin: *West Africa*, (ed. Winks, Robin W. m.fl.): *The Oxford History of The British Empire: Vol. V. Historiography*, Oxford University Press 1999, s. 486-499.

Falona, Toyin m.fl.: *West Africa*, (ed. Louis, Wm. Roger m.fl.): *The Oxford History of The British Empire: Vol. IV. The Twentieth Century*, Oxford University Press 1999, s. 515-529.

Flint, John: *Planned Decolonization and its Failure in British Africa*, *African Affairs*, vol. 82, 1983, s. 389-411.

Gallagher, John: *The decline, Revival and Fall of the British Empire : The Ford Lectures and other essays*, Cambridge University Press 1982.

Gilford, Prosser m.fl.: *Decolonization and African Independence – The Transfer of Power, 1960-1980*, Yale University Press 1988.

Goldsworthy, David: *Keeping Change Within Bounds: Aspects of Colonial Policy during the Churchill and Eden Governments, 1951-57*, *Journal of Imperial and Commonwealth History*, vol. 18, 1990, s. 81-108.

Hargreaves, John D.: *Decolonization in Africa*, Longman 1996.

Holland, R. F.: *European decolonization 1918-1981 – An Introductory Survey*, Macmillan Publishers Ltd. 1985.

Holland, R. F.: *Anmeldelse af: (Darwin, John: Britain and Decolonization – The retreat from empire in the post-war world*, Macmillan Press Ltd. 1988), *The English Historical Review*, vol. 105, no. 417, 1990, s. 983-985.

Hyam, Ronald: *Africa and the Labour Government 1945-1951*, *Journal of Imperial and Commonwealth History*, vol. 16, 1988, s. 148-172.

Jensen, Bernard Eric: *Britiske imperium: (Sørensen, Nils Arne m.fl.): Gads Historie Leksikon*, Gads Forlag 2001.

Johnson, John: *Colony to Nation – British Administrators in Kenya 1940-1963*, The Erskine Press 2002.

Justesen, Ole: *Europæisk imperialisme i Afrika*, (red. Roslyng-Jensen, Palle m.fl.), *Historiens Lange Linjer*, Nordiske Forlag 2006.

Kahler, Miles: *Decolonization in Britain and France – The Domestic Consequences of International Relations*, Princeton University Press 1984.

Kennedy, Paul: *The Rise and Fall of the Great Powers*, Vintage Books 1989.

Kilson, Martin: *The emergent élites in black Africa, 1900-1960*, (ed. Duignan, Peter m.fl.): *Colonialism in Africa 1870-1960 vol. II*, Cambridge University Press 1970. s. 351-399.

Kirk-Greene, Anthony, H. M.: *The Thin White Line*, African Affairs, vol. 79, 1980, s. 25-44.

Lonsdale, John: *East Africa*, (ed. Louis, Wm. Roger m.fl.): *The Oxford History of The British Empire: Vol. IV. The Twentieth Century*, Oxford University Press 1999, s. 532-544.

Lonsdale, John: *Mau Maus of the Mind: Making Mau Mau and Remaking Kenya*, (ed. Welliver, Timothy K.): *Colonialism and Nationalism in Africa Vol. 3 – African Nationalism and Independence*, Garland Publishing 1993. s. 37-66.

Louis, Wm. Roger: *Imperialism at Bay: The United States and the Decolonization of the British Empire*, Oxford University Press 1977.

Louis, Wm. Roger: *The Dissolution of the British Empire*, (ed. Louis, Wm. Roger m.fl.): *The Oxford History of The British Empire: Vol. IV. The Twentieth Century*, Oxford University Press 1999, s. 329-356.

Louis, Wm. Roger: *Introduction*, (ed. Winks, Robin W. m.fl.): *The Oxford History of The British Empire: Vol. V. Historiography*, Oxford University Press 1999, s. 1-42.

Louis, Wm. Roger m.fl. ed.: *The Oxford History of The British Empire: Vol. IV. The Twentieth Century*, Oxford University Press 1999.

Low, Anthony: *The End of the British Empire in Africa*, (ed. Gilford, Prosser m.fl.): *Decolonization and African Independence – The Transfer of Power, 1960-1980*, Yale University Press 1988, s. 33-73.

Macmillan, Harold: *Pointing the Way, 1959-1961*, Harper & Row 1972.

Mazrui, Ali A. ed. m.fl.: *General History of Africa – Africa since 1935 vol. VIII*, UNESCO 1993.

Mazrui, Ali A.: *Seek ye first the political kingdom*, (ed. Mazrui, Ali A. m.fl.): *General History of Africa – Africa since 1935 vol. VIII*, UNESCO 1993, s 105-127.

Ogot, Bethwell A.: *Anmeldelse af*: (Elkins, Caroline: *Britain's Gulag – The Brutal End of Empire in Kenya*, Jonathan Cape 2005 og Anderson, David: *Britain's Dirty War in Kenya and the End of Empire*, Weidenfeld and Nicolson 2005), *The Journal of African History*, vol. 46, no. 3, 2005, s 493-505

Ogot, Bethwell A. m.fl. ed.: *Decolonization and Independence in Kenya 1940-1993*, Ohio University Press 1995.

Ogot, Bethwell A. m.fl.: *Kenya: The Road to Independence and After*, (ed. Gilford, Prosser m.fl.): *Decolonization and African Independence – The Transfer of Power, 1960-1980*, Yale University Press 1988, s. 401-426.

Oliver, Roland ed. m.fl.: *Cambridge History of Africa vol. 6 – c. 1870 - c. 1905*, Cambridge University Press 1985.

Ovendale, Ritchie: *Macmillan and the Wind of Change in Africa, 1957-1960*, *Historical Journal*, vol. 38, 1995, s. 455-77.

Rathbone, Richard: *Anmeldelse af:* (Hargreaves, John D.: *Decolonization in Africa*, Longman 1988), *The English Historical Review*, vol. 106, no. 420, 1991, s. 753-754.

Rathbone, Richard: *Nkrumah & the Chiefs – The Politics of Chieftaincy in Ghana 1951-60*, Ohio University Press 2000.

Welliver, Timothy K. ed.: *Colonialism and Nationalism in Africa Vol. 3 – African Nationalism and Independence*, Garland Publishing 1993.

Winks, Robin W.: *The Oxford History of The British Empire: Vol. V. Historiography*, Oxford University Press 1999.

Wright, Marcia: *East Africa 1870-1905*, (ed. Oliver, Roland m.fl.), *Cambridge History of Africa vol. 6 – c. 1870 - c. 1905*, Cambridge University Press 1985, s. 539-589.

12. Liste over figurer

Figur A: Kortet er taget fra: Louis, Wm. Roger m.fl. ed.: *The Oxford History of The British Empire: Vol. IV. The Twentieth Century*, Oxford University Press 1999, s. 4.

Figur B: Kortet er taget fra: Curtin, Philip D.: *The World and the West – The European Challenge and the Overseas Response in the Age of Empire*, Cambridge University Press 2000, s. 254.

Figur C: Kortet er taget fra: Oliver, Roland ed. m.fl.: *Cambridge History of Africa vol. 6 – c. 1870 - c. 1905*, Cambridge University Press 1985, s. 542.

Figur D: Kortet er taget fra: Anderson, David: *Histories of the Hanged – Britains dirty war in Kenya and the end of the Empire*, Weidenfeld & Nicolson 2005, s. vi.